Курт Воннегут

Галапагос

РОМАН

З англійської переклав Вадим Хазін

На згадку про Хілліса Р. Хоуві (1903—1982), природознавця-аматора й щирого чоловіка, який улітку 1938 року взяв мене, мого найкращого друга Бена Хітца та інших хлопців з Індіанаполіса, штат Індіана. в похід по американському Дикому Заходу.

Містер Хоуві знайомив нас із справжніми індіанцями, змушував спати просто неба. закопувати в землю наші покидьки. Він навчав нас їздити верхи, розповідав про численні рослини й тварин, що нам траплялися,— як вони називаються, як їм доводиться у цьому світі розмножуватись, щоб не загинути, і таке інше.

Однієї ночі містер Хоуві зумисне налякав нас мало не до смерті, пронизливо заверещавши, мов дика кішка, неподалік од нашого табору. У відповідь йому розляглося таке саме пронизливе вищання справжньої дикої кішки.

Всупереч усьому, я все-таки вірю, що за природою своєю люди добрі.

Анна Франк (1929—1944)

КНИГА ПЕРША

ТАК БУЛО

А було так.

Рівно мільйон років тому, в році 1986-у після Різдва Христового, місто Гуаякіль було головним портом маленької південноамериканської держави — Республіки Еквадор, чия столиця Кіто розташована була високо в Андах. Гуаякіль лежав за два градуси на північ від екватора — уявного бандажа планети, на честь якого країна й дістала свою назву. Там завжди було спечно й вогко, бо місто стояло на багнистій місцевості, де били численні джерела і де зливалися перед впадінням в океан, який у тих місцях не знав штормів, кілька річок, що стікали з гір.

Цей морський порт містився за кілька кілометрів од відкритого моря, і ті кілька кілометрів теплих, наче бульйон, вод звичайно були вкриті рослинними рештками, що прибивалися до пальовик причалів та якірних ланцюгів.

Людські істоти тоді мали набагато більший мозок, ніж нині, й захоплювались тим, що розгадували таємниці. Одна з них 1986 року полягала в тому, яким чином стільки різноманітних представників тваринного світу, нездатних пропливати великі відстані, опинились на архіпелазі Галапагос — гористих островах вулканічного походження на захід від Гуаякіля, відокремлених від материка тисячею кілометрів дуже глибокого моря з досить холодною, завдяки течіям з Антарктики, водою. Коли людські істоти відкрили ці острови, їх населяли вже й гекони, й ігуани, й рисові хом'яки, й лавові ящірки, й павуки, й мурашки, й жуки, й коники, й різноманітні кліщі, не кажучи вже про гігантських черепах.

Як усі вони туди добулися?

Багато хто з людей задовольняв свій великий мозок такою відповіддю: вони добулися, мов на плотах, на плавучих рослинних рештках.

Але інші заперечували: ті плоти намокають і руйнуються так швидко, що ніхто ще не бачив їх за межами прибережної смуги, до того ж морська течія між островами й материком віднесла б таке вутле суденце скоріше на північ, аніж на захід.

Були й такі, котрі стверджували, нібито всі ті аж ніяк не миролюбні створіння діставались туди, не замочивши лап, якимось природним перешийком або ж перепливали короткі відстані між острівцями, що стирчали з моря, а потім ці острівці — чи то перешийок — зникли під водою. А втім, учені, користуючись потужним своїм мозком, а на додачу хитромудрими приладами, склали ще до 1986 року карти океанічного дна. Та жодного сліду проміжного суходолу вони не виявили.

Були за тієї далекої доби великого мозку й чудернацьких міркувань і такі люди, які твердили, що колись острови належали до материка, від якого відкололися внаслідок якоїсь глобальної катастрофи.

Але острови зовсім не мали вигляду таких, що від чогось відкололися. Це були явно молоді вулкани, які виверглися саме тут, а багато з них — такі молоді, що могли прокинутись щомиті. У тому далекому 1986-у вони навіть ще не заросли достатньою мірою коралами й не мали блакитних лагун та білих пляжів — красот, які багатьом людським істотам уявлялися мало не ідеальним потойбічним життям.

Тепер, коли минуло мільйон років, острови справді-такі прикрашені й білими пляжами, й блакитними лагунами. Але на початок нашої розповіді це були потворні горби, бані, конуси та гостроверхі лавові піки, ламкі й шершаві, численні розколини, провалля й чашоподібні западини, виповнені не шаром родючого грунту чи прісною водою, а дуже дрібним і сухим вулканічним попелом.

Ще одна тодішня теорія доводила, що всі істоти, виявлені на островах дослідниками, там-таки й постворював усемогутній Бог, отож їм не треба було нікуди перебиратись.

Нарешті, згідно з іще однією версією, всі вони зійшли на берег попарно трапом Ноєвого ковчега.

Якщо той ковчег справді існував,— а чом би й ні? — то цей роман я міг би назвати "Другий Ноїв ковчег".

2

Мільйон років тому не було таємниці в тому, як один тридцятип'ятирічний американський самець,— його звали Джеймс Уейт, і самотужки він не проплив би й метра,— збирався потрапити з Південноамериканського континенту на Галапагоські острови. Він, звісно, й не думав хапатися за "пліт" із рослинних решток і звірятись долі. Ні, він просто придбав квитка у своєму готелі в центрі Гуаякіля на двотижневий круїз на новому пасажирському судні під еквадорським прапором. Судно називалося "Баїйя де Дарвін", що в перекладі з іспанської означає "Бухта Дарвіна". Це був перший набір пасажирів на широко рекламований в усьому світі протягом цілого року рейс до Галапагоських островів, який іменували не інакше, як "Круїз віку до витоків природи".

Уейт подорожував сам. Це був передчасно полисілий товстун-коротун з неприємним кольором шкіри, що нагадувала скорину пирога в дешевому кафетерії, та ще й в окулярах. Отож він цілком міг, коли б хотів цього, скидатися на чоловіка, якому вже п'ятдесят із гаком. Але він бажав мати вигляд людини несміливої, сором'язливої.

Тепер це був єдиний відвідувач у коктейль-холі готелю "Ельдорадо" на широкій вулиці Десятого серпня, де він наймав номер. І бармен за стойкою, двадцятилітній нащадок благородних інків на ім'я Хесус Ортіс, мав таке враження, ніби в цього плюгавого й самотнього чоловічка, що вдавав із себе канадця, лежав на душі тягар через якусь жахливу несправедливість або трагедію. А Уейт якраз і прагнув, щоб кожен, хто його бачить, міркував саме так.

Хесус Ортіс, який у цій моїй історії — один із наймиліших персонажів, скоріше жалів, аніж зневажав цього туриста-самітника. Сумний подив — а саме на це Уейт і розраховував — викликало в бармена те, що коротун щойно викинув купу грошей у готельному кіоску, придбавши солом'яного капелюха, прядив'яні сандалі, жовті шорти та синьо-біло-пурпурову бавовняну теніску, в яких оце й сидів. Коли Уейт, міркував Ортіс, прибув сюди з аеропорту в строгому діловому костюмі, то мав цілком пристойний вигляд, а тепер, протринькавши стільки грошей, перетворився на звичайнісінького клоуна — карикатуру на північноамериканського туриста в тропіках.

Внизу на новій і ще шарудливій тенісці в Уейта теліпався ярлик із ціною, тож Ортіс — досить чемно і доброю англійською мовою — сказав йому про це.

— О?! — вигукнув Уейт. Він знав, що ярлик на місці, бо сам цього й бажав. Але вдав, нібито засмутився, почав бурмотіти щось незрозуміле, мовби глузуючи сам із себе, і навіть уже зібрався був відірвати ту нещасну бирку. Та потім, пригнічений якимись сумними, невідчепними думками, начебто забув про це.

Уейт був завзятий рибалка, а ярлик правив йому за принаду, що спонукала незнайомців звертатися до нього приблизно так, як оце зробив Ортіс: "Даруйте, сеньйоре, але я не можу не помітити..."

Уейт зареєструвався в готелі на свій фальшивий канадський паспорт на ім'я Вілларда Флемінга. Він був надзвичайно вдатний шахрай.

Самому Ортісові нічого було його боятись, а от якійсь самотній жінці, що на перший погляд володіла сякими-такими грошенятами, не мала чоловіка і вже вийшла з того віку, коли народжують дітей,— тій напевно було чого побоюватись. Досі Уейтові вже пощастило в такий спосіб домогтися прихильності й шлюбу з сімнадцятьма подібними жінками;

після того він спорожнював їхні шкатулки з коштовностями, сейфи та банківські рахунки, і—шукай вітра в полі.

У цьому промислі він досяг великих успіхів — таких великих, що став мільйонером, мав цінні папери й гроші на різні прізвища в банках усієї Північної Америки, і його ще жодного разу не заарештовували. Навіть більше, ніхто, як він знав, і не мав наміру розшукувати його. З погляду поліції, розмірковував Уейт, він був усього лиш один із сімнадцяти невірних чоловіків, кожен з яких мав своє ім'я, а не запеклий злочинець в одній особі, чиє справжнє ім'я Джеймс Уейт.

Тепер важко повірити, що колись люди могли бути такі дивовижно нещирі, як Джеймс Уейт. А втім, варто згадати, що тоді мозок ледве не в кожної дорослої людини важив близько трьох кілограмів! І не було меж тим диявольським задумам, що їх здатний вигадати й здійснити такий обважнілий розумовий апарат.

Тим-то я ставлю запитання, хоч тут і немає кому на нього відповісти: чи ж варто сумніватися, що цей трикілограмовий мозок стояв колись на шляху еволюції роду людського вадою, яка мала майже фатальні наслідки?

І друге запитання: чи існувало тоді інше джерело, опріч наддосконалої організації нашої психіки, котре породжувало ті численні недоліки, якими був заповнений світ?

Моя відповідь така: жодного іншого джерела не існувало. Адже це була вельми цнотлива з усіх поглядів планета, за винятком хіба отого злощасного великого мозку.

3

Готель "Ельдорадо" являв собою новісінький першокласний туристський центр — п'ятиповерховий будинок, викладений із грубого

сірого каменю. Своїм виглядом і пропорціями він нагадував засклену книжкову шафу — високу, широку, але неглибоку. В кожній спальні була суцільна, від підлоги до стелі, скляна стіна, повернена на захід — у бік морського причалу для великотоннажних суден, до якого тягся прокопаний у дельті трикілометровий канал.

Колись на тому причалі вирувало життя, і торговельні судна з усіх кінців планети привозили сюди м'ясо й зерно, овочі й фрукти, технічне обладнання, побутові прилади й інші товари, а вивозили звідси на умовах справедливого обміну еквадорське какао, каву, цукор, нафту й золото, а також індіанські художні вироби, зокрема й брилі-панами, що постійно надходили з Еквадору, а не з Панами.

Але тепер, коли Джеймс Уейт розкошував собі в барі, посмоктуючи ром та кока-колу, там стояло лише двоє суден. Уейт не схильний був чаркувати: адже його годував спритний розум, і він не міг дозволити, щоб алкоголь викликав коротке замикання в тому великому комп'ютері з тонесенькими зв'язками, який містився в його черепній коробці. Те, що він сидів тут і пив, було суто театральним дійством і грало таку саму роль, що й бирка з ціною на його сміховинній сорочці.

Уейт не міг визначити, як стоять справи на тому причалі — нормально чи ні. Ще два дні тому він і чутки не чував про таке місто, як Гуаякіль, і це була його перша подорож на південь від екватора. Як на його думку, "Ельдорадо" нічим не відрізнявся від решти готелів, де йому в минулому доводилося переховуватись,— у таких містечках, як Мус-Джо в канадській провінції Саскачеван, або Сан-Ігнасіо в Мексиці, або Уотервліт у штаті Нью-Йорк та ще багато де.

Назву цього міста, де він оце перебував, Уейт вивудив з довгого переліку на табло прильотів-відльотів у міжнародному аеропорту імені Кеннеді в Нью-Йорку. Він саме завершив справу з вилученням майна у своєї сімнадцятої, щойно покинутої дружини — сімдесятирічної вдовиці з міста Скокі в штаті Іллінойс, майже поруч із Чікаго. Гуаякіль привабив

його як останній куточок на світі, де їй колись може заманутися розшукувати його.

Ця жінка була така дурна і потворна, що їй, мабуть, не варто було й на світ народжуватись. І все-таки Уейт був у неї вже другим чоловіком.

А втім, він і не збирався довго затримуватися в "Ельдорадо", оскільки вже придбав у агента тут-таки, у вестибюлі, квиток на "Круїз віку до витоків природи". Було вже далеко за південь, і спека стояла пекельна. Надворі — ані вітерцю, хоч Уейтові який клопіт — він усередині, а готель, слава Богу, з кондиціонерами, до того ж йому тут жити недовго. Судно "Баійя де Дарвін" мало відпливти рівно опівдні другого дня, в п'ятницю 28 листопада 1986 року — мільйон років тому.

Віялоподібна бухта, на честь якої був названий обраний Уейтом транспортний засіб, містилася в південній частині галапагоського острова Геновеса. Доти Уейтові ніколи не доводилося чути про Галапагоські острови. Він вважав, що вони нагадують Гавайї, де одного разу він перебув медовий місяць, або Гуам, де якось переховувався від розшуків,— з широкими білими пляжами, блакитними лагунами, пальмами, що погойдуються на вітрі, а також горіхово-брунатними тубільними дівчатами.

Агент туристського бюро дав йому брошуру з описом круїзу, але Уейт і досі ще не спромігся до неї зазирнути. Вона лежала на стойці перед ним. її автори правдиво писали, який грізний і неприступний вигляд має більшість цих островів, і попереджали майбутніх пасажирів — на відміну від готельного агента, який Уейта не попередив,— що в їхніх інтересах бути в добрій фізичній формі, а також мати міцне взуття та грубий одяг, бо їм доведеться не раз сходити на берег та ще й видиратися, мов полчищу амфібій, на скелі.

Бухту Дарвіна назвали на честь великого англійського вченого Чарлза Дарвіна, який п'ять тижнів вивчав Геновесу та кілька сусідніх

островів у далекому 1835 році, коли він був ще двадцятишестирічним молодиком — на дев'ять років молодшим за Уейта. Дарвін працював тоді неоплачуваним природознавцем на борту судна її Величності "Бігль", що здійснювало п'ятирічну кругосвітню картографічну експедицію.

У присвяченій круїзу брошурі, яка покликана була залучити до подорожі скоріше любителів природи, ніж шукачів утіх, автори відтворювали власноручний дарвінівський опис типового галапагоського острова, взятий з його першої книжки "Подорож на судні "Бігль": "Перше враження досить-таки гнітюче. Нерівний чорний масив застиглої базальтової лави, помережений глибокими зморшками і потрощений величезними розколинами, повсюдно вкритий низькорослими, випаленими на сонці кущами, які майже позбавлені ознак життя... Над цією сухою поверхнею, розпеченою полудневим сонцем, стоїть спертий, пекучий дух, як ото коло гарячої грубки; нам навіть здалося, що від кущів іде неприємний запах..."

Далі Дарвін писав: "Уся поверхня... наче пропускає крізь себе, як сито, підземні випари; тут і там лава, ще бувши м'якою, здулася величезними пухирями; в інших місцях утворилимсь порожнини, їхні краї пообвалювались, і утворилися круглі западини з прямовисними схилами". Це дуже нагадувало, провадив Дарвін

"...ті місцевості в графстві Стаффордшір, де плавлять чавун".

На стіні за стойкою бару в "Ельдорадо" висів портретДарвіна, облямований полицями з пляшками,— збільшена репродукція гравюри на металі, що зображувала природодослідника вже не юнаком на островах, а зрілим, величним мужем яким він став у Англії, з пишною, немов різдвяний вінок, бородою. Такий самий портрет красувався на грудях безрукавок, що продавалися в кіоску і Уейт придбав собі дві. Саме такий вигляд мав Дарвін, коли, здавшись на умовляння друзів і родичів, озброївся нарешті пером та папером, щоб зафіксувати свої думки про розвиток життя в усіх його виявах,— беручи до уваги й себе. друзів і родичів ба навіть саму королеву,— доки воно досягло свого

рівня в дев'ятнадцятому сторіччі. Так він створив науковий трактат, що справив найбільший вплив за всю епоху великого мозку. Той трактат зробив більше, ніж будь-який інший, щоб звести до загального знаменника все розмаїття людських суджень щодо добра і зла, успіху і невдачі. Саме так! І назва тієї книжки відбивала її немилосердний зміст: "Походження видів шляхом природного добору, або Збереження обраних порід у боротьбі за життя".

Уейт ніколи не читав цієї книжки, та й ім'я Дарвіна нічого не означало для нього, хоч йому час від часу й щастило вдавати з себе людину освічену. Так, під час "Круїзу віку до витоків природи" він мав намір постати в ролі інженера-механіка з Мус-Джо, провінція Саскачеван, чия дружина нещодавно померла від раку.

Насправді ж його освіта завершилася на дворічних курсах з ремонту й експлуатації автомобілів, куди він ходив у своєму рідному місті Мідленд-Сіті, штат Огайо. Він жив тоді у п'ятих числом названих батька й матері, будучи, по суті, сиротою, бо став плодом кровозмісного зв'язку між батьком і дочкою, що разом і назавжди втекли з міста одразу ж після його народження.

Коли й сам він підріс досить, щоб утекти, то добрався на попутних автомашинах до острова Манхеттен. Там він подружив з одним сутенером, що навчив його мистецтву гомосексуаліста-повії, а також дрібним хитрощам на зразок залишення ярлика з ціною на своєму одягу, прищепив йому смак до любовних утіх де тільки можна і таке інше. А Уейт, треба віддати йому належне, був колись вельми гарненький.

Та коли краса його почала в'янути, він узявся за ремесло вчителя бальних танців в одній танцювальній школі. До танців він відчував природжений потяг, та й батько-мати, як йому розповідали в Мідленд-Сіті, були чудові танцюристи. Почуття ритму він, певно, успадкував від них. І саме в танцювальній школі він зустрів, спокусив і взяв за дружину першу з тих сімнадцяти, що досі значаться серед його "перемог".

В дитинстві Уейта часто жорстоко карали названі батько й мати — за все й заразом ні за що. Вони передбачали, що через своє кровозмісне походження він мусить стати моральним виродком.

І ось де цей виродок опинився тепер — в готелі "Ельдорадо", багатий, щасливий та життєрадісний, ладний іще раз випробувати своє мистецтво в боротьбі за виживання.

Між іншим, я, коли був підлітком, вирушив якось так само, як і Джеймс Уейт, у біга.

Англосакс Чарлз Дарвін, скромний і неупереджений джентльмен, бездоганний спостерігач і описувач природи, був у багатолюдному й багатомовному Гуаякілі героєм, бо саме він спричинивсь до туристського буму, завдяки якому в цьому місті й вирувало життя. Коли б не Дарвін, не було б ні готелю "Ельдорадо", ані судна "Баійя де Дарвін", ладного надати гостинний притулок Джеймсові Уейту. Як не було б і кіоска, де він так сміховинне вирядився.

Якби Чарлз Дарвін не проголосив Галапагоські острови чудовою лабораторією природи, Гуаякіль лишився б ще одним непримітним портом, спекотним і брудним, а острови цікавили б Еквадор не більше, ніж купи шлаку десь у графстві Стаффордшір.

Дарвін не приніс жодних змін на острови — тільки змінив думки людей про них. Ось яке велике було значення простих суджень у ту далеку епоху великого мозку.

Прості судження могли, по суті, не менш успішно керувати людськими діями, ніж переконливі факти, до того ж судження, на відміну від фактів, підвладні були раптовим змінам. Так, на Галапагоські острови вчора люди могли дивитись як на пекло, а сьогодні на них дивляться вже як на рай земний: Юлія Цезаря вчора могли вважати державним діячем, а сьогодні — різником; еквадорські паперові гроші

вчора годилися, щоб купувати на них їжу, одяг та місце під дахом, а сьогодні —лише щоб вистилати ними клітки з канарками; наш Всесвіт учора міг бути породженням Господа Бога, а сьогодні — Великого Вибуху. І так далі, і таке інше.

А нині, внаслідок зменшення мозкової енергії, люди вже не ухиляються від головної справи свого життя й не впадають у чортовиння суджень.

Європейці відкрили Галапагоські острови в 1535 році, коли до них підійшло одне іспанське судно, що через шторм збилося з курсу. На островах тоді ніхто не жив, не знайшли й слідів людських поселень.

Те бідолашне судно не мало іншої мети, окрім того, щоб переправити до Перу єпископа Панамського, і для цього треба було лише не згубити з очей південноамериканського берега. У всьому винен той шторм, що погнав судно на захід, де, за тодішніми людськими судженнями, було тільки відкрите море.

Та ось шторм ущух, і іспанці побачили, що привезли свого єпископа в таке місце, яке морякові може приснитися лише в кошмарному сні: жалюгідні острівці без пристойних бухт, природних укрить і прісної води, без крислатих фруктових дерев і навіть без тубільців. Стояв цілковитий штиль, танули запаси води й харчів. Океан був наче величезне дзеркало. Моряки спустили на воду баркас і відбуксирували судно разом із своїм духовним проводирем звідти якнайдалі.

Вони не оголосили, що острови належать Іспанії, як не стали б закріплювати за Іспанією пекло. І цілих три сторіччя після того, як переглянуте людське судження дозволило цьому архіпелагу з'явитися на картах, жодна держава на нього не претендувала. Та ось у 1832 році одна з найменших і найбідніших держав на планеті, а саме Еквадор, попросила людство пристати на її судження, за яким ці острови являли собою невід'ємну частину Еквадору.

Ніхто не заперечував. У ті часи таке судження справляло цілком невинне, ба навіть комічне враження. Це було однаково, якби Еквадор у нападі імперіалістичного шаленства анексував хмару астероїдів, що пролітала мимо.

Але згодом, всього через три роки, молодий Чарлз Дарвін заходився переконувати світ у тому, що завдяки тамтешнім, нерідко огидним на вигляд рослинам і тваринам, яким пощастило вижити, ці острови стали винятково цінними, коли тільки подивитись на них так, як дивиться він, — з погляду науки.

Цю здійснену Дарвіном трансформацію нікчемних островів у неоціненні інакше, ніж магією, не назвеш.

Отже, на той час, коли до Гуаякіля приїхав Джеймс Уейт, тут побувало вже по дорозі на острови безліч шанувальників природознавства, щоб побачити те, що бачив Дарвін, і відчути те, що відчував він, і місцевий порт правив за порт приписки для трьох круїзних суден, найновішим з яких була "Баійя де Дарвін". Тут збудували кілька цілком сучасних туристських готелів, найновіший серед яких був "Ельдорадо", і вздовж усієї вулиці Десятого серпня тяглися ряди сувенірних крамниць, усіляких магазинчиків та ресторанів для гостей.

Але коли сюди потрапив Джеймс Уейт, уже вибухнула всесвітня фінансова криза, що спричинилась до раптового перегляду людських суджень щодо вартості грошей, біржових акцій, заставних та інших паперів, і це викликало крах туристського бізнесу не лише в Еквадорі, а, по суті, скрізь. Тим-то "Ельдорадо" лишався єдиним ще відкритим готелем у Гуаякілі, а "Баійя де Дарвін" — єдиним круїзним судном, іще готовим відчалити.

Власне, відкритим "Ельдорадо" існував тільки як збірний пункт для пасажирів з квитками на "Круїз віку до витоків природи", оскільки цим готелем володіла та ж таки еквадорська фірма, що й судном. Але тепер,

майже за добу до відплиття, тут було тільки шестеро гостей, рахуючи й самого Джеймса Уейта, на цілий двохсотмісний готель. Решта п'ятеро були:

Дзендзі Хірогуті, двадцятидев'ятирічний чоловік, японський комп'ютерний геній;

Хісако Хірогуті, двадцятишестирічна жінка, його всігітна на останньому місяці дружина, викладачка ікебани — японського мистецтва аранжування квітів;

Ендрю Макінтош, п'ятдесятип'ятирічний американський фінансист і авантюрист, власник величезного успадкованого багатства, удівець;

Селіна Макінтош, його вісімнадцятирічна дочка, сліпа від народження;

Мері Хепберн, п'ятдесятиоднорічна американка з Іліума, штат Нью-Йорк, удова, яку в готелі, по суті, ніхто не бачив, Go вона не виходила із свого номера на шостому поверсі, куди їй подавали навіть їжу, відколи вона приїхала сама напередодні вночі.

Ті двоє, перед чиїми іменами стоять зірочки, до вечора будуть мертві. Такої умовності — позначення зірочкою того чи того ім'я —— я дотримуватимусь протягом усієї розповіді. Я хочу заздалегідь підготувати читача до того, що дехто з персонажів невдовзі постане перед завершальним дарвінівським випробуванням своєї сили і спритності.

І я там був, але зовсім невидиме.

5

"Баійя де Дарвін" була теж приречена, проте ще не настільки, щоб ставити перед її ім'ям зірочку. Сонце зайде ще п'ять разів, доки її двигуни змовкнуть назавжди, і мине ще десять років, перше ніж вона піде на океанське дно. Це судно було не лише найновіше, найбільше, найшвидкохідніше й найкомфортабельніше з-поміж усіх круїзних суден, приписаних до Гуаякіля. Воно було ще й єдине судно, задумане і сконструйоване спеціально для човникових туристських рейсів на Галапагос і звідти.

"Баійю" спорудили в місті Мальме, у Швеції, і я сам брав у цьому ділі участь. Коли її переганяли з Мальме до Гуаякіля, то в команді, до складу якої входили і шведи, й еквадорці, завважували, що після шторму, якого судно зазнало в Північній Атлантиці, йому ніколи вже не доведеться мати справу ані зі штормами, ані з холоднечею.

"Баійя" являла собою плавучий ресторан, лекційний зал, нічний клуб та готель для сотні гостей, які сповна за це заплатили. На судні стояв і радар, і гідролокатор, і електронна навігаційна система, що давало змогу в будь-яку хвилину визначити його координати з точністю до сотні метрів. Воно було настільки напхане автоматикою, що людина на капітанському містку, навіть без команди у машинному відділенні та на палубі, могла б запустити двигуни, підняти якорі, дати хід і помчати, майже як на власному автомобілі. На "Баійї" було вісімдесят п'ять змивних туалетів та дванадцять біде, а також телефони в каютах і на містку, звідки через супутник можна було зв'язатися з будь-яким іншим абонентом і будь-де.

На судні були телевізори, тож пасажири мали змогу весь час лишатись в курсі поточних подій.

Як похвалялися власники "Баійї де Дарвін", двоє підстаркуватих братів німців із Кіто, їхнє судно ніколи, ні на мить не втратить зв'язку з рештою світу. Як же мало вони знали!

"Баійя де Дарвін" була сімдесят метрів завдовжки.

"Бігль" —те судно, на якому Чарлз Дарвін плавав неоплачуваним природознавцем,— було лише двадцять вісім метрів завдовжки.

Коли "Баійю де Дарвін" спустили зі стапелів у Мальме, тисяча сто тонн морської води мали перемістится в інше місце. На той час я був уже мертвий.

Коли "Бігль" спустили зі стапелів у Фалмуті, в Англії, довелось кудись переміщатися лише двомстам п'ятнадцяти тоннам морської води. "Баійя де Дарвін" являла собою теплохід, збудований з металу. "Бігль" являв собою вітрильний шлюп, зроблений із дерева й озброєний десятьма гарматами — на випадок нападу піратів чи дикунів.

Двоє старіших круїзних суден, яким "Баійя де Дарвін" мала скласти конкуренцію, зійшли зі сцени ще до початку боротьби. Обоє вони були заздалегідь, на багато місяців наперед, закидані численними замовленнями, але потім, у зв'язку з фінансовою кризою, втратили клієнтів і тепер скромно стояли на якорі далеко від міста і взагалі від будь-яких поселень та доріг, у заболоченій прибережній заводі, їхні власники зняли з суден електронне обладнання та інші цінності, передбачаючи наближення тривалого періоду смути й беззаконня.

Адже, зрештою, Еквадор, як і Галапагоські острови, являв собою здебільшого застиглу лаву та попіл, тож сам не прогодував би своїх дев'ять мільйонів жителів. Він став банкрутом і не міг і далі купувати харчі в інших країнах з родючими грунтами. Гуаякільський морський порт обертався на пустку, а люди почали боятися голодної смерті.

Бізнес — це завжди бізнес.

Сусідні країни Перу й Колумбія також збанкрутували. Єдиним судном, крім "Баійї де Дарвін", яке стояло тепер у гуаякільському порту,

був колумбійський контейнеровоз "Сан-Матео" — він застряв тут через брак коштів на провіант і паливо. Поіржавілий корпус цього судна маячив у кінці молу вже дуже давно, і його якірний ланцюг заріс величезною рослинною масою, що нагадувала пліт.

Якби такий пліт з'єднував материк із Галапагоськими островами, то до них могло б дістатись навіть невеличке слоненя.

Так само збанкрутували й Мексіка, Чілі, Бразілія, Аргентіна, а також Індонезія, Філіппіни, Пакистан, Індія, Таїланд, Італія, Ірландія, Бельгія, Туреччина. Цілі народи несподівано опинились у такому самому становищі, як і "Сан-Матео", неспроможні придбати навіть найелементарнішого ні за паперові гроші, ні за металеві, ані за письмові зобов'язання сплатити борги згодом. Люди, котрі володіли чимось життєво необхідним,— як іноземці так і співгромадяни,— відмовлялися обмінювати свій крам на гроші. Вони раптом почали казати іншим людям, які не мали за душею нічого, крім паперових символів багатства: "Прокиньтесь, бовдури! Звідкіля це ви взяли, що папір має таку вартість?!"

На планеті, як і дотИ, було досить і харчів, і палива, й усього іншого для всіх людей, хоч їх було тоді й дуже багато, але над кількома мільйонами вже нависла загроза голодної смерті. Найміцніші з людей могли б протриматись без їжі лише близько сорока днів, після чого однаково настала б смерть.

І цей вселенський мор був таким самим породженням надто великого мозку, як і Дев'ята симфонія Бетховена.

Все сталося в людських головах. Просто люди змінили свої судження про паперове багатство, хоча з практичного погляду це з таким самим успіхом могло бути наслідком і зміни орбіти Землі після її зіткнення з астероїдом завбільшки з Люксембург.

6

Ця фінансова криза, нині аж ніяк не можлива, була просто останньою в цілій низці убивчих катастроф двадцятого сторіччя, які народжувалися тільки в людському мозку. Судячи з того насильства, що його люди чинили як іншим, так і самим собі й усьому живому, спостерігач-інопланетянин цілком міг би зробити висновок: людське середовище дало тріщину, а самі люди збожеволіли від думки, що ось-ось загинуть.

Але мільйон років тому планета була така сама багата на воду й харчі, як і тепер, і щодо цього унікальна в усій Галактиці. Змінилось лише судження людей про їхнє середовище.

Щоправда, й тоді все більше і більше людей передрікали, що їхній мозок — безвідповідальний, наскрізь просякнутий брехнею, огидно небезпечний — ні до чого путнього не доведе.

Наприклад, у тому мікросвіті, який являв собою готель "Ельдорадо", вищезгадана Мері Хепберн, удова, котра харчувалася тільки в своєму номері, нишком проклинала власний мозок за ту пораду, яку він їй дав, а саме: вчинити самогубство.

"Ти — мій ворог! — шепотіла жінка. — Навіщо ж мені носити в собі такого жахливого вбивцю?" Колись вона викладала чверть сторіччя біологію в безплатній середній школі у місті Іліумі, штат Нью-Йорк,— нині того міста вже нема,— і добре знала захоплюючу історію про еволюцію тварини — на той час уже зниклої — під назвою ірландський лось. "Якби я могла вибирати між таким дірявим мозком, як ти, і рогами ірландського лося,— скаржилась вона своїй центральній нервовій системі,— то віддала б перевагу лосиним рогам!" У тих тварин роги були завбільшки як люстра в танцювальній залі. Це був, оповідала вона учням, чудовий приклад того, якою терплячою буває природа до явно безглуздих помилок еволюції. Ірландський лось проіснував цілих два з

половиною мільйони років, і це незважаючи на те, що роги він мав надто громіздкі, щоб користуватись ними для самозахисту, й вони перешкоджали йому шукати їжу в хащах.

Мері також навчала школярів, що людський мозок — це найдивовижніший інструмент виживання, який будь-коли створювала еволюція. Та ось тепер тут, у Гуаякілі, її власний великий мозок вимагав од неї підійти до шафи, вийняти червону сукню з поліетиленового чохла, що висить там, обгорнути цим чохлом голову й позбавити клітини доступу кисню.

Перед тим її чудовий мозок довірив якомусь злодюжці в аеропорту валізку з усім її туалетним причандаллям і потрібним у готелі одягом. Це була її ручна поклажа в літаку з Кіто до Гуаякіля. Добре, що хоч збереглася друга валіза, яку Мері здала в багаж. Та вечірня сукня в шафі, яку вона взяла для вечірок на борту "Баійї де Дарвін", лежала якраз у цій валізі. В ній-таки був гідрокостюм із ластами та маскою для підводного плавання, два купальники, пара туристських черевиків з шершавою підошвою, а також запасний комплект бойового обмундирування солдата морської піхоти США для вилазок на берег. Саме в цей комплект вона й була вдягнена тепер. Що ж до костюма зі штаньми, в якому жінка летіла з Кіто, то великий мозок переконав її віддати його в готельну пральню: Мері таки повірила адміністраторові з сумними очима, коли той пообіцяв, що на другий день до сніданку вона напевне дістане костюм у найкращому вигляді. Та, попри збентеження адміністратора, виявилось, що костюм, на превеликий жаль, також зник.

Але найгіршим із того, що накоїв мозок, опріч поради вчинити самогубство, було його вперте прагнення випровадити її до Гуаякіля, незважаючи на всі повідомлення про загальнопланетну фінансову кризу, всупереч тому майже очевидному прогнозові, що "Круїз віку до витоків природи", квитки на який були розпродані тільки місяць тому, скасують через відсутність пасажирів.

її гігантський розумовий апарат подеколи діяв досить примітивно. Так, він не дозволяв їй спускатися вниз в одязі піхотинця на тій підставі, що іншим постояльцям, хоч готель був майже порожній, її вигляд, мовляв, здасться смішним. "Вони за спиною глузуватимуть з тебе,— нашіптував їй мозок. — Вони гадатимуть, що ти якась жалюгідна дурепа! Твоє життя й так пішло шкереберть. Ти втратила чоловіка, втратила вчительську ниву, не маєш дітей чи когось такого, заради кого варто жити, отже, найкраще — піти геть від усього цього лиха за допомогою чохла на одяг. Що може бути легше? Що може бути безболісніше? Що може бути розумніше?"

Треба віддати її мозкові належне: це була зовсім не його провина, що 1986 рік виявився таким жахливим. Спочатку він був дуже багатообіцяльним: Рой, її чоловік, без найменших ознак недуги працював складальником апаратури у фірмі "Джеффко" — найголовнішому підприємстві Іліума; на честь Мері влаштували банкет і з нагоди двадцятип'ятирічного ювілею її педагогічної діяльності їй вручили почесний знак, а учні назвали її вчителем року — вдванадцяте підряд.

Тоді, на початку 1986-го, вона сказала: "Рою, ми багато за що маємо дякувати долі: вона така прихильна до нас порівняно з більшістю людей. Я ладна плакати від щастя".

А він обійняв її і відповів: "Ну що ж, поплач". Йому виповнилось п'ятдесят дев'ять років і їй — п'ятдесят один, і вони були завзяті туристи, любили ходити пішки й на лижах у похід, сходити на гори, веслувати на каное, бігати, їздити на велосипеді, плавати, тож обоє мали худорляві спортивні фігури. Вони не пили й не курили, їли переважно сиру городину й фрукти, час од часу додаючи до свого меню трохи риби.

Вони вміло витрачали гроші, надаючи заощадженням, у фінансовому розумінні цього слова, таку саму здорову поживу й зарядку, як 1 собі.

Розповідь Мері про мудре поводження з сімейним бюджетом — а цим вони з Роєм могли, безперечно, пишатись — потішила б Джеймса Уейта.

Так от, Уейт, цей майстер оббирати вдовиць, сидячи в барі "Ельдорадо", якраз і розмірковував про Мері Хепберн, хоч жодного разу її й не бачив і не знав напевне, чи досить великий у неї банківський рахунок. Просто він побачив її ім'я в готельній реєстраційній книзі й поцікавився нею у молодого адміністратора.

Уейтові сподобалась та скупа інформація, яку пощастило одержати від адміністратора. Ця скромна, самітня шкільна вчителька, яка переховувалась у своєму номері, була молодша за всіх доти розорених ним дружин, і здавалася йому природною, легкою здобиччю. Він пополює за нею на дозвіллі під час "Круїзу віку до витоків природи".

Якщо можна, тут я зроблю невеличку особисту вставку. Коли я був ще живий, то нерідко одержував від свого великого мозку поради, які, з погляду виживання —і не тільки мого, а й усієї людської раси — можна було б назвати, делікатно кажучи, сумнівними. Ось приклад: він, мозок, змусив мене вступити до лав американської морської піхоти й вирушити воювати у В'єтнам.

Уклінно дякую, великий мозку!

7

Національні валюти всіх шістьох постояльців "Ельдорадо" — трьох американських громадян, одного нібито канадця та двох японців — були повсюди на планеті все ще в ціні. А втім, вартість цих грошей була уявна. Прагнення володіти американськими доларами або японськими єнами було таким самим плодом уяви людського мозку, як і його погляди на природу Всесвіту.

І коли б Уейт, який навіть не здогадувався про фінансову кризу в світі, дійшов, роблячи з себе канадця, до такого рівня, що привіз би до Еквадору канадські долари, то його зовсім не чекав би такий щирий прийом. Хоч Канада й не збанкрутувала, в людей повсюди, зокрема й у самій Канаді, складалося враження, що за канадські долари вже нічого путнього не купиш.

Такого самого зниження уявної вартості грошових знаків зазнавали й британський фунт стерлінгів, французький та швейцарський франки, західнонімецька марка. Що ж до еквадорського сукре, названого так на честь національного героя Антоніо Хосе де Сукре (1795—1830), то він став уже дешевший за бананову лушпайку.

Нагорі, в своєму номері, Мері Хепберн розмірковувала про те, чи не через якусь пухлину в мозку вона щоразу одержує від нього такі погані поради. Це припущення було для неї цілком природне: адже саме від пухлини мозку три місяці тому загинув її чоловік Рой. А втім, сама пухлина — це ще не все. Спершу треба було позбавити його пам'яті та здорового глузду.

Довелося їй замислитись і над тим, коли саме його пухлина почала діяти й чи не вона змусила його замовити для них місця на "Круїз віку до витоків природи" одного з днів того багатообіцяльного січня цього, зрештою, жахливого року.

Ось як Мері дізналася, що він записав їх на круїз. Якось пополудні вона повернулась з роботи додому, гадаючи, що Рой ще у себе в фірмі — адже він виходив з дому на годину пізніше. Та Рой був уже вдома: виявилось, що він пішов з роботи ще опівдні. Це була людина, яка обожнювала свої залізяки й за двадцять дев'ять років служби в "Джеффко" жодного разу не відлучалася з роботи більше, ніж на годину,— ані через хворобу, бо він ніколи не хворів, ані з іншої причини.

Вона спитала, чи він не хворий, але Рой відказав, що ніколи в житті не почував себе краще. Він пишався собою, як, здалося Мері, пишається собою підліток, котрому зрештою остогидло, що його зроду вважають цяцею. Загалом Рой був людина вельми небагатослівна, але й ті нечисленні слова, що їх нін промовляв, завжди були виважені й ніколи не були дурні чи незрілі. Однак те, що він сказав на цей раз, та ще й з блазенським виразом на обличчі, ніби вона була його праведна матінка, вже не лізло ні в тин, ні в ворота: "Я сачконув".

Певно, то за нього говорила пухлина, подумала тепер Мері в Гуаякілі. І гіршого дня для безтурботного прогулу пухлина теж не могла б вибрати: всю ніч бушувала завірюха, а потім цілісінький день ішов мокрий сніг. Проте Рой, виявляється, пройшов усю Клінтон-стріт, головну вулицю Іліума, не минаючи жодної крамнички, і всім розповідав, що він "сачконув".

Мері спробувала була обернути його слова на жарт — мовляв, давно вже пора йому розслабитися, трохи порозважатись,— хоч вони й так досхочу розважалися на уїкендах, під час відпусток, та й на роботі не нудьгували. Але над цією несподіваною витівкою Роя наче витали якісь смертоносні випари. І сам Рой, коли вони раніше, ніж звичайно, сіли вечеряти, почувався ніяково. Що ж, того, що сталося, не повернути. Він запевнив, що таке більш не повториться, і вони обоє могли б забути про цей випадок і тільки подеколи, згадуючи, посміятися.

Та згодом, коли вони, перед тим, як лягти спати, милувалися останніми червоними вуглинами у власноручно складеному Роєм каміні з нетесаного каменю, він промовив:

— Це ще не все.

— Що не все? — не зрозуміла Мері.

— Я маю на увазі сьогоднішній день. Я ще навідався до туристського бюро. В Іліумі був лише один такий заклад, і він аж ніяк не процвітав.

— І що?

— Я дещо для нас замовив,— відповів Рой задумливо, ніби згадуючи сон. — За все заплачено. Вони про все подбають. Діло зроблене. В листопаді ми з тобою полетимо до Еквадору й вирушимо там у "Круїз віку до витоків природи".

Рой та Мері Хепберни перші відгукнулися на розрекламований перший рейс судна "Баійя де Дарвін", яке тоді перебувало ще в Мальме, у Швеції, являючи собою лише кістяк та купу креслень. Агент туристського бюро в Іліумі саме одержав рекламний листок цього круїзу й приклеював його скотчем до стіни. Тієї хвилини туди й забрів Рой Хепберн.

Якщо можна, невеличке особисте зауваження: сам я вже близько року працював зварником у Мальме, але тоді "Баійя де Дарвін" іще не настільки матеріалізувалася, щоб потребувати моїх послуг. Аж із настанням весни мені судилося просто-таки втратити голову через ту сталеву красуню. А хто ж, питається, не втрачав голови з настанням весни?!

Але продовжимо розповідь.

Так от, на рекламному листку в Іліумі був зображений якийсь вельми дивний птах; він стояв на самому краю вулканічного острова і спостерігав білосніжний теплохід, що спінював прибережні води. Птах був чорний, завбільшки з велику качку, проте мав довгу й гнучку, мов змія, шию. Найдивніше було те, що він здавався зовсім безкрилим, і це, втім, майже відповідало дійсності. Цей пташиний вид для Галапагоських островів був ендемічний, тобто існував тільки там і більше ніде на планеті. Крильця в птаха були зовсім крихітні, до того ж складались так,

що зливалися з тулубом, не заважаючи птахові пірнати вглиб і плисти так само прудко, як це робить риба. Такий спосіб риболовлі був найефективніший — не те, що в більшості рибоїдних птахів, котрим доводилося вичікувати, доки риба з'явиться на поверхні, а вже тоді кидатись на неї з роззявленим дзьобом. Люди називали цього вельми вдачливого птаха "баклан нелетючий". Він міг шугнути вслід за рибиною куди завгодно. Йому не треба було вичікувати, доки рибина вчинить фатальну помилку.

На якомусь далекому витку еволюції предки цього птаха, либонь, засумнівалися в цінності своїх крил — точнісінько як ото людські істоти 1986 року серйозно почали замислюватись над корисністю великого мозку.

Якщо Дарвін зі своїм законом про природний добір мав рацію, то баклани з малими крильми, відштовхуючись від берега, мов веслярі на човні, мали більше шансів спіймати рибу, ніж найміцніші з їхніх летючих родичів. І вони парувалися з такими, як самі, й ті їхні нащадки, що мали ще менші крила, виявлялись іще кращими рибалками, і так далі.

Тепер з людьми відбувся такий самий процес, тільки, певна річ, не щодо крил — їх вони ніколи не мали,— а щодо рук та мозку. І нині люди вже не повинні вичікувати, доки рибина клюне на наживку, заб'ється в сіть чи ще кудись. Тепер, якщо комусь забагнеться риби, він просто пірнає в глибоке синє море й доганяє її, мов та акула.

Нині це дуже просто.

8

Та навіть тоді, в січні, було безліч причин, з яких Рой Хепберн не повинен був записуватись на той круїз. Звичайно, тоді ще не було очевидно, що нагряне всесвітня економічна криза і напередодні очікуваного відходу круїзного судна населення Еквадору почне

вимирати від голоду. Але Рой мусив же подбати про Мері, про її роботу. Тоді вона ще не знала, що її скоро звільнять, передчасно спровадять на пенсію, і тому не могла собі уявити, як це вона, при здоровому глузді візьме на три тижні відпустку наприкінці листопада — на початку грудня, в самому розпалі навчального року.

Крім того, Галапагоський архіпелаг, хоч Мері ніколи там і не була, давно вже сидів у неї в печінках. Про ці острови була сила-силенна кінофільмів, слайдів, книжок та статей, Мері часто користувалася ними на уроках і навіть уявити собі не могла, що зустріне там щось несподіване. Як же мало вона знала!

За час свого спільного життя вони з Роєм узагалі жодного разу не залишали меж Сполучених Штатів. Якби вже їм спало на думку відірвати п'яти від рідного грунту й здійснити по-справжньому чарівну подорож, міркувала вона, то набагато краще було б вирушити до Африки, де жива природа куди захопливіша, а умови виживання куди небезпечніші. Коли вже все казано-переказано, живність Галапагоських островів уявлялась їй досить безбарвним стадом порівняно з носорогами, гіпопотамами, левами, слонами, жирафами тощо.

Почувши про майбутню подорож, Мері навіть призналася близькій приятельці: "Знаєш, мене раптом охопило таке почуття, ніби я, поки й жива, не бажаю бачити отих олушів — морських птахів із блакитними лапами-веслами!"

Мало ж вона знала!

Розмовляючи, однак, з Роєм, Мері притлумлювала свої побоювання щодо цієї подорожі — вона потерпала, що він сприйме їх як докір з приводу його мозкового розладу. Та в березні Рой був уже безробітний, а Мері знала, що допрацює лише до червня. Так що час для подорожі виявився прийнятний. А сам круїз в усе хворобливішій Роєвій уяві

набував неймовірної значущості — як "єдина світла подія, що чекає нас попереду".

А на роботі в них відбувалося ось що. фірма "Джеффко" звільнила майже всіх своїх співробітників — як робітників, так і службовців — у зв'язку з наміченою модернізацією виробництва. Модернізацію провадила в Іліумі японська компанія "Мацумото". Вона ж, до речі, автоматизувала й "Баійю де Дарвін". Це була та сама компанія, де працював Дзендзі Хірогуті, молодий комп'ютерний геній, який тоді ж, коли й Мері, зупиниться разом із дружиною в готелі "Ельдорадо".

Коли корпорація "Мацумото" закінчить встановлювати свої роботи й комп'ютери, для роботи в Іліумі знадобляться лише дванадцять чоловік. Ось чому люди, ще досить молоді, щоб мати дітей або хоча б честолюбні плани на майбутнє, косяками рушать з міста я геть. Це було так, скаже Мері Хепберн, коли їй сповниться вісімдесят один рік за два тижні до того, як її з'їсть велика біла акула, "наче містом пройшов гігантський циклоп".

Раптом у місті майже не залишиться дітей шкільного віку, як і платників податків, через що воно стане банкрутом.

Тому свій останній випус Іліумська середня школа зробить у червні.

У квітні Ро поставили діагноз: неоперабельна пухлина мозку. І тепер він жив тільки мріями про "Круїз віку до витоків природи".

— Я до нього дотягну, Мері. Адже листопад не за горами, хіба ні?

— Ні,— заперечила вона.

— Я дотягну,—вперто повторив він.

— Ні, попереду в тебе ще довгі роки.

— Аби лиш мені вдіїлося побувати в круїзі,— сказав Рой. — І побачити пінгвінів на екваторі. Цього мені буде задосить.

Хоча Рой помилявся багато в чому і все більше, щодо пінгвінів на Галапагоських островах він мав рацію. Це були худющі створіння, які приховували свою шкіру та кості під лівреєю метрдотеля, їм доводилося бути такими. Коли б вони запливли жиром, як їхні родичі на антарктичних льодах за півземлі звідси, то засмажилися б на смерть, виходячи на лавовий берег, щоб покласти яйця й доглянути за потомством.

Як і предки нелетючих бакланів, їхні предки теж занедбали принади повітроплавання й віддали перевагу здатності ловити рибу.

Щодо загадкового ентузіазму, з яким людина мільйон років тому намагалася механізувати якомога більше напрямів своєї діяльності: хіба це не було ще одне свідчення того, що людський мозок ні до чого не здатний?

9

Поки Рой Хепберн помирав — та й увесь іліум, як на те пішло, також, — одне слово, поки й цей чоловік, і місто йшли до своєї загибелі через новотворення, ворожі здоров'ю і щастю людства, великий мозок Роя навіяв йому, що в 1946 році він служив матросом під час випробувань американської атомної бомби на атолі Бікіні, теж розташованому на екваторі. Рой вирішив учинити своєму урядові позов на мільйони доларів. Річ у тім, що радіаційне опромінення, яке він там дістав, спершу, за його твердженням, не дало їм із Мері змоги мати дітей, а потім спричинилося до раку мозку.

Рой справді відслужив свій термін за контрактом у військово-морському флоті, однак позову до Сполучених Штатів Америки з того не вийшло б, бо народився він 1932 року, і юристи легко це довели б.

Інакше кажучи, на час свого "опромінення" він мав лише чотирнадцять років.

Така нісенітниця не заважала йому відтворювати живі спогади про жахливі вчинки, до яких Роя нібито спонукав уряд. Ті вчинки стосувалися так званих нижчих тварин. За його словами, він працював, по суті, сам-один: спершу забивав на всьому атолі кілки, а потім прив'язував до них різних представників тваринного світу. "Я думаю, вони обрали мене тому,— казав він,— що тварини мені завжди довіряли".

І це була суща правда: Роєві довіряли всі тварини. Хоч після середньої школи Рой не дістав більш ніякої освіти, коли не рахувати училища при фірмі "Джеффко", тоді як Мері одержала в Індіанському університеті диплом магістра зоології, він ставився до живих істот багато краще, ніж Мері. Він, приміром, умів спілкуватися з птахами на їхніх власних мовах, чого Мері була позбавлена через цілковиту музичну глухоту — нею відзначались її предки з обох боків. Не було таких собак, кіз чи корів, у тім числі й сторожових псів у "Джеффко", чи свиноматки з поросятами, хоч би які норовисті вони були, щоб Рой за п'ять хвилин, а то й швидше з ними не подружився.

Тож цілком зрозумілі були його сльози, коли він згадував, як прив'язував тварин до тих кілків. Звичайно, на багатьох тваринах проводили такий жорстокий експеримент — на вівцях, свинях, коровах, конях, мавпах, качках, курах, гусях,— але аж ніяк не на всьому зоопарку, що фігурував у розповідях Роя. Як послухати його, то він прив'язував до кілків і павичів, і снігових барсів, і горил, і крокодилів, і альбатросів. В його великому мозку Бікіні став наче дзеркальним відображенням Ноєвого ковчега: туди привезли всякої тварі по парі, щоб піддати їх атомному бомбардуванню.

Найбезглуздішою деталлю в його розповіді — а втім, самому йому вона не здавалася безглуздою аж ніяк — була така: "Там був Дональд". Дональдом звали мисливського пса з золотавою шерстю, що блукав в

околицях Іліума, а тепер саме прибіг під вікна їхнього будинку. Йому було всього чотири роки.

— Все це було дуже тяжко,— розповідав Рой. — Та найтяжче було прив'язати Дональда до одного з кілків. Я відкладав це скільки міг, до останнього дня. Дональда я прив'язав до кілка після всіх. Він дав мені це зробити, а тоді ще й лизнув руку та помахав хвостом. І я мовив до нього — й не соромлюся, що зі сльозами в очах: "Прощавай, старий. Ти вже вирушаєш в інший світ. І, напевне, в кращий—адже гіршого світу, ніж цей, уже не може бути".

Поки Рой починав отак виступати, Мері ще вчителювала, щодня запевняючи своїх усе нечисленніших учнів у тому, що вони мають дякувати Всевишньому за великий мозок. "Хіба ви бажали б мати замість нього жираф'ячу шию, чи маскувальний хист хамелеона, чи товсту носорогову шкіру, чи роги ірландського лося?" — запитувала вона в учнів знов і знов.

Мері й далі верзла ті самі давні нісенітниці.

Атож, а потім ішла додому, до Роя та його виявів того, яким облудним може бути мозок. Його жодного разу не клали до лікарні, хіба що на короткочасне обстеження. І він був слухняний. Йому вже не можна було водити машину, і він це усвідомив і не заперечив, коли Мері сховала ключі від його джипа-фургона. Навіть сказав, що машину, мабуть, слід продати, бо тепер вони навряд чи виїздитимуть часто на природу. Тож Мері не довелося наймати сиділку, щоб та доглядала за Роєм, поки сама вона була на роботі. А сусіди-пенсіонери були не проти скласти Роєві компанію, постежити, щоб він собі не нашкодив, і в такий спосіб перехопити кілька доларів.

Та Рой не завдавав їм ані найменшого клопоту. Багато часу він сидів перед телевізором і цілими годинами грався у дворі з Дональдом — тим

самим золотавим мисливським собакою, який нібито загинув на атолі Бікіні.

Коли Мері востаннє вела урок, присвячений Галапагоським островам, то раптом затнулась на півслові — на якихось п'ять секунд, її охопив сумнів, що, якби його висловити, звучав би приблизно так: "Може, я всього-на-всього якась навіжена, що випадково забрела з вулиці до цього класу й почала пояснювати цим хлопцям і дівчатам таємниці життя? А вони вірять мені, хоч я глибоко помиляюсь, по суті, в усьому".

їй ще доведеться замислитись і над тим, чому всі начебто великі педагоги минулого при цілком здоровому глузді все ж таки, як виявилося, сприймали події не менш хибно, ніж Рой.

10

Скільки островів входило до складу архіпелагу Галапагос мільйон років тому? Тринадцять великих, сімнадцять малих, а також триста вісімнадцять крихітних острівців, серед яких декотрі являли собою лише скелі, що на метр-два здіймалися над рівнем океану.

Нині великих островів налічується чотирнадцять, малих — сім, а крихітних — триста двадцять шість. Вулканічна активність не згасає. Мій щодо цього жарт: боги ще сердяться.

А найпівнічніший з островів — відокремлений, віддалений від решти, — як і раніш, Санта-Росалія.

Так от, мільйон років тому, 3 серпня 1986 року, чоловік, якого звали "Рой Хепберн, лежав на смертнім одрі в своєму затишному, чепурному будиночку

в Іліумі, штат Нью-Йорк. І найбільше оплакував він у ці останні години те Що вони з Мері ніколи не мали дітей. Він навіть не міг наполягати, щоб його дружина

народила дитину від когось іншого після його смерті, оскільки Мері вже вийшла з того віку, коли народжують дітей, "йшла

— Ми, Хепберни, приречені на вимирання, як дронти',— проголосив Рой і став безладно перелічувати безліч інших видів живих організмів, що обернулись на древі еволюції на сухі гілки — гілки без плодів, без листя: — Ірландський лось білодзьобий дятел, тиранозавр...-Він продовжував цей перелік без кінця й краю. На завершення, однак, у нього раптом проклюнувся стриманий англійський гумор. І він зробив два кумедні додатки до цього скорботного списку істот які справді канули у вічність, не лишивши нащадків. — Віспа,— мовив він а вслід за цим: — Джордж Вашінгтон.

До самого свого кінця Рой ані на мить не взяв під сумнів те, що його доконав радіацією власний уряд. Він казав Мері, а також лікареві й сиділці, які не відходили від нього, бо кінець уже міг настати щохвилини:

— Якби на мене розгнівався лиш всемогутній Бог!.. Мері подумала, що це його остання репліка перед тим, як має опуститися завіса. І справді, після цього вигляд у нього став зовсім як у мерця.

Та зненацька, секунд через десять, його посинілі губи знов заворушились.

— Я скажу тобі, Мері, що таке людська душа,— прошепотів Рой, не розплющуючи очей. — Тварини її не мають. Це — та твоя частка, яка знає, коли твій мозок трохи з'їхав з колії. Я це завжди знав, Мері. Не міг із цим нічого вдіяти, але знав.

А потім Рой приголомшив і Мері, і решту присутніх. Раптом він сів, випростався і широко розплющив палаючі очі.

— Дай Біблію! — наказав він так гучно, що його почули б у найдальшому куточку будинку.

Доти Рой під час хвороби жодного разу релігійних тем не торкався. Вони з Мері не ходили до церкви, не зверталися до молитов навіть у найскрутніші хвилини, але Біблія в них десь була. Але де — цього Мері напевне не пам'ятала.

— Дай Біблію! — повторив Рой. — Жінко, дай Біблію! — Доти він ніколи не називав її "жінкою".

І Мері пішла шукати Біблію. Вона знайшла її в спальні для гостей, поряд із Дарвіновою "Подорожжю на судні "Бігль" та "Повістю про двоє міст" Чарлза Діккенса.

Рой трохи підвівся на подушках і знов назвав Мері "жінкою".

— Жінко,— сказав він,— поклади руку на Біблію й повторюй за мною: "Я, Мері Хепберн, даю дві урочисті обіцянки моєму коханому чоловікові на його смертнім одрі".

І Мері проказала ці слова. Вона думала, навіть сподівалася, що ті дві обіцянки будуть досить нісенітні — приміром, учинити позов проти уряду,— і вона навіть змоги не матиме виконати хоч одну з них. Та їй не пощастило.

Першою обіцянкою було докласти всіх зусиль, щоб якнайскоріше знов вийти заміж, не гаючи часу на тугу й жаль до себе самої.

Друга полягала в тому, що вона в листопаді вирушить до Гуаякіля і за них двох візьме участь у "Круїзі віку до витоків природи".

— Мій дух супроводжуватиме тебе в тому круїзі на кожному кроці,— сказав Рой. І помер.

І ось Мері в Гуаякілі й підозрює, що й у неї самої мозкова пухлина. І мозок керує її діями: вона саме скидає чохла зі своєї червоної вечірньої сукні, яку в думці називає "сукня для Джеккі", бо серед пасажирів у круїзі мала бути й Жаклін Кеннеді-Онассіс, і Мері хотілося мати перед нею ошатний вигляд.

Та, нишпорячи в шафі, Мері збагнула, що в Онассісової вдови напевно вистачить глузду утриматись від поїздки до Гуаякіля — адже тут повсюди солдати, вони патрулюють вулиці й дахи будинків, риють окопи, кулеметні гнізда в парках...

Скидаючи з сукні чохла, Мері зрушила плічка, й сукня впала на підлогу, утворивши на ній безформну червону купку.

Мері не стала її підіймати, бо була певна, що ніякі земні речі їй уже не знадобляться. Проте позначати її ім'я зірочкою час іще не настав, їй пощастить прожити ще тридцять років з гаком. Навіть більше, Мері доведеться певним чином використати деякі життєдайні субстанції на цій планеті, тож їй судилося стати, без сумніву, найвизначнішим експериментатором в історії людського роду.

11

Якби Мері Хепберн мала намір підслуховувати, а не вбивати себе, вона могла б, приклавши вухо до задньої стінки у шафі, почути в сусідньому номері приглушені голоси. Але Мері не мала ні найменшого уявлення про сусідів праворуч 1 ліворуч, бо минулої ночі, коли приїхала сюди, нікого з них ще не було, а потім вона вже не виходила з номера.

А тим часом приглушені голоси належали "Дзендзі Хірогуті, комп'ютерному генію, та його вагітній дружині Хісако, викладачці ікебани — японського мистецтва аранжування квітів.

Сусідами Мері з другого боку була сліпа дівчина Селіна Макінтош, дочка 'Ендрю Макінтоша, та її зряча собака, теж жіночої статі, на кличку Казашка. Мері не чула собачого гавкання тому, що Казашка ніколи не гавкала.

А не гавкала вона, як і не гралася з іншими собаками, не прислухалася й не принюхувалась ні до чого цікавого, не ганялася за іншими тваринами, які завжди були природною здобиччю для її предків, через те, що коли була ще цуценям, людські істоти з великим мозком демонстрували їй свою зненависть і забирали в неї їжу щоразу, як тільки вона заходжувалась робити щось із переліченого вище. З самого початку вони дали їй зрозуміти, що на цій планеті природні собачі інстинкти протизаконні — всі без винятку.

У неї видалили статеві органи, щоб на поклик статі теж ніколи не відгукувалась. До речі, перелік дійових осіб моєї розповіді невдовзі має скоротитися до одного самця й багатьох самок, у тім числі й суки. А втім, Казашка, внаслідок хірургічного втручання, самкою вже давно не була. Вона, як і Мері Хепберн, з еволюційної гри вибула. Свої гени ні та, ні та нікому передати не могли.

З кімнати Селіни й Казашки внутрішні двері вели до апартаментів життєрадісного Селіниного батька, фінансиста й авантюриста "Ендрю Макінтоша. Він був удівець і цілком міг би порозумітися з удовою Мері Хепберн, оскільки обоє були палкі прихильники туристських екскурсій. Та їм не судилося зустрітись. Як я вже казав, 'Ендрю Макінтош, як і 'Дзендзі Хірогуті, буде мертвий ще до заходу сонця.

Джеймс Уейт, між іншим, отримав номер на другому поверсі, поодаль від решти гостей. Його великий мозок похвалявся тим, що Уейт

мав ординарний, сумирний вигляд. Але щодо цього мозок помилявся. Адміністратор готелю розгледів в Уейті шахрая, який видає себе не за того, ким є насправді.

Цей адміністратор, якого звали "Зігфрід фон Кляйст, був похмурий, середнього віку представник давньої і загалом процвітаючої німецької громади в Еквадорі. Його два дядьки по батькові, які мешкали в Кіто, володіли й цим готелем, і "Баійею де Дарвін". Вони доручили йому керувати готелем лише два тижні, на той час,— а він уже закінчувався, — коли мали з'їжджатися пасажири "Круїзу віку до витоків природи". Взагалі фон Кляйст, бувши багатим спадкоємцем, не надто полюбляв працювати, але дядьки присоромили його й переконали, що він мусить докласти зусиль і взяти певну участь у загальнородинній справі.

Він не мав ні дружини, ні дітей, отож із погляду еволюції інтересу не викликав. Його також можна було б вважати за потенційного шлюбного партнера для Мері Хепберн. Однак і він був приречений. Щоправда, захід сонця 'Зігфрід фон Кляйст іще побачить, але через три години по тому його поглине припливна хвиля.

Була вже четверта година пополудні. Цей доморощений еквадорський бош зі своїми водянисто-блакитними очима й обвислими вусами справді мав такий вигляд, ніби знав, що його смерть уже на порозі. Але передбачати майбутнє він умів не краще, ніж я. Ми обидва відчували того дня, що планету на її осі розхитує і щомиті можна сподіватися чого завгодно.

До речі, Дзендзі Хірогуті та Ендрю Макінтош загинуть від вогнепальної зброї.

Зігфрід фон Кляйст у моєму сюжеті істотної ролі не грає, чого не скажеш про його рідного брата Адольфа, що був на три роки старший за нього й теж неодружений. Адольфові фон Кляйсту, капітанові "Баійї де

Дарвін", судилося стати, по суті, предком усіх людських істот, які нині населяють Землю.

За допомогою Мері Хепберн він стане своєрідним Адамом номер два. Вчительна біології з Іліума не зможе, однак, через суто фізіологічні особливості стати його Євою. Тож їй судилося зіграти скоріше роль Бога.

І ось цей надзвичайно важливий брат незначного адміністратора готелю саме в ці хвилини підлітав до міжнародного аеропорту в Гуаякілі на майже безлюдному транспортному літаку з Нью-Йорка, де він робив рекламу "Круїзу віку до витоків природи".

Якби Мері навіть прислухалася крізь стінку в шафі до розмови подружжя Хірогуті, вона все одно не зрозуміла б, що саме їх непокоїло, бо ті перешіптувались японською мовою — єдиною, яку знали досконало. Дзендзі, щоправда, володів трохи англійською та російською, а Хісако — китайською. Та жодне з них зовсім не знало ні іспанської, ні кечуа, ні німецької, ані португальської — мов, найбільш поширених у Еквадорі.

Виявляється, їх теж непокоїло те, що з ними поробили їхні начебто чудові мозки. Особливо вони були розчаровані тим, що так безглуздо вклепалися в цю халепу,— а 'Дзендзі ж багато хто вважав одним із найяскравіших умів людства. І то була його провина, не її, що вони перетворились, по суті, на в'язнів цього енергійного Ендрю Макінтоша.

Ось як це сталося. Майже рік тому "Макінтош побував у Японії — разом із своєю сліпою дочкою та її собакою. Він зустрівся там із 'Дзендзі й побачив чудові плоди його роботи в компанії "Мацумото". З погляду техніки "Дзендзі, хоч і мав усього двадцять дев'ять років, уже став дідом. Ще раніше він створив кишенькового комп'ютера, здатного перекладати усну мову синхронно на інші мови, й назвав його "Гокубі". А саме під час поїздки Макінтоша до Японії 'Дзендзі розробив дослідний

зразок синхронного перекладача нового покоління, назвавши його "Мандаракс".

Так от, "Ендрю Макінтош, чия фінансова фірма робила гроші для бізнесу й для себе на продажі цінних паперів, відвів молодого 'Дзендзі вбік і заявив йому, що той — бовдур, коли й досі працює на оклад службовця. Він, 'Макінтош, мовляв, може допомогти йому створити власну корпорацію, яка майже одразу зробить його мільярдером — це коли рахувати в доларах, а коли в ієнах, то трильйонером.

Дзендзі відповів, що мусить цю пропозицію обміркувати.

Та "промацувальна" розмова відбувалася в токійському сусі-ресторані. Сусі — так називали сиру рибу з холодним рисом, досить популярну страву мільйон років тому. Мало кому тоді могло навіть приснитися, що в далекому світлому майбутньому сира риба стане чи не єдиною стравою в харчуванні людей.

Червонопикий, галасливий американський підприємець і стриманий, трохи схожий на ляльку японський винахідник спілкувалися через "Гокубі", бо жоден не володів достатньою мірою мовою співбесідника. Тоді в усьому світі були в роботі вже тисячі й тисячі таких "Гокубі". Що ж до "Мандаракса", то скористатися ним вони не могли — єдиний діючий екземпляр його перебував під суворою охороною в компанії "Мацумото". І великий мозок 'Дзендзі почав прокручувати ідею зрівнятися з найбагатшою людиною в країні, а саме — з японським імператором.

Через кілька місяців після того, у січні наступного року, в тому самому січні, коли Мері та Рой Хепберни гадали, нібито мають за що дякувати долі, 'Дзендзі одержав од 'Макінтоша листа з проханням спочатку погостювати десять місяців на його ранчо поблизу Меріди, штат Юкатан у Мексиці, а потім узяти участь першому плаванні розкішного еквадорського судна "Баіня де Дарвін", в яке Макінтош уклав і свої гроші.

У тому листі, що його для Дзендзі довелося перекладати з англійської на японську, 'Макінтош висловився так: "Використаймо цей шанс, аби по-справжньому пізнати один одного".

Що він хотів одержати від 'Дзендзі — можливо, в Юкатані, а вже напевне під час "Круїзу віку до витоків природи",— то це його підпис на угоді, за якою він, 'Дзендзі, очолить нову корпорацію, чиїми фондами орудуватиме "Макінтош.

Як і Джеймс Уейт, 'Макінтош теж був своєрідний рибалка. Він розраховував на величезний улов вкладників, для яких за наживку правитиме не ярлик на сорочці, а ім'я японського комп'ютерного генія.

І ось тепер мені здається, що моя розповідь завдовжки в мільйон років від початку до кінця не дуже й змінюється. І на початку її, і в кінці я, виявляється, розповідаю про людські істоти, незалежно від розміру їхнього мозку, як про рибалок.

Отже, надворі листопад, і подружжя Хірогуті — в Гуаякілі. За порадою "Макінтоша, "Дзендзі збрехав своєму начальству щодо запланованого маршруту. Він дав зрозуміти, що робота над "Мандараксом" виснажила його і вони з Хісако хотіли б побути кілька місяців разом, у відлюдному місці, де ніщо не нагадувало б про комп'ютери і де нема ніякого зв'язку з навколишнім світом. 'Дзендзі втовкмачив у великі мозки своїх босів таку дезинформацію: він, мовляв, найняв шхуну з командою, і на цій шхуні, назву якої повідомляти не бажає, вийде з одного мексіканського порту, назву якого також повідомляти не бажає, й вирушить у круїз по островах Карібського моря.

І, хоча список майбутніх учасників "Круїзу віку до витоків природи" був широко розрекламований, керівники компанії 'Дзендзі так і не дізналися, що найплідніший їхній службовець разом із дружиною теж будуть на борту судна. Як і Джеймс Уейт, подружжя Хірогуті подорожувало під вигаданим прізвищем.

І, знову ж таки як і Джеймс Уейт, вони наче здиміли! Хто б їх не шукав, знайти не зміг би. Адже будь-який такий пошук, організований великим мозком, був би націлений навіть не на той материк.

12

Сидячи в своєму номері поряд із номером Мері Хепберн, подружжя Хірогуті півголосом перемовлялося про те, що Ендрю Макінтош — справжнісінький маніяк. Це було, однак, перебільшення. "Макінтош був чоловік таки пожадливий, невгамовний і безцеремонний, але аж ніяк не божевільний. Більшість із того, що його великий мозок вважав за реальність, справді відбувалося. Коли він вивозив Селіну з Казашкою та подружжя Хірогуті з Меріди до Гуаякіля своїм приватним літаком "Лірджет", якого сам і пілотував, то вже знав, що в місті буде введено воєнний стан чи щось таке, і всі магазини буде зачинено, і на вулицях вештати-меться дедалі більше голодного люду, і "Баійя де Дарвін" скоріше за все не вийде в плавання за розкладом, і багато чого ще.

Засоби зв'язку, які він мав у своєму юкатанському особняку, давали б йому змогу бути повністю в курсі подій і в Еквадорі, і бозна-де ще, якби це його цікавило. Водночас він тримав подружжя Хірогуті, на відміну від своєї незрячої доньки, можна сказати, в цілковитому невіданні щодо того, чого їм слід чекати.

А справжньою метою його приїзду до Гуаякіля, яку він відкрив знову ж таки дочці, а не японському подружжю, було скупити якнайбільше еквадорських активів за викидними цінами, в тому числі, коли пощастить, і готель "Ельдорадо", й "Баійю де Дарвін", і золоті копальні, й нафтопромисли, й багато чого ще. Ба більше, він мав намір міцніше прив'язати до себе 'Дзендзі Хірогуті, позичивши йому гроші, аби той став співучасником деяких знадливих починань, що перед ними відкривались, а отже, як і він сам, "Макінтош, одним із найбагатших володарів нерухомості в Еквадорі.

Макінтош попросив подружжя Хірогуті залишатись у своєму номері в "Ельдорадо" — невдовзі він, мовляв, принесе їм чудові новини. Він уже кілька годин сидів біля телефону, обдзвонюючи еквадорських фінансистів та банкірів, і новини, які збирався принести, стосувались того, які саме підриємства вони з Хірогуті за день-два зможуть назвати своїми.

А насамкінець він збирався вигукнути: "І к бісу цей "Круїз віку до витоків природи"!"

Подружжя Хірогуті вже навіть не сподівалося почути від "Ендрю Макінтоша хоч якісь добрі для себе новини. Обоє щиро вважали його навіженим, і це помилкове судження за іронією долі навіяло їм власне дітище Дзендзі — його "Мандаракс". Вже існувало десять таких комп'ютерів — дев'ять у Токіо, а десятого 'Дзендзі прихопив із собою в круїз. "Мандаракс", на відміну від "Гокубі", міг не лише перекладати, а й із неабиякою точністю діагностувати тисячу найпоширеніших хвороб, на які страждала homo sapiens, зокрема й дванадцять різновидів нервових розладів.

А втім, у тому, що робив "Мандаракс" у галузі медицини, не було, по суті, нічого складного. Комп'ютера запрограмували діяти так, як діють справжні лікарі, а саме: спершу поставити серію запитань, а після цього, залежно од відповідей, ще кілька запитань, скажімо, таких: "Який у вас апетит?", "Чи регулярно працює ваш кишечник?", "На що схожі ваші випорожнення?" тощо.

У Юкатані подружжя Хірогуті прокрутило цілий букет запитань та відповідей для "Мандаракса", описуючи йому поведінку "Ендрю Макінтоша. І нарешті на екрані завбільшки з гральну карту з'явився напис по-японському, що означав: "Патологія особистості".

На біду подружжя Хірогуті, але не "Мандаракса", який ні відчувати, ні переживати не вмів, комп'ютера не запрограмували розпізнавати

досить незначну — порівняно з іншими — недугу, коли хворі на неї люди не тільки вельми рідко потрапляють до лікарні, а й навпаки, вважаються найщасливішими на світі і своєю поведінкою завдають болю лише тим, хто поруч, зате собі — майже ніколи. Справжній лікар, мабуть, сказав би далі, що мільйони людей, яких ми щодня бачимо на вулицях, давно вже перебувають у тій туманній смузі, де неможливо хоча б до певної міри встановити, зазнає їхня особистість патології чи ні.

Але в медицині Хірогуті нічого не тямили й до комп'ютерного діагнозу поставились як до свідчення жахливого захворювання. Через це вони мріяли будь-що позбутися опіки 'Ендрю Макінтоша й повернутись до Токіо. Та поки що, попри всі їхні бажання, вони залежали від нього. Від похмурого адміністратора готелю, з яким Хірогуті спілкувались через "Мандаракс", вони дізналися, що всі планові рейси з аеропорту Гуаякіль скасовано, а компанії, які здійснюють чартерні рейси, замовлень не приймають.

Тож у скутого страхом подружжя залишалися тільки дві можливості покинути Гуаякіль: або на "Лірджеті" 'Макінтоша, або на борту "Баійї де Дарвін", якщо судно, звичайно, і справді завтра відчалить. Але в це Хірогуті вірили все менше й менше.

13

'Дзендзі Хірогуті створив "Гокубі" мільйон і п'ять років тому, а потім, рівно мільйон років тому, цей молодий геній створив "Мандаракса". І коли він працював над "Мандараксом", його дружина саме готувалася народити йому першу людську дитину.

Були певні побоювання щодо генів, які мати, Хісако, могла передати плодові, оскільки її мати, коли Сполучені Штати Америки скинули атомну бомбу на японське місто Хіросіму, зазнала радіаційного опромінення. Тож пробу навколоплідних вод у Хісако було піддано в Токіо аналізу з метою виявити можливі відхилення дитини від норми. До

речі, за своєю солоністю ті води були майже ідентичні з водами океану, в якому судилося зникнути "Баійї де Дарвін".

За даними аналізу плід було визнано нормальним.

Водночас визначили його стать. Плід мав прийти у світ маленькою дівчинкою, ще однією самицею в цій розповіді.

Аналіз не міг виявити дрібних дефектів плоду — таких, наприклад, що дитина не матиме, як Мері Хепберн, музичного слуху, або що вона буде вкрита ніжною шовковистою шкірою, як у морського котика. А це справді мало статися.

Єдиною людською істотою, яку вдалося створити 'Дзендзі Хірогуті, була гарненька, але пухнаста донька, яку йому так і не судилося побачити.

Вона народиться на Санта-Росалії, найпівнічнішому з островів Галапагоського архіпелагу. І ймення її буде Акіко.

Коли Акіко досягне на Санта-Росалії повноліття, вона буде дуже схожа на матір усередині, проте матиме іншу шкіру. Еволюційний розвиток від "Гокубі" до "Мандаракса", навпаки, відбувався шляхом радикального поліпшення вмісту комп'ютера, але без істотних змін його зовнішнього вигляду. Акіко мала захист проти засмаги, проти холодної води, коли плавала, а також проти гострих країв застиглої лави, коли воліла сісти чи лягти на неї, тоді як гола шкіра в її матері була зовсім беззахисна проти цих звичних небезпек життя на острові. А от "Гокубі" і "Мандаракс", попри всю їхню несхожість усередині, були вміщені у майже ідентичні оболонки з особливо стійкого проти ударів чорного пластику — заввишки дванадцять сантиметрів, завширшки вісім і завтовшки два.

Будь-який дурень відрізнив би Акіко від Хісако, та лише фахівець міг відрізнити "Гокубі" від "Мандаракса".

"Гокубі" й "Мандаракс" мали обидва на задній кришці, врівень з її поверхнею, чутливі кнопки, за допомогою яких можна було спілкуватися з усім, що було всередині. На передній панелі в кожного з них був такий самий екран, на якому з'являлися ті або інші потрібні зображення і який водночас правив за сонячний елемент живлення — від нього заряджалися крихітні батарейки, однакові в "Гокубі" й у "Мандараксі".

Кожен із комп'ютерів мав мікрофон завбільшки з головку булавки, розташований у правому верхньому куточку екрана. Через мікрофон "Гокубі" й "Мандаракс" сприймали усну мову, а потім, відповідно до інструкцій, що надходила від кнопок, письмово перекладали її на екран.

Користуючись тим Чи тим комп'ютером, слід було працювати руками швидко й вправно, наче фокусник, щоб двомовна бесіда йшла плавно й без затримки, як і годиться. Приміром, якщо я розмовляю англійською і спілкуюсь із португальцем, то маю спершу підносити комп'ютера до вуст свого співбесідника, але так, щоб мені було добре видно екран, де з'являється переклад його слів на англійську, а потім блискавично міняти положення комп'ютера, щоб він "чув" мене, а португалець бачив переклад моїх слів на екрані.

Ніхто з нині живих не має ані достатньо вправних рук, ані досить великого мозку, щоб упоратися з "Гокубі" чи "Мандараксом". Ніхто тепер, втім, і нитку в голку не засилить, і на фортепіано не заграє, та й у носі не поколупається, коли вже на те пішло.

"Гокубі" вмів перекладати лише з десяти мов, зате "Мандаракс" — із тисячі. До того ж "Гокубі" треба було спершу повідомити, якою мовою до нього звертатимуться. А "Мандаракс" розпізнавав будь-яку з тисячі мов, почувши лише кілька слів, і починав перекладати на мову оператора навіть без його команди.

В обох були також напрочуд точні годинники й вічні календарі. Годинник "Мандаракса", що належав 'Дзендзі Хірогуті, відстав усього на вісімдесят дві секунди відтоді, як з'явився в готелі "Ельдорадо", і до того дня через тридцять один рік, коли його разом із Мері Хепберн зжерла величезна біла акула.

"Гокубі" стежив би за часом з не меншою точністю, та в усьому іншому "Мандаракс" лишив свого попередника далеко позаду. "Мандаракс" міг не тільки впоратися зі стократ більшою кількістю мов, ніж його старший брат, і визначити правильний діагноз більшої кількості хвороб, ніж найкращі лікарі тих часів. Він міг також на відповідну команду назвати найважливіші події будь-якого вказаного йому року. Якби ви набрали на його задній стінці, наприклад, число 1802 — рік народження Чарлза Дарвіна, то дізналися б, що того року народились також Александр Дюма й Віктор Гюго, Бетховен завершив свою Другу симфонію, Франція придушила бунт негрів у Санто-Домінго, Готфрід Треверанус став автором терміну "біологія", в Англії було прийнято закон про охорону здоров'я та моралі підмайстрів і ще багато чого іншого. Того самого року, зокрема, Наполеон проголосив себе президентом Італійської республіки.

"Мандаракс" знав також правила двохсот ігор і міг повідомити принципи, покладені майстрами в основу п'ятдесятьох різноманітних мистецтв та ремесел. Навіть більше, він міг за командою навести будь-яку з двадцяти тисяч популярних цитат із літературних творів. Тож якби ви набрали на його задній стінці, приміром, слова "захід сонця", то на екрані з'явилися б такі піднесені рядки:

Сонце сіло. Зійшла зоря.

І хтось мене кличе, так ясно гукає! Тому, хто подавсь у далекі моря,

Хай туга за берегом серце не крає'

Альфред. лорд Тениісон fl809—IS9SI.

"Мандараксу", який належав 'Дзендзі Хірогуті, судилося тридцять один рік пробути на острові Санта-Росалія, куди він потрапив разом із вагітною дружиною свого господаря, а також із Мері Хепберн, сліпою Селіною Макінтош, капітаном Адольфом фон Кляйстом та ще шістьма іншими особами (всі — жіночої статі). Але в тих незвичайних умовах користі від "Мандаракса" було не дуже багато.

Марність усіх його знань так гнівила капітана, що він не раз погрожував викинути комп'ютера в океан. В останній день свого життя, коли фон Кляйстові сповнилося вже вісімдесят шість років, а Мері — вісімдесят один, капітан таки здійснить свою погрозу. Можна сказати так: останнім учинком цього новоявленого Адама було те, що він викинув яблуко пізнання в глибоке сине море.

За тих особливих умов, які панували на Санта-Росалії, медичні поради "Мандаракса" були приречені нагадувати глузування. Коли Хісако Хірогуті впала в глибоку депресію, що тривала цілих двадцять років, до самої її смерті, "Мандаракс" рекомендував їй змінити хобі, друзів, обстановку й бажано професію, а також уживати більше літію. Коли в Селіни Макінтош у тридцять вісім років подалися нирки, "Мандаракс" порадив якомога скоріше знайти їй сумісного донора. Пухнаста донька Хісако, Акіко, коли їй було шість років, підхопила від свого найкращого приятеля, морського котика, запалення легенів, то "Мандаракс" рекомендував їй антибіотики. В той час Хісако й сліпа Селіна мешкали разом, майже як подружжя, виховуючи Акіко.

А коли до "Мандаракса" звертались з проханням навести цитати із світової літератури, щоб використати їх на святкуванні тієї чи тієї події на цьому острові з лави та попелу, комп'ютер майже завжди попадав пальцем у небо. Ось які перли він видав, коли Акіко в двадцять чотири роки народила свою власну пухнасту доньку, що започаткувала друге покоління людських істот, народжених на Санта-Росалії :

Під шибеницю на кручу коли поведуть мене ранком,

Ой, мати моя, матусю!

Знаю, чия любов услід піде до останку,

Ой, мати моя, матусю!

Редьярд Кіпліні 11865—19361

Або:

Неньчине лоно — мій перший дім, Від любові її я знайшовся в нім;

Всі дев'ять місяців, як роса, Мене живила її краса. Мій погляд, мій подих 1 серця биття Забирали по краплі у неї життя.

Джон Мейсфілд IISfB—VM?!

А також:

Спасибі, Боже, що життя

Дарує нам солодкі пута, За те, що так навічно скуто

На світі матір і дитя.

Вільям Каллен Враііант f(794—1878^

А ще:

Шануй батька твого і матір твою, аби дні твої довгі були на землі, яку господь твій Бог дарував тобі.

Біблія.

Батьком тієї диньки Акіко був найстарший із капітанових дітей, Камікадзе, всього лише тринадцятирічний хлопець.

14

Протягом перших сорока одного року існування острівної колонії, від якої пішло сучасне людство, буде багато народжень, але не буде жодного весілля. Звичайно, з самого початку ті люди об'єднувались у пари. Хісако з Селіною об'єдналися на все життя. Капітан та Мері Хепберн спарувалися на перші десять років—поки вона не вчинила такого, чого він просто не зміг їй пробачити: це було використання його сперми без дозволу. Та й шість інших самиць, хоча й жили разом, однією родиною, теж розбились на пари, з'єднані дуже тісними сестринськими почуттями.

Коли в 2027 році Камікадзе й Акіко святкували перший шлюб на Санта-Росалії, всі первісні колоністи давно вже канули у звивистий голубий тунель, що веде до потойбічного життя, та й "Мандаракс" навіки ліг на дно Тихого океану. Коли б він іще був поруч, то висловився б про це одруження вельми неприємно, як-от:

Шлюб — це спільність, що складається з господаря, господарки та двох рабів, за загальної кількості осіб — двоє.

Анбро Бірс(1842-?)

Чи:

Любов у шлюбі — оцет винний, Терпкий цей трунок прокиса щоднини, І гострих пахощів божественний букет В буденності втрачає свій секрет

І таке інрше. Лрорд Байрон (1788-1824)

Востаннє шлюб на Галапагоському архіпелазі, а отже, й востаннє на Землі, люди взяли на острові фернандіна в 23011 році. Тепер ніхто вже й уявлення не має, що таке шлюб. Мушу визнати, що цинічне ставлення "Мандаракса" до цього інституту в часи його розквіту нині мені здається значною мірою виправданим. Мої власні батьки, одружившись, прирекли себе на нещастя, а Мері Хепберн, коли вже геть постаріла на Санта-Росалії, якось сказала пухнастій Акіко, що вони з Роєм, цілком імовірно, були єдиним щасливим подружжям в усьому Іліумі.

А важким і нещасливим шлюб у ті далекі часи був через того ж таки підбурювача багатьох інших бід — через великий мозок. Ця незграбна розумова машина здатна була тримати в собі так багато суперечливих суджень про таку величезну кількість різних предметів одночасно й перескакувати від одного судження чи предмету до іншого так стрімко, що суперечка між чоловіком і дружиною у стресовому стані легко могла перейти в бійку, як поміж людьми з зав'язаними очима на роликових ковзанах.

Наприклад, подружжя Хірогуті, чиє шепотіння могла б почути крізь стінку шафи Мері, саме тоді з блискавичною швидкістю змінювали свої судження щодо себе й свого партнера, а також щодо кохання, сексу, роботи, світу й усього іншого.

За одну мить Хісако впевнювалася, що її чоловік дурний як пень і що їй разом із майбутньою донькою треба від нього рятуватись. Та вже наступної миті вона вірила, що ЇЇ чоловік, як казали всі,— найяскравіша особистість, що сперечатися не слід, що він їх визволить із цієї халепи якнайшвидше і з найменшими втратами.

Була мить, коли подумки 'Дзендзі проклинав дружину за безпорадність, за те, що вона зв'язує йому руки й ноги, а наступної миті

він уже присягався — знов у думці,— що, як буде треба, накладе головою, але врятує цю богиню з її ще не народженою донькою.

Яка ж користь була з таких емоційних змін, щоб не сказати недоумкуватості, у головах живих і високорозвинених істот, що мали співіснувати разом досить довго, принаймні доти, доки виховають людську дитину — адже на це йшло близько чотирнадцяти років?

'Дзендзі раптом почув свій голос, що уриває мовчанку й каже:

— Тебе бентежить щось інше. — Він мав на увазі, що її гнітить щось особисте, а не ця халепа.

— Ні,— відповіла вона. І в цьому полягала ще одна особливість великого мозку: без ніяких вагань він робив таке, на що "Мандаракс" був просто нездатний; мозок брехав і знову брехав.

— Тебе вже цілий тиждень щось турбує,— мовив він. — Чого ти не скажеш усе відверто? В чому справа?

— Ні в чому,— відповіла Хісако. Ну який сенс чотирнадцять років спілкуватися з таким комп'ютером, коли ніколи не знаєш — правду він каже чи ні?

Вони розмовляли по-японському, а не тією ідіоматичною американо-англійською мовою мільйоннорічної давності, якою користуюсь я в цій розповіді. До речі, 'Дзендзі весь час перекладав "Мандаракса" з руки в руку і, не маючи, звісно, такого наміру, мимоволі примусив його дублювати всю їхню бесіду мовою індіанців навахо.

— Що ж,— сказала нарешті Хісако,— як хочеш дізнатися, про що йдеться, то слухай. Якось у Юкатані я бавилася з "Мандараксом" на "Ому" — то була стометрова Макінтошева яхта. Ти тоді раз у раз пірнав по затонулий скарб.

'Макінтош і справді посилав 'Дзендзі, хоча той ледве вмів плавати, з аквалангом на сорокаметрову глибину забирати з іспанської галери битий посуд та гарматні ядра. 'Макінтош і свою сліпу дочку Селіну змушував пірнати, прив'язуючи її за руку до себе триметровою нейлоновою струною.

— Я тоді випадково виявила, що "Мандаракс" може таке, про що ти чомусь забув мені сказати,— вела далі Хісако. — Хочеш знати, що саме?

— Ні, не хочу,— відказав 'Дзендзі. Тепер брехати була його черга.

— "Мандаракс", виявляється, прекрасно навчає мистецтва аранжувати квіти. — Саме цим завжди пишалася Хісако. Та її почуття власної гідності було глибоко вражене: ця маленька чорна коробка вміє не лише навчати того самого, що й вона, Хісако, а робить це на тисячі різних мов.

— Я збирався розповісти тобі про це. Мав розповісти,— відповів 'Дзендзі. Це була ще одна брехня, а те, як Хісако дізналася, що "Мандаракс" володіє ікебаною, було просто неймовірним — як, скажімо, те, коли б вона вгадала цифрову комбінацію до банківського сейфа. Вона вельми неохоче вчилася користуватись "Мандараксом" і до самої смерті так його до ладу й не освоїла. Але, безладно натискуючи кнопки там, на "Ому", вона раптом усвідомила, що "Мандаракс" утовкмачує їй: найкрасивіші комбінації квітів мають один, два чи, щонайбільше, три елементи. Якщо елементів три, повчав "Мандаракс", то всі вони або принаймні два з них можуть бути однакові, але всі три не мають бути різні ні в якому разі. "Мандаракс" розповів їй про співвідношення між висотою різних елементів у комбінаціях, а також між елементами та висотою й діаметром вазонів, ваз та кошиків.

Ікебану, виявляється, так само легко закодувати, як і сучасну медичну практику.

Дзендзі Хірогуті сам не навчав "Мандаракса" ікебани або якихось інших знань. Це робили його підлеглі. Той із них, котрий навчав "Мандаракса" ікебани, просто походив з магнітофоном на славнозвісні курси, де ікебану викладала Хісако, а потім "стиснув" її уроки.

Дзендзі пояснив Хісако, що навчив "Мандаракса" ікебани з метою зробити приємний сюрприз місіс Онассіс,— він, мовляв, мав намір подарувати їй комп'ютер останнього вечора під час "Круїзу віку до витоків природи".

— Я робив це для неї,— сказав він. — Вона, кажуть, велика шанувальниця краси.

Це була якраз правда, та Хісако все одно йому не повірила. Ось як воно діялося в тому далекому й паскудному 1986 році: ніхто нікому вже не вірив, бо брехня просякла все навколо.

— О, звісно,— мовила Хісако,— я певна, ти зробив це для місіс Онассіс і заразом на честь своєї дружини. Ти знайшов мені місце серед безсмертних. — Вона мала на увазі тих нудних мислителів, яких "Мандаракс" умів цитувати.

Тепер Хісако справді розгнівалась і хотіла принизити його досягнення — як він, на її думку, принизив її власні.

— Я, мабуть, страшенно дурна,— сказала вона, і "Мандаракс" умить переклав цю її заяву на мову навахо. — Непростиме багато часу минуло, доки я нарешті зрозуміла, скільки зневаги до решти людей у тому, що ти робиш. Ти, 'докторе Хірогуті,— вела Хісако далі,— гадаєш, нібито всі, крім тебе, тільки займають місце на цій планеті. До того ж ми, на твою думку, здіймаємо надто багато галасу, марнуємо цінні природні ресурси, маємо зайвих дітей і залишаємо навкруги сміття. Було б куди краще, якби ті нечисленні й нескладні послуги, які ми спроможні робити для таких, як ти, взяли на себе машини. Оцей чудовий "Мандаракс", яким ти

зараз почісуєш вухо,— що він таке, як не виправдання для самозакоханих негідників, щоб ніколи не платити належне чи хоча б дякувати людським істотам за знання мов, чи математики, чи історії, чи медицини, чи літератури, чи ікебани, чи чогось іще?

Я вже давав своє тлумачення причини тієї манії, з якою тоді навчали машини та прилади робити все за людей — таки справді все. Просто хочу додати, що мій батько, письменник-фантаст, видав колись роман про чоловіка, з якого всі насміхалися: він, бачте, створював роботів-спортсменів. Його гравець у гольф щоразу влучав у ямку, робот-баскетболіст казна-звідки попадав у кошик, тенісист завжди вигравав із подачі очко і таке інше.

Спочатку люди не бачили в тих роботах ніякої користі, і дружина винахідника покинула його,— так, до речі, було і з моїм батьком,— а діти намагалися здати його до божевільні. Та раптом чоловік сповістив газети, що його роботи можуть рекламувати автомобілі, пиво, леза, годинники, парфуми — будь-що. Він розбагатів, як писав мій батько, бо багато спортсменів прагнули бути точнісінько такими, як ті роботи.

І не питайте мене чому.

15

Тим часом Ендрю Макінтош сидів у кімнаті своєї сліпої дочки й чекав на телефонний дзвінок, який мав принести йому добрі вісті. Вже потім він хотів поділитися тими вістями з подружжям Хірогуті. Макінтош пристойно володів іспанською і цілих півдня розмовляв по телефону то з власним офісом на острові Манхеттен, то з переляканими еквадорцями — фінансистами та урядовцями. Він залагоджував свої справи в доччиній кімнаті, бо хотів, щоб вона чула його розмови. Вони були дуже близькі між собою. Селіна не знала матері — та померла під час пологів.

Я думаю тепер про Селіну з її невидющими зеленими очима як про один з експериментів природи — адже вона успадкувала свою сліпоту й мала передати її далі. Тоді, в Гуаякілі, вона мала вісімнадцять років, і найкраща дітородна пора в неї була попереду, їй сповниться лише двадцять вісім, коли Мері Хепберн запропонує їй узяти участь у недозволених капітаном експериментах з його спермою. Селіна відмовиться. Та якби вона вбачала хоч якісь переваги в сліпоті, то, мабуть, спробувала б передати її далі.

Слухаючи в Гуаякілі, як її соціопат-батько все накручує телефон та облагоджує свої дільця, юна Селіна й не здогадувалася, що їй судилося спаруватися з Хісако Хірогуті, яка саме була через два номери від неї, й виховувати пухнасту дитину.

У Гуаякілі вона була спарована з власним батьком, який, здавалося їй, володіє цілою планетою й може робити що завгодно, коли завгодно і де завгодно. Великий мозок Селіни підказував їй, що життя її мине безпечно й весело, мине всередині своєрідної електромагнітної бульбашки, створеної її невгамовним батьком, і він захищатиме свою доньку й після смерті — навіть коли настане його черга потрапити до голубого тунелю, що веде до потойбічного життя.

Щоб не забути: на Санта-Росалії сліпота давала Селіні одну перевагу над рештою колоністів — перевагу, яка вельми тішила її, але яку, на жаль, не варто було передавати наступним поколінням: більше, ніж будь— сто на острові, дівчина мала право мацати хутро на шкірі маленької Акіко.

Ендрю Макінтош заявив провідним еквадорським фінансистам, що ладен негайно переказати будь-якій названій ними довіреній особі в Еквадорі п'ятдесят мільйонів американських доларів, які все ще були в твердій ціні. А втім, більшість удаваного багатства, яке мали тоді американські банки, стала вже такою уявною, такоюі невагомою і невідчутною, що справді можна було вмить переказати будь-яку його

частину до Еквадору або куди завгодно, аби лише там одержали телеграфом чи радіозв'язком письмове доручення.

Макінтош очікував відповідь з Кіто, яке саме рухоме чи нерухоме майно еквадорці згодні переписати на нього самого, на його дочку й на Хірогуті — знову ж таки негайно, в обмін на запропоновану суму.

Це були навіть не його власні гроші. Він домовився позичити будь-яку суму в банку "Чейз Манхеттен". А там, у свою чергу, теж десь напитали гроші, щоб позичити їх Макінтошеві.

Так, якщо гендель вигорить, Еквадор зможе телеграфом чи по радіо переказати шматки цього міражу багатим країнам, щоб за це одержати від них реальний харч.

А люди, плямкаючи й давлячись, поглинуть весь харч, і не зостанеться нічого, крім екскрементів та спогадів. Що тоді лишиться маленькому Еквадору?

'Макінтош чекав телефонного дзвінка рівно о пів на шосту. Він ще мав півгодини й замовив у номер два рідкісні філе-міньйони з усіма приправами. В "Ельдорадо" було ще досхочу смачної їжі, припасеної для майбутніх пасажирів "Круїзу віку до витоків природи" й особисто для місіс Онассіс. Щоб ці запаси захистити, якраз у ті хвилини солдати натягували навколо готелю — за квартал від нього — колючий дріт.

Те саме діялося й на воді. Колючий дріт натягували навколо "Баійї де Дарвін", де, як усі в Гуаякілі знали, було повно провізії, щоб протягом двох тижнів тричі на день задовольняти апетит будь-якого гурмана із сотні пасажирів, та ще й не повторювати страви. Дивлячись на це прекрасне судно, кожен еквадорець, бодай трохи знайомий з арифметикою, міг подумати таке: "Я голодний як пес, і дружина та діти також, і батько з матір'ю не менш голодні, а тут — чотири тисячі двісті смачнющих страв!"

Чоловік, який приніс до Селініного номера два філе-міньйони, теж робив такі підрахунки й мав у своєму великому мозку повний опис добрих харчів, що зберігались у готельній коморі. Сам він поки що не голодував, бо готельну обслугу ще годували. Його родина, невеличка за еквадорськими стандартами,— вагітна дружина, її мати, його батько та сирітка небіж, якого цей чоловік виховував,— теж поки що не страждала від голоду: як і решта готельної обслуги, він крав їжу й приносив її додому.

Це був Хесус Ортіс, молодий бармен-інка, що перед тим обслуговував у барі Джеймса Уейта. Подавати їжу до номерів його примусив 'Зігфрід фон Кляйст, адміністратор, який став за стойку бару. Готель раптом залишився майже без персоналу. Двоє офіціантів, що обслуговували номери, наче у воду канули. Це, може, й добре, що вони зникли, бо обслуговувати вже, власне, особливо й не було кого. А, може, ті двоє просто десь сплять собі.

Отож Ортіс отримав на кухні ті два шматки м'яса і, поки їхав ліфтом та йшов коридором до Селініного номера, мав досить часу, щоб обмізкувати все це своїм великим мозком. Таких чудових страв службовці готелю не їли й не крали. І загалом пишалися цим. Все найкраще вони зберігали для так званої "сеньйори Кеннеді", що давно вже стала місіс Онассіс. Але для них це була збірна назва для всіх заможних, славетних і могутніх людей, приїзду яких тут іще чекали.

Ортісів мозок був такий великий, що міг прокручувати в голові свого власника кінофільми, в яких зірками були він, Ортіс, та його утриманці — вже мільйонери. Цей чоловік, власне, ще майже хлопець, був дуже наївний і вірив, що мрія його може здійснитисЯг адже він не мав поганих звичок і прагнув до важкої праці,— треба тільки, щоб ті, хто вже став мільйонером, натякнули йому, як це робиться.

Він уже спробував — правда, без особливого успіху — дістати пораду щодо шляхів до добробуту від Джеймса Уейта, що сидів у барі й, хоч і виглядав на диво нездатним до цього, все ж таки мав гаманець,

напханий, як шанобливо помітив Ортіс, кредитними картками та двадцятидоларовими банкнотами.

Стукаючи в двері Селініного номера, Ортіс думав і про шматки смаженого м'яса. Він думав, що люди в номері їх заслуговують, і він, як стане мільйонером, теж заслуговуватиме їх. Це був вельми розумний та заповзятливий молодик. Працюючи з десяти років у гуаякільських готелях, він навчився розмовляти шістьма мовами — тобто більш ніж половиною мов, які знав "Гокубі", вшестеро більше, ніж знали Джеймс Уейт чи Мері Хепберн, утроє більше за подружжя Хірогуті й удвічі більше, ніж знали Макінтоші. Він був також непоганий кухар та кондитер, а ще закінчив двоє вечірніх курсів — спочатку бухгалтерські, а потім юридичні.

Тож йому мало сподобатись усе, що він побачить чи почує, тільки-но Селіна дозволила йому ввійти. Він знав уже, що її зелені очі — невидющі. А то б нізащо цього не сказав; дівчина зовсім не мала вигляду сліпої. І була дуже гарна. За порадою свого великого мозку, Ортіс закохався в неї.

'Ендрю Макінтош стояв біля величезного — від підлоги до стелі — вікна й дивився поверх боліт та нетрів на "Баійю де Дарвін", що, як він сподівався, ще до заходу сонця мала стати його власністю чи, може, власністю Селіни або подружжя Хірогуті. Людиною, від якої 'Макінтош чекав о пів на шосту дзвінка, був голова надзвичайного консорціуму фінансистів, розгублених у Кіто, Готфрід фон Кляйст, президент правління найбільшого еквадорського банку, дядько адміністратора "Ельдорадо" й капітана "Баійї де Дарвін", співвласник—разом із своїм старшим братом Вільгельмом — судна та готелю.

Обертаючись до Ортіса, який щойно приніс філе-міньйони, 'Макінтош у думці репетирував першу фразу, з якою звернеться іспанською мовою до Готфріда фон Кляйста: "Перше ніж ви повідомите мені решту приємних новин, любий колего, дайте слово честі, що цієї хвилини, з

верхнього поверху мого власного готелю я бачу вдалині моє власне судно".

'Макінтош був босий і мав на собі тільки шорти кольору хакі з розстебнутою ширінькою, без трусів, тож його статевий член було видно — він нагадував маятника на дідусевому годиннику.

Отож. А я тим часом зроблю паузу, аби подивуватись, як мало цей чоловік був зацікавлений у відтворенні собі подібних, у тому, щоб досягти величезного успіху з погляду біології — попри всю свою ексгібіціоністську сексуальність та манію зробити своєю власністю якомога більше життєдайних систем планети. Найвидатніші нагромаджувачі засобів виживання в ту епоху мали, як правило, дуже мало дітей. Звичайно, були й винятки. А втім, ті з них, котрі народжували багато дітей і нагромаджували, як вважалося, багато власності задля щастя своїх нащадків, здебільшого робили з тих дітей психічних калік, їхні спадкоємці найчастіше були неповноцінні, і їх легко обдирали як липку чоловіки та жінки, пожадливістю схожі на того, хто залишив їм у спадок значно більше всього, що тварина з людською подобою зможе в житті потребувати чи забажати.

Щодо 'Ендрю Макінтоша, то цей навіть про власне життя не дбав — захоплено стрибав з парашутом, ганяв на швидкісних автомобілях тощо.

Тож мушу визнати, що в ті часи людський мозок перетворився на такого невтомного й безвідповідального генератора ідей щодо сенсу життя, що діяти заради наступних поколінь здавалося лиш однією з багатьох випадкових ігор для вузьких ентузіастів — поряд з іграми в поло, покер чи на біржі, з написанням науково-фантастичних романів тощо.

Не тільки 'Ендрю Макінтош — все більше людей вважали тоді, що забезпечувати виживання людського роду — суцільна нудота. Куди цікавіше, так би мовити, щосили лупити по тенісному м'ячику.

Зряча сука Казашка сиділа в ногах королівського, як за розмірами, Селіниного ліжка, поруч із полицею для речей. То була німецька вівчарка. Вона почувалася спокійно й могла бути сама собою, бо не мала тоді на собі нашийника. І її невеличкий мозок, діставши сигнал — запах м'яса,— примусив її великі карі очі з надією звестися вгору, до Ортіса, а хвоста погойдатись.

Щодо розпізнавання запахів собаки тоді набагато випереджали людей. Завдяки дарвінівському законові природного добору нині всі людські істоти мають нюх не менш гострий, ніж був у Казашки. До того ж в одному відношенні вони навіть перевершили собак: розрізняють запахи під водою.

Собаки й досі навіть плавати під водою не навчилися, хоч мали на цю науку мільйон років. Тиняються без діла, як і колись. Навіть рибину собі не вміють спіймати. І тут доречно буде сказати, що за весь цей час тваринний світ узагалі навдивовижу мало змінився, щоб поліпшити умови свого виживання, коли не рахувати людство.

16

Слова, які 'Ендрю Макінтош мовив щойно Хесусові Ортісу, були вкрай образливі і, з огляду на муки голоду, що поширювались у всьому Еквадорі, вкрай небезпечні. Вони напевне свідчили про якусь справді невиліковну хворобу його великого мозку — коли, звичайно, здатність бодай трохи усвідомлювати наслідки своїх учинків можна вважати ознакою психічного здоров'я. Навіть більше, обурлива кривда, яку 'Макінтош заподіяв цьому привітному, доброзичливому офіціантові, не була вмисна.

Це був середній на зріст чоловік із статурою боксера, квадратною головою, посадженою на тулуб майже без шиї, з товстенними руками й ногами, палкий і активний аматор вилазок на природу — як і Рой, чоловік Мері Хепберн. Але, на відміну від Роя, 'Макінтош завжди прагнув

ще гостріших відчуттів небезпеки. Зуби в нього були такі великі й ідеально білі, і він обдарував Ортіса таким гарним усміхом, що тому пригадалися клавіші рояля.

'Макінтош звернувся до бармена іспанською мовою:

— Зніми кришку, постав, обидва філе собаці на підлогу і йди геть звідси.

До речі, про зуби. НаСанта-Росалії та в інших людських колоніях Галапагоського архіпелагу ніколи не було дантистів. За таких умов мільйон років тому типовий колоніст уже до тридцяти років лишився б без зубів, зазнавши численних і нестямних страждань від зубного болю. Тепер таке було б не просто ударом по марнолюбству, адже нині зуби в природних яснах — це єдине людське знаряддя.

Справді, теперішні люди, крім зубів, не мають жодних знарядь.

Коли мері Хепберн та капітан прибули на Санта-Росалію, вони мали гарні зуби, хоч обом було далеко за тридцять. Цьому сприяли регулярні візити до дантистів, які видаляли гнилі зуби, відсмоктували гній тощо. Та померли вони беззубими. Селіна Макінтош, коли загинула в самовбивчій змові з Хісако Хірогуті, була ще дуже молода й мала досить своїх зубів, хоч і далеко не всі. Хісако на ту пору була вже зовсім беззуба.

І коли б я критикував тіла, що їх мільйон років тому мали люди,— та, зрештою, й сам я,— як ото критикують вивезені на ринок машини, то насамперед зробив би два головні зауваження. З приводу одного з них я тут уже висловлювався: мозок надто великий, щоб бути практичним. А друге зауваження було б таке: щось негаразд із нашими зубами, їх звичайно не вистачає на все життя. Якій ланці в ланцюгу еволюції мусимо завдячувати, що маємо повен рот гнилих черепків?

Було б чудово, якби ми могли стверджувати: закон природного добору, що приніс людям за такий короткий час стільки користі, подбав і про проблему з зубами. Він таки й подбав, але розв'язав цю проблему по-драконівському. Зуби не стали довговічніші. Просто середня тривалість людського життя скоротилась приблизно до тридцяти років.

Та повернімося до Гуаякіля, де 'Ендрю Макінтош щойно звелів Хесусові Ортісу поставити філе-міньйони на підлогу.

— Даруйте, сер... — мовив Ортіс англійською.

— Постав обидва перед собакою,— повторив "Макінтош. І Ортіс так і зробив. А тим часом його вкрай збентежений великий мозок переосмислював судження свого господаря щодо нього самого, людства, минулого й майбутнього, а також природи Всесвіту.

Та перше ніж-Ортіс устиг випростатись після того, як обслужив собаку, •Макінтош знов повторив:

— Забирайся геть звідси.

Мені боляче навіть тепер, за мільйон років по тому, писати про таке людське неподобство.

І за мільйон років по тому я почуваюся ніяково, наче вибачаючись за всю людську расу. Додати більше нічого.

Коли Селіна уособлювала експеримент природи з незрячістю, то її батько — експеримент з безсердечністю. Авжеж, а Хесус Ортіс утілював експеримент природи із захопленням багатіями, тоді як я — експеримент природи з ненаситним підгляданням, мій батько — з цинізмом, мати — з оптимізмом, капітан "Баійї де Дарвін" — з необгрунтованою самовпевненістю, Джеймс Уейт — з безглуздою

пожадливістю, Хісако Хірогуті — з депресивним станом, Акіко — з пухнастістю, і так далі, і таке інше.

Я пригадую один із батькових романів — "Ера оптимістичних потвор". У ньому йшлося про планету, де гуманоїди до останньої межі занедбали найважливіші проблеми свого виживання. І от, коли вже всі ліси було винищено, всі озера отруєно кислотними дощами, всі підземні води через промислові стоки стали непридатні до пиття тощо, гуманоїди раптом виявили, що діти в них народжуються з крилами, рогами чи плавцями, або з сотнею очей, або зовсім безокі, з величезним мозком і без мозку, і таке інше. Це були експерименти природи з істотами, які, можливо, в разі успіху, стали б кращими жителями планети, ніж гуманоїди. Більшість із них загинули чи були постріляні, але декотрі виявилися справді багатонадійними, і вони між собою поодружувались, і дали подібне собі потомство.

Тепер ту епоху, що минула мільйон років тому, коли я й сам ще жив, я б назвав теж "ерою оптимістичних потвор", причому більшість потвор тоді мали відхилення не стільки тілесні, скільки духовні. А нині вже ніякі експерименти не провадяться — ні з тілом, ні з душею.

Великий мозок тієї ери був здатний не лише на жорстокість заради жорстокості. Він міг також відчувати всі види й відтінки болю, до яких нижче-розвинені тварини були зовсім нечутливі. Жодна тварина на Землі не відчула б того спустошення, в якому Хесус Ортіс після отих 'Макінтошевих слів їхав ліфтом до вестибюлю. Він навіть не був певен, чи йому вистачить сили жити далі.

І мозок його був такий збурений, що всередині черепної коробки мерехтіли картини, яких жодна ніжчерозвинена тварина уявити не здатна. Ці картини були плодом чистої фантазії і зображували речі, що існують лише в людській уяві — як оті п'ятдесят мільйонів доларів, що їх "Ендрю Макінтош ладен був переказати з Манхеттена до Еквадору негайно, щойно почує по телефону потрібні слова. Він бачив образ "сеньйори Кеннеді" — Жаклін Кеннеді-Онассіс, який не відрізнявся від

образів діви Марії, що їх Ортіс розглядав не раз — адже він був католик. В Еквадорі всі були католики. Всі фон Кляйсти були католики. Навіть канібали в нетрях еквадорської сельви, невловимі канка-боно, й ті були католики.

Ця "сеньйора Кеннеді" була прекрасна, сумна, добра і всемогутня. В Ортісовій уяві вона очолювала сонм божеств меншого калібру, які також мали взяти участь у "Круїзі віку до витоків природи", зокрема й ті шестеро гостей, що вже були в готелі. Ортіс від будь-кого з них не чекав нічого, крім добра. Як і більшість еквадорців напередодні розгулу голоду, він відчував, що приїзд цих гостей знаменує славетну мить в історії Еквадору, і їх слід оточити всіма можливими розкошами.

Але тепер правда про одного з цих начебто дивовижних прибульців, Ендрю Макінтоша, осквернила в Ортісовій уяві не лише другорядні божества, але й образ самої "сеньйори Кеннеді". На її портреті з'явились ікла, як у вампіра, з обличчя злізла шкіра, однак волосся залишилось. Це був тепер череп із вищиреними зубами, який не віщував для нещасного Еквадору нічого, крім чуми та смерті.

Картина була жахлива, і Ортісові ніяк не вдавалося прогнати її. Він подумав, що, може, позбудеться її надворі, під спекою, тож перетнув вестибюль, глухий до 'Зігфріда фон Кляйста, що гукав його з бару. 'Фон Кляйст запитував його, в чому річ, куди він іде тощо. Адже Ортіса знали в готелі як зразкового —лояльного, винахідливого, незмінно бадьорого — службовця, і 'фон Кляйстові він справді був потрібний.

Ось чому, до речі, цей готельний адміністратор не мав дітей, хоч був людиною гетеросексуальною, його сперма під мікроскопом виявлялася бездоганною і таке інше. Справа в тім, що він з п'ятдесятипроцентною гарантією міг бути носієм однієї спадкової і невиліковної хвороби мозку, нині невідомої, а тоді званої "хорея Гентінгтона". Це було одне з тисячі тих захворювань, які вмів діагностувати "Мандаракс".

Те, що нині нема носіїв хореї Гентінгтона,— просто везіння, як у казино. Так само, як те, що Зігфрід фон Кляйст став можливим носієм тоді, було просто невезінням. Його батько дізнався, що сам носій, коли вже був у літах, після того, як двічі дав життя.

І це, звичайно, означало, що старший, ефектніший і вищий на зріст брат Зігфріда, Адольф, капітан "Баійї де Дарвін", теж міг бути носієм цієї хвороби. Тож обидва — і 'Зігфрід, що помре бездітний, і Адольф, якому судилося стати плідником усієї людської раси, мільйон років тому ухвалили рішення — як вартий наслідування взірець безкорисливості — не паруватися, оскільки цей акт може дати біологічно значущі наслідки.

Зігфрід з Адольфом приховували, що можуть мати в генах цей ґандж. Ця таємниця часто оберталася для них особисто незручностями, але водночас захищала всю їхню рідню. Якби стало відомо, що брати можуть передати потомству хорею Гентінгтона, то всім фон Кляйстам важко було б вигідно одружуватись, навіть за нульової ймовірності, що вони є носії.

Історія була така: ця хвороба, якщо брати були її носії, прийшла до них через бабусю по батькові, яка була другою дружиною їхнього діда по батькові і яка мала лише одного сина — їхнього батька, еквадорського скульптора й архітектора Себастіана фон Кляйста.

Чи жахливий був цей ґандж? Звичайно, жахливий, куди жахливіший, ніж народити дитину, всю вкриту хутром.

По суті, з усіх хвороб, відомих "Мандараксові", хорея Гентінгтона була чи не найжахливіша. З усіх несподіваних недуг ця напевно була найпідступніша і найогидніша. Вона звичайно наче ховалась у засідці, недосяжна для жодного тесту, доки бідолаха, що успадкував її, дійде зрілого віку. Наприклад, батько братів фон Кляйстів жив нічим не затьмареним, плідним життям до сорока чотирьох років, коли його почали переслідувати галюцинації та наче танцювальні конвульсії.

Скінчилося тим, що він убив власну дружину. Потім, правда, подбали, щоб цей злочин не набув розголосу: про вбивство поліцію сповістили, але там до нього поставились як до нещасливого випадку в родині.

Тож обидва брати очікували — вже двадцять п'ять років,— що будь-якої миті можуть схитнутися з розуму і в них почнуться танцювальні конвульсії та галюцинації. Ймовірність цього в кожного з них була п'ятдесятипроцентна. Якщо хтось із них схитнеться, це буде доказом того, що він може передати свій ґандж наступному поколінню. А якщо доживе до глибокої старості, не схитнувшись, то це означатиме, що він — не носій, як не будуть носіями і його нащадки. Тобто — що він міг би безкарно відтворювати собі подібних.

Природа розпорядилася так, ніби кинула монету, і носієм хвороби з них вох виявився тільки Зігфрід. Принаймні страждати цьому бідоласі судилося недвго. Клепки в нього повилітали, коли жити йому залишилося всього кілька годин — пополудні 27 листопада 1986 року, в четвер. Він саме стояв за стойкою бару в "Ельдорадо"; перед ним сидів Джеймс Уейт, а позаду висів портрет Чарлза Дарвіна. Зігфрід щойно побачив, як його найнадійніший службовець Хесус Ортіс вийшов надвір, чимось страшенно стурбований.

І тоді великий мозок раптом укинув 'Зігфріда в божевілля, а за мить повернув йому розум.

Справа в тому, що на ранній стадії хвороби — єдиній, яку бідолашний брат устигне усвідомити,— його душа ще була в змозі розпізнати небезпеку, що причаїлась у мозкові, й допомогти йому не втратити хоч подобу здорового глузду — самою тільки силою волі. Тож він спробував зберегти непроникний вираз обличчя і, наче нічого й не сталося, звернувся до Уейта:

— А на що ви живете, містере Флемінг?

Коли "Зігфрід вимовив ці слова, вони повернулись до нього пекельною луною, неначе він на всю міць своїх легенів заволав у порожню залізну діжку. В нього з'явилася надзвичайна чутливість до звуків.

І Уейтова відповідь, хоч і притишена, теж ударила йому у вуха:

— Я працював інженером, та, коли померла дружина, щиро кажучи, втратив інтерес і до роботи, і до всього іншого. Тепер я, можна сказати, просто доживаю віку.

Отже, Хесус Ортіс, після того, як його так боляче скривдив Ендрю Макінтош, залишив готель. Він хотів трохи прогулятися і заспокоїтись. Та, щойно вийшовши, виявив, що солдати вже створили навколо готелю санітарний кордон із колючого дроту. І для цього, судячи з усього, були вагомі причини. Натовп людей різного віку по той бік дроту дивився на нього так само виразисте, як оце щойно зряча Казашка, сподіваючись, усупереч логіці, що він має для них їжу.

Він пройшовся тричі навколо готелю, не ступаючи за огорожу. І на кожному з кіл свого маршруту проходив повз відчинені двері готельної пральні. Всередині Ортіс бачив прикріплену до стіни сіру залізну коробку. Він знав, що в ній: там телефонна мережа готелю була приєднана до навколишнього світу. Добропорядний громадянин, дивлячись мільйон років тому на ту коробку подумав би: "Те, що з'єднала телефонна компанія, не сміє порушити жодна людина".

Саме така думка була напохваті й у мозкові Хесуса Ортіса. Він ніколи б не наважився пошкодити коробку, таку важливу для багатьох людей. Та людський мозок був тоді дуже великий і насмілювався навіть виступати проти свого власника. Тож мозок зажадав від Ортіса від'єднати всі телефони, ще коли той пройшов повз пральню уперше. Але мозок знав, що душа Хесуса буде рішуче проти того, щоб він показав себе поганим громадянином. Тож, аби не паралізувати його

волю зовсім, мозок нашіптував йому: "Ні, ні, звичайно, ми не станемо цього робити".

На четвертому колі мозок, однак, таки примусив його зайти до пральні, але під приводом того, що він, порядний громадянин, мовляв, шукає там зелений костюм із штаньми готельної гості Мері Хепберн — костюм безслідно зник минулої ночі.

І ось бармен зламав коробку й повидирав усі з'єднання. За лічені секунди типовий мозок мільйоннорічної давності перетворив зразкового гуаякільського громадянина на зухвалого терориста.

17

На острові Манхеттен один середнього віку американський бізнесмен від реклами споглядав, як гине його шедевр — "Круїз віку до витоків природи". Він щойно перебрався до нової контори — в будинок під гербом компанії "Крайслер"; раніше там містився демонстраційний зал фірми, що виготовляла арфи, а потім збанкрутувала — як і місто Іліум, чи Еквадор, чи Філіппіни, чи Туреччина, чи багато чого ще. Звали бізнесмена Боббі Кінг.

Він перебував у тому самому часовому поясі, що й Гуаякіль, і пряма лінія, проведена від глибокої складки над його бровами у південному напрямку, мала сягнути ще глибшої складки в Ендрю Макінтоша у Гуаякілі. Та 'Макінтош марно намагався криком розбудити завмерлий телефон, усе настійніше волаючи "Алло! Алло!" З тим самим успіхом він міг би замість трубки притиснути до своєї квадратної голови опудало галапагоської морської ігуани.

На столі в Боббі Кінга й справді лежало опудало галапагоської морської ігуани, і він розважав не одного відвідувача, вдаючи, ніби переплутав його з телефонною трубкою й притискаючи до вуха з вигуками: "Алло! Алло!"

Однак тепер йому напевне було не до жартів. По-своєму він зробив не менше, ніж Чарлз Дарвін, щоб уславити Галапагоські острови — шляхом десятимісячного рекламування, яке переконало мільйони жителів планети, що перше плавання "Баійї де Дарвін" справді стане "Круїзом віку до витоків природи". Заразом Боббі Кінг уславив і чимало острівних створінь: безкрилого баклана, голубоногу олушу, злодійкуватого птаха-фрегата та багатьох інших.

Його клієнтами в цій справі були Міністерство туризму Еквадору, авіакомпанія "Екваторіана" та власники готелю "Ельдорадо" і "Баійї де Дарвін" — дядьки по батькові "Зігфріда й капітана Адольфа фон Кляйстів. До речі, заробляти собі на життя не мав потреби ні готельний адміністратор, ані капітан. Вони успадкували казкове багатство, та все ж відчували, що байдики бити негаразд.

Кінг уже зрозумів, хоч ніхто йому цього ще й не сказав, що його копітка праця зійшла нанівець — "Круїз віку до витоків природи" не відбудеться.

Що ж до опудала морської ігуани на його столі, то він зробив цю рептилію талісманом круїзу — розпорядився, щоб її зображення намалювали з обох бортів на носі "Баійї де Дарвін" і щоб така емблема була на всіх рекламних оголошеннях та повідомленнях про цю подію.

Насправді це створіння могло бути понад метр завдовшки і мати страхітливий вигляд, як китайський дракон. А втім, для всіх організмів, за винятком морських водоростей, ігуана становила не більшу небезпеку, ніж ліверна ковбаса. Отак живе вона й тепер—точнісінько, як і мільйон років тому.

Ворогів вона не має, тож сидить сидьма на одному місці, видивляючись у нікуди, нічого не бажаючи й ні про що не турбуючись, аж доки зголодніє. Тоді рушає перевальцем до океану й пускається повільно, не дуже вправно пливти. Й аж за кілька метрів од берега

пірнає, мов підводний човен, на глибину, і набиває себе морськими водоростями, тоді ще нестравними. Адже їх, щоб вони стали стравними, треба ще приготувати.

Тож морська ігуана виринає на поверхню, пливе на берег і знов сідає на застиглу лаву під сонцем. Вона обертається ніби на каструлю з кришкою, все нагріваючись від сонячного тепла, яке й зварює Водорості. І знов морська ігуана, як і дотИ, хтозна-куди видивляється, тільки тепер час від часу випльовує дедалі гарячішу солону воду.

За мільйон років, що я провів на цих островах, закон природного добору не знайшов шляхів поліпшення або, як на те пішло, погіршення цієї своєрідної схеми виживання.

Кінг знав, що шестеро людей таки приїхали до Гуаякіля, поселились у готелі "Ельдорадо" і ще сподіваються взяти участь у "Круїзі віку до витоків природи". Це було для нього трохи несподівано. Він гадав, що всі, хто замовив місця на судно, напевне відмовляться від поїздки — адже новини звідти надходили вельми погані.

Кінг мав прізвища всієї шістки. Лише одне було йому зовсім незнайоме:

Віллард Флемінг канадець. Насправді це був, звичайно, Джеймс Уейт. Кінг навіть іне уявляв собі, як цей чоловік потрапив до списку пасажирів: адже весь він, за винятком Мері Хепберн та якогось японського ветеринара з дружиною, мав .складатися тільки із законодавців моди та героїв світської хроніки найвищого "гатунку.

Загадкою для Кінга було й те, що Мері Хепберн приїхала без свого чоловіка

Роя. Кінг не чув про Роєву смерть. Та про Хепбернів узагалі дещо знав, хоч на тлі знаменитостей у списку пасажирів вони зяяли порожнім

місцем, бо записалися на "Круїз віку до витоків природи" найпершими. Тоді Кінг ще мав сумніви, чи таки пощастить умовити славетних людей вирушити в цю мандрівку.

Коли Хепберни записалися на круїз, Кіпг справді виношував ідею якось зробити з них міні-знаменитостей — з участю в телешоу, з газетними інтерв'ю тощо. Він із ними так і не зустрівся, але одного разу побалакав з Мері по телефону, сподіваючись, усупереч усьому, знайти в цих Хепбернах щось цікаве,— попри звичайнісіньку їхню роботу в якомусь сірому промисловому місті з найвищим рівнем безробіття в країні. В котрогось із них міг бути славетний предок чи родич, або Рой міг виявитись героєм якоїсь війни, або подружжя могло виграти щось в лотерею чи пережити якусь трагедію, або ще щось.

У розмові, яку Кінг мав із Мері в січні, було й таке:

— Ну, я далека родичка Даніеля Буна,—мовила вона.—Моє дівоче прізвище було Бун, і народилась я в штаті Кентуккі.

— То це ж чудово! — вигукнув Кінг. — Ви його праправнучка чи як?

— Не думаю, що все так просто,— заперечила вона. — Мене це ніколи особливо не цікавило, тож я ніколи й не уточнювала.

— Але ж ваше дівоче прізвище було Бун!

— Так, але це просто збіг. Батько справді мав прізвище Бун, хоч він і не був родичем Даніеля Буна. До Даніеля Буна я маю відношення скоріше з материнського боку.

— Коли ваш батько був Бун із штату Кентуккі, то він же мусив мати якесь відношення до Даніеля Буна, чи не так? — доскіпувався Кінг.

— Не обов'язково,— відказала Мері. — Взагалі його батько був дресирувальником коней з Угорщини, і звали його Міклош Гьомбьош. То він сам поміняв ім'я на Майкл Бун,

З приводу нагород, які вона чи Рой могли мати, Мері заявила, що її чоловік напевне заслужив їх чимало за свою бездоганну працю в "Джеффко", але ця компанія нагороджує тільки тих, хто нагорі.

— А військові медалі — теж ніяких? — запитав Кінг.

— Він служив на флоті,— пояснила Мері. — Але не воював. Звичайно, якби Кінг зателефонував на три місяці пізніше і його співбесідником був Рой, то наслухався б усякої всячини про його трагічні подвиги під час бомбових випробувань у Тихому океані.

— Ви маєте дітей? — поцікавився Кінг.

— Так, але не в звичайному розумінні цього слова. Я вважаю своєю дитиною кожного учня, а Рой активно працює з бойскаутами і кожного члена свого загону теж вважає за сина.

— Це просто чудової — мовив Кінг. — Мені було вельми приємно побалакати з вами. Сподіваюся, ви з чоловіком дістанете насолоду від цієї подорожі.

— Не "Маю сумніву,— сказала Мері. — Але мене ще чекає важка розмова з директором школи, щоб відпустив мене на три тижні посеред навчального року.

— Ви матимете стільки цікавого розповісти учням після повернення, що він буде радий відпустити вас. — Кінг, між іншим, сам Галапагоських островів ніколи не бачив, і побачити їх йому не судилося. Але, як і Мері Хепберн, він бачив багато зображень із галапагоського життя.

— О,— мовила Мері, коли він уже збирався покласти трубку,— ви запитували про всілякі нагороди—медалі тощо...

— Ну-ну!

— Мені якраз мають вручити своєрідний приз, тобто для мене це як приз. Але вважається, що я нічого про це не знаю, тож, мабуть, і вам не маю права нічого розповідати.

— З мого боку — ні пари з уст! — запевнив Кінг.

— Я про це щойно дізналася, випадково,— сказала Мері. — Річ у тім, що цього року випускний клас збирається присвятити свій річний альбом мені. Вони придумали для мене прізвисько в цій присваті, і я випадково побачила його в друкарні, де замовляла оголошення про народження дитини для однієї моєї подруги. В неї знайшлися двійнята — хлопчик і дівчинка.

— Ага! —відгукнувся Кінг.

— То знаєте, яке прізвисько дали мені ці милі молоді люди? — запитала Мері.

— Ні.

— Уособлення матері-природи.

На Галапагоських островах могил немає. Всі тіла дістаються океану, і він розпоряджається ними, як йому заманеться. Та якби там поставили надгробний пам'ятник Мері Хепберн, то для нього не підійшов би жоден інший напис, окрім цього: "Уособлення матері-природи". Чому вона була така близька матері-природі? іїа Санта-Росалії, перед лицем повної безнадії, Мері все ж таки мріяла, щоб там народжувались діти. І ніщо не

могло завадити їй робити все від неї залежне, щоб таки продовжувати життя далі, й далі, й далі...

18

Коли Боббі Кінг почув, що Мері Хепберн одна з шістьох невдах, які досягли Гуаякіля, то подумав про неї вперше за багато місяців. Він подумав, що Рой, мабуть, теж із нею, адже вони здавалися просто нерозлучною парою, а його, Роя, ім'я випадково пропустив адміністратор готелю "Ельдорадо", в чиїх телетайпограмах було дедалі більше тривоги.

Кінг, до речі, знав і про мене, хоч моє ім'я було йому невідоме. Він знав. що, коли будували це судно, загинув один робітник. Та ця дрібна інформація могла дати привід забобонним людям подумати, нібито на "Баійї де Дарвін" є привид, отож поширювати її Кінг бажав не більше, аніж сімейство фон Кляйстів бажало поширювати той факт, що одного з них госпіталізовано з хореєю Гентінгтона, а в двох інших п'ятдесятипроцентна ймовірність, що вони — носії цієї хвороби.

Чи розповідав колись капітан Мері Хепберн за довгі роки спільного життя на Санта-Росалії, що він може бути носієм хореї Гентінгтона? Цю жахливу таємницю він відкрив їй аж після того, як вони провели на острові десять років і він збагнув, що вона веде подвійну гру з його спермою.

З-поміж шістьох гостей "Ельдорадо" Кінг був знайомий лише з двома:

з Ендрю Макінтошем та його сліпою дочкою Селіною, а також, звичайно, з її собакою Казашкою. Всі, хто знав Макінтошів, знали й собаку, хоч Казашка, завдяки хірургічному втручанню й муштрі, була майже позбавлена особистості. Макінтоші вчащали до декотрих ресторанів, власники яких належали до Кінгових клієнтів; крім того,

'Макінтош, уже без собаки й доньки, не раз брав участь у телешоу разом з деякими своїми клієнтами. Кінг дивився ці передачі разом із Селіною та Казашкою за сценою, по монітору. На його думку, Селіна, коли поруч не було батька, мала не набагато більше ознак особистості, ніж її собака. А батько був єдиною людиною, про яку вона могла говорити.

Ендрю Макінтош напевне мав утіху від участі в тих телешоу. І його запрошували на них частенько, адже він був простп несамовитий. Знай просторікував собі про те, як весело жити, коли має змогу витрачати скільки завгодно грошей. До незаможних він виявляв співчуття, зневагу й таке інше.

Завдяки суворим умовам на Санта-Росалії, в Селіни — перед тим, як вона 'зійде голубим тунелем у потойбічне царство,—виробиться особистість, дуже несхожа на батькову. Дівчина таї о ж вільно розмовлятиме японською мовою. В еру великого мозку життєві історії завершувались як завгодно.

Візьміть хоч би мою.

Після Роя та Мері Хепбернів на "Круїз віку до витоків природи" записались Макінтоші та Хірогуті. Хірогуті мали бути гостями "Макінтоша й подорожувати під фальшивим прізвищем, щоб роботодавці 'Дзендзі Хірогуті не довідалися, що він веде ділові переговори з 'Макінтошем.

Тож для Кінга, Зігфріда фон Кляйста та всіх інших, хто мав відношення до цього круїзу, японське подружжя виступало під прізвищем Кендзабуро, а Дзендзі був ветеринаром.

А це означало, що рівно половина гостей "Ельдорадо" були не тими, за кого себе видавали. Як дрібний додаток до всієї цієї облуди, придуманої великими мозками, на запасному комплекті солдатського обмундирування, яке було на Мері Хепберн, над лівою верхнею кишенею

все ще стояло ретельно вишите прізвище його останнього власника, а саме: "Каплан". І коли вона й Джеймс Уейт нарешті зустрінуться в коктейль-холі, він назве їй своє фальшиве ім'я, а вона йому — своє справжнє. Однак він усе одно називатиме її "місіс Каплан", вихвалятиме євреїв тощо.

І коли згодом, на верхній палубі "Баійї де Дарвін", капітан їх одружить, то вона буде певна, що вийшла заміж за Вілларда флемінга, а він — що став чоловіком Мері Каплан.

За теперішніх часів таке непорозуміння неможливе, бо ніхто не має свого імені, професії чи автобіографії, яку можна було б підправити. Все, що кожен має нині з погляду репутації,— це запах, а його від народження до самої смерті змінити не можна. Людина є тим, ким вона є, та й годі. Щодо цього закон природного добору зробив людські істоти абсолютно чесними. Кожне є точнісінько таким чи такою, який у нього чи в неї вигляд.

Коли "Ендрю Макінтош замовив три каюти на перший рейс "Баійї де Дарвін", Боббі Кінг був ошелешений, і не без підстав. Адже "Макінтош мав яхту "Ому", яка розмірами не дуже поступалася перед круїзним судном, і міг би вирушити до Галапагоських островів своїм ходом. Йому не довелося б спілкуватися з незнайомими людьми й додержувати правил розпорядку, що їх неодмінно встановлять під час "Круїзу віку". Приміром, пасажири круїзного судна не зможуть сходити на берег коли їм заманеться, а також поводитись на березі на власний розсуд, їх мають супроводжувати й весь час контролювати спеціальні гіди — всі дипломовані з тієї чи іншої природничої науки і додатково підготовлені вченими Дарвінівської дослідної станції на острові Санта-Крус.

Отож одного разу Кінг, здійснюючи вночі обхід ресторанів та клубів, натрапив в одному з фешенебельних закладів під назвою "Елейн" на "Макінтоша з дочкою та собакою — ті разом з іще якоюсь парою вирішили так пізно повечеряти. Кінг зупинився біля їхнього столика, щоб сказати, як йому приємно, що вони беруть участь у круїзі. Він дуже

хотів почути від них, чому саме вони зважились на цей крок, щоб, можливо, використати Їхні міркування, намовляючи інших видатних осіб приєднатися до них.

Аж привітавши Макінтошів, Кінг збагнув, хто ці решта двоє за столиком. Він знав їх обох і міг до них звернутися, що й зробив. Вона була найчарівніша жінка на планеті: місіс Жаклін Був'є-Кеннеді-Онассіс, а її супутником того вечора виявився великий танцівник Рудольф Нуреєв.

Нуреєв, до речі, був колишній громадянин Радянського Союзу, якому надали політичний притулок у Великобританії. А я, тоді ще живий, був громадянин Сполучених Штатів, якому надали політичний притулок у Швеції.

Атож, і нам обом подобалося танцювати.

Ризикнувши нагадати "Макінтошеві, що той має океанську яхту, Кінг запитав, чому він усе-таки віддав перевагу "Баійї де Дарвін". "Макінтош, як чоловік вельми освічений і начитаний, одразу виголосив цілу промову про ту шкоду, якої вже завдали Галапагоським островам егоїстичні, нетямущі люди, висаджуючись на них безконтрольно. Думки ці він запозичив із статті в журналі "Нешнл джіографік", який щомісяця прочитував від першої до останньої сторінки. В журналі підкреслювалось, що для охорони островів од безвідповідальних осіб, котрі висаджуються на них задля власної втіхи, Еквадорові знадобиться такий завбільшки флот, як у всіх країн світу разом; отож зберегти крихке природне середовище можна лише тоді, коли всі навчаться стриманості. "Жоден порядний громадянин планети,— повчала стаття,— не повинен ступати на берег без добре підготовленого гіда".

Коли Мері Хепберн, капітан, Хісако Хірогуті, Селіна Макінтош і решта висадяться на острів Санта-Росалія, вони теж не матимуть з собою

підготовленого гіда. І перші кілька років чинитимуть там неподобство з крихким середовищем.

Але вони вчасно схаменулися, второпавши, що руйнують власне середовище, що вони там — не гості.

У ресторані "Елейн" Макінтош викликав обурення своїх приголомшених слухачів образом чобіт, які трощать сховані гнізда ігуан, чи брудних пальців, що викрадають олушині яйця, тощо. А втім, найогидніша з його історій, запозичена знов-таки з "Нешнл джіографік", була про людей, які беруть на руки, наче дітей, малят морського котика, щоб сфотографуватися з ними. Коли таке маля повертали матері, казав він із гіркотою в голосі, вона відмовлялася від нього, бо мінявся його запах.

— Що ж стається з цим милим малям, якого щойно вшанували великої честі — обіймів щиросердого аматора природи? — питав "Макінтош. — Воно вмирає з голоду — і все це задля одного знімка.

Тож його відповідь Боббі Кінгові була така: він. мовляв, прагне показати добрий приклад іншим, які теж, слід сподіватися, візьмуть участь у "Круїзі віку до витоків природи".

Як на мене, в тому, що цей чоловік виступав у ролі палкого захисника природи, була неприхована іронія, адже величезна кількість компаній, де він був директором чи основним акціонером, безсоромно шкодили воді, землі й повітрю. Та для самого 'Макінтоша, який прийшов у цей світ нездатний про що-небудь дуже дбати, це не звучало іронічно. Бо, щоб приховати цю свою нездатність, він набув акторських навичок і переконав себе, що ревно дбає про все на світі.

Так само переконливо раніше він дав дочці зовсім інше пояснення того, чому вони мають плисти до островів не на "Ому", а на "Баійї де Дарвін". На яхті подружжя Хірогуті почуватиметься, мабуть, наче в

пастці, бо не матиме з ким, крім Макінтошів, спілкуватися. За таких обставин Хірогуті можуть запанікувати, і Дзендзі, певно, відмовиться від подальших переговорів і попросить висадити їх у найближчому порту, щоб повернутися з дружиною літаком додому.

Як і чимало інших патологічних особистостей, котрі стояли при владі мільйон років тому, 'зендзі міг учинити будь-що, підкорюючись лише імпульсові, без зайвих почуттів. А логічне обгрунтування його вчинків щоразу надходило згодом, на дозвіллі.

І такою поведінкою, властивою ері великого мозку, можна було б коротко витлумачити війну, в якій я мав честь битися,— війну у В'єтнамі.

19

Як і більшість патологічних особистостей, Ендрю Макінтоша ніколи не турбувало те, чи правду він каже, і тому він говорив надзвичайно переконливо. Тож він так зворушив Онассісову вдову та Рудольфа Нуреєва, що ті попросили Боббі Кінга надіслати їм докладну інформацію про "Круїз віку до витоків природи", що той і зробив наступного ранку, скориставшись спеціальним кур'єром.

Долі хотілося, щоб саме того вечора по освітній програмі телебачення показували документальний фільм про життя голубоногих олушів на Галапагоських островах, отож Кінг до рекламок приклав ще й записку про те, що Жаклін Онассіс та Рудольф Нуреєв можуть, як забажають, подивитися цей фільм. Олуші, до речі, згодом стануть вирішальним фактором виживання маленької людської Колонії на Санта-Росалії. Якби ці птахи не були такі дурні й нездатні зрозуміти, що людські істоти для них небезпечні, то перші поселенці майже напевне вимерли б там із голоду.

Кульмінацією того фільму, як і кульмінацією уроків Мері Хепберн в Іліумській середній школі, була зйомка танка-залицяння голубоногих олушів. Танок проходив так.

На поверхні застиглої лави стояла пара цих досить великих морських птахів. Завбільшки вони приблизно такі самі, як безкрилі баклани, і мають таку саму довгу, змієподібну шию та схожий на меч-рибу дзьоб. Але літати вони ще не розучились, то крила в них великі й дужі. Ноги та перетинчасті ступні в олушів яскраво-сині, майже голубі. Рибу вони ловлять, стрімголов кидаючись на неї з повітря.

Рибу! Рибу! Рибу!

Обоє мали однаковий вигляд, хоч одне з них було самець, а друге — самиця. Здавалося, в кожного своє завдання, і партнера воно зовсім не стосується,— хоч там, на лаві, не було чого робити навіть одному, адже комах та насіння вони не їдять. І матеріалу для будування гнізд вони теж не шукали, бо для цього було ще зарано.

Самець припинив робити те, чим був такий заклопотаний — а він не робив нічого,— і впіймав погляд самиці. Глянув кудись убік, потім знов на неї — не повертаючи голови, не видаючи жодного звуку. Голоси вони обоє мали, але протягом усього танка їх не подавали.

Вона дивилась то туди, то сюди, аж раптом погляди їхні випадково зустрілись. Стояли вони метрів за п'ять одне від одного.

Коли Мері демонструвала фільм про цей танок у середній школі, то в цю хвилину казала, наче від імені самиці: "Господи, ну чого цей дивак від мене хоче? І справді, як це химерно!"

Та ось самець підняв одну голубу ногу й поводив нею в повітрі, мовби паперовим віялом.

Мері Хепберн, знов уособлюючи самицю, тепер промовила: "Що б це могло означати? Чудо якесь? Чи думає він, що це — єдина голуба нога на островах?"

Самець поставив ногу й підняв другу, на крок підступивши до самиці. Потім знов показав їй першу ногу, а тоді — другу, весь час дивлячись їй просто у вічі.

В цьому місці Мері висловлювалася за самицю так: "Я звідси йду". Але самиця нікуди не йшла. Вона наче приклеїлася до лави, нерухомо дивлячись, як самець демонструє їй то одну, то другу ногу й усе підступає до неї.

Та ось самиця підняла одну зі своїх голубих ніг, на що Мері відреагувала так:

"Думаєш, у тебе такі гарні ноги? Подивись на оцю, якщо хочеш побачити справжню красу! Авжеж, до того ж я маю ще одну таку саму".

Самиця поставила першу ногу й підняла другу, ступивши крок до партнера.

Тут Мері звичайно припиняла свої антропоморфні жарти й замовкала. Тепер весь тягар видовища лежав на самих птахах. Наближаючись так само статечно й гідно одне до одного, не прискорюючи й не сповільнюючи ходи, птахи нарешті стали впритул одне біля одного — груди до грудей, ступня до ступні.

В іліумській середній школі учні не сподівались побачити, як птахи спаровуються. Фільм цей був такий знаменитий через те, що Мері показувала його на початку травня як навчальне святкування весни вже багато років, отож усі знали: пташиного спаровування вони не побачать.

А втім, те, що ці птахи витворяли перед кінокамерою, все одно було напрочуд еротичне. Торкнувшись одне одного грудьми й ступнями, вони випростували свої гнучкі шиї, неначе флагштоки. Потім відхиляли, скільки могли, назад голови. А тоді стуляли свої довгі гортані й підщелеп'я, створюючи єдину вежу на чотирьох голубих ногах, націлену в небо.

Так птахи урочисто святкували свій шлюб.

Свідків — інших олушів, що захоплювалися б цією милою парою та її гарним танком,— не було. У тому фільмі, що його Мері Хепберн показувала в середній школі,— в тому самому, який, за задумом Боббі Кінга, мали подивитися місіс Онассіс та Рудольф Нуреєв по освітній програмі телебачення, єдиними свідками були великомозкові члени знімальної групи.

Фільм називався "Націлення в небо"; саме таку назву дали великомозкові вчені тій миті в танку, коли дзьоби обох птахів були націлені в бік, суто протилежний силі земного тяжіння.

І місіс Онассіс була така зворушена цим фільмом, що доручила своєму секретареві другого ранку зателефонувати до Боббі Кінга й дізнатися, чи ще не пізно зарезервувати дві крайні каюти на головній палубі "Баійї де Дарвін" для участі в "Круїзі віку до витоків природи".

20

Мері Хепберн, як правило, обіцяла поставити найвищу оцінку тому з учнів, хто напише невеличкий вірш чи етюд про танок-залицяння. Приблизно половина учнів щось таки й писали, і приблизно половина з тих, хто писав, гадали, що цей танок доводить: тварини поклоняються Богові. Решта учнів писали хто на що був здатний. А один приніс вірша, якого Мері пам'ятатиме до свого смертного дня і якого вона навчить "Мандаракса". Того учня звали Нобл Клагтет; потім він загинув у

в'єтнамській війні, але поема попаде до "Мандаракса", де займе місце серед уривків творінь найвидатніших письменників усіх часів. Ось той вірш:

Авжеж, тебе люблю я, Нехай в нас буде син, І десь комусь напевне Колись повторить він:

"Авжеж, тебе люблю я. Нехай в нас буде син, І десь комусь напевне Колись повторить він:

"Авжеж, тебе люблю я, Нехай в нас буде син, І десь комусь напевне Колись повторить він..." І так'далі.

Нобл Клаггет (1947-1966).

Дехто з учнів просив дозволу написати про інших створінь на Галапагоських островах, і Мері, як взірцева вчителька, звичайно дозволяла. І найчастіше вибір падав на великих фрегатів — птахів, що кривдили й грабували олушів. Ці Джеймси Уейти пташиного світу харчувалися рибою, яку ловили олуші, а свої гнізда будували з матеріалу, викраденого з олушиних гнізд. Декого з учнів — переважно хлопців — це веселило.

І унікальні фізичні властивості фрегатів-самців теж не могли не привернути увагу недозрілих людських самців у зв'язку з ерекційними іграми їхніх власних статевих органів. Кожен фрегат-самець у шлюбну пору намагається привабити самиць тим, що надуває під горлом яскраво-червону повітряну кулю. Шлюбної пори типовий пташиний базар, як подивитись на нього згори, нагадує величезне збіговисько людських дітей, і кожне з них має свою повітряну кулю. Весь острів, по суті, всіяний фрегатами-самцями, що повідкидали назад голови й демонструють партнерські достоїнства на межі можливостей своїх легенів, тоді як над ними кружляють самиці.

Одна за одною самиці сідають на землю, обравши собі ту чи іншу червону повітряну кулю.

Після того, як Мері Хепберн вже закінчувала показувати фільм про великих фрегатів, штори в класі було піднято, а світло ввімкнено, хтось із учнів (знов-таки майже завжди хлопець) звичайно запитував — часом боязко, часом по-клоунському, а часом і з гіркотою, ненавистю чи страхом перед жінками: "А що, самиці завжди намагаються підчепити найбільших?"

Тож Мері заздалегідь мала готову відповідь, настільки ж доречну, як і будь-яка цитата, знана "Мандараксом": "Щоб з'ясувати це, треба було б узяти інтерв'ю у фрегатів-самиць. Та, як мені відомо, нікому ще не пощастило цього зробити. А втім, дехто з учених присвятив вивченню цих птахів ціле життя, і, на їхню думку, фрегати вибирають ті червоні кулі через те, що вони позначають кращі місця для гніздування. А це має сенс з погляду виживання, чи не так?

І ось ми знов повертаємось до справді глибокої таємниці танка-залицяння голубоногих олушів, який, схоже, зовсім не стосується таких елементів їхнього виживання, як гніздування та риболовля. Чого ж він тоді стосується? Чи маємо ми право назвати це релігією? А може, якщо нам бракує відваги, назвемо це принаймні мистецтвом?

А тепер прошу висловлюватись".

Танок-залицяння голубоногих олушів, що його місіс Онассіс раптом зажадала побачити на власні очі, за мільйони років ні на йоту не змінивсь. Не навчилися ці птахи й чогось лякатись. Не виказали вони й щонайменшого наміру відмовитися від літання і перейти жити під воду.

Щодо значення танка-залицяння голубоногих олушів, то ці птахи — ніби гігантські молекули з яскраво-голубими ногами, й вибору вони тут не мають. Вже завдякк своїй природі вони змушені танцювати саме так.

Людські істоти були колись молекулами, які вміли виконувати дуже багато найрізноманітніших танків чи могли зовсім не танцювати — як їм було завгодно. Моя мати вміла танцювати вальс, танго, румбу, чарльстон, лінді-хоп, джіттербаг, ватусі й твіст. Зате батько не танцював зовсім — такий він мав привілей.

21

Коли місіс Онассіс заявила, що бажає взяти участь у "Круїзі віку до витоків природи", всі почали навперебій записуватись на нього і про Роя та Мері Хепбернів разом з їхньою жалюгідною кауткою нижче ватерлінії майже забули. До кінця березня Кінг уже міг оголосити список пасажирів, очолюваний місіс Онассіс, за якою йшли інші, не менш ефектні імена: доктор Генрі Кіссінджер, Мік Джеггер, Палома Пікассо, Вільям Ф. Баклі-молодший, а також, звичайно ж, 'Ендрю Макінтош, Рудольф Нуреєв, Уолтер Кронкайт та інші. Про Дзендзі Хірогуті, який подорожував під ім'ям Дзендзі Кендзабуро, у списку значилося, що він — всесвітньовідомий фахівець із питань тваринних хвороб,— це щоб він був більш-менш на рівні решти пасажирів.

Прізвища двох пасажирів з міркувань етики зі списку вилучили, щоб не виникало нескромного запитання, хто вони, бо ті двоє були, по суті, ніхто. Це були Рой і Мері Хепберни з їхньою жалюгідною кауткою нижче ватерлінії.

Та згодом цей трохи урізаний список набув офіційного значення. Тож у травні авіакомпанія "Екваторіана" розіслала всім, хто був у списку, телеграми. Згідно з ними, всі ті, що опиняються ввечері напередодні відплиття "Баійї де Дарвін" у Нью-Йорку, зможуть скористуватися спеціальним нічним авіарейсом. Мері Хепберн такої телеграми не одержала. Пасажирів круїзу обіцяли підібрати лімузинами на будь-якій вулиці міста й доставити в аеропорт. Кожне крісло в літаку можна буде перетворити на ліжко, а в туристському салоні вже обладнано кабаре — замість крісел поставлено столики й танцювальні підмостки, де трупа еквадорського фольклорного балету виконуватиме типові танці різних

індіанських племен, у тому числі й танець вогню невловимих канка-боно. Там подаватимуть вишукані страви, а також вина, гідні найзнаменитіших французьких ресторанів. І все те — без додаткової плати. Але Рой і Мері Хепберни про це не дізнались.

Атож, а в червні вони теж не одержали листа — цього разу від доктора Хосе Сепульведи де ла Мадріда, президента Еквадору. Президент запрошував усіх учасників круїзу на офіційний сніданок, що відбудеться на їхню честь у готелі "Ельдорадо" й завершиться парадом запряжених кіньми й прикрашених квітами екіпажів, у яких пасажири проїдуть від готелю до порту, де й сядуть на судно.

Не отримала Мері й телеграми від Кінга, надісланої всім пасажирам першого листопада. У телеграмі йшлося про те, що штормові хмари на економічному горизонті завдають великого клопоту. Економіка Еквадору, однак, лишається здоровою, тож нема причин сумніватися, що "Баійя де Дарвін" відпливе вчасно. Чого в тому посланні не було, хоч Кінг про це добре знав, то це того, що список пасажирів десь наполовину скоротився через численні відмови майже з усіх країн, крім Сполучених Штатів та Японії. Тож майже всі, хто ще мав намір узяти участь у круїзі, летітимуть тим спеціальним рейсом із Нью-Йорка.

І ось щойно до кабінету Кінга ввійшла його секретарка й повідомила, що хвилину тому по радіо передали заяву державного департаменту: американським громадянам радили поки що до Еквадору не виїжджати.

Ось тобі маєш, а Кінг же вважав цю справу найблискучішою в своєму житті! Зовсім не знаючись на суднобудуванні, він, щоб надати цьому судну більшої привабливості, переконав власників назвати його не "Антоніо Хосе де Сукре", як ті збирались, а "Баійя де Дарвін". Він перетворив те, що було заплановане як звичайнісінька двотижнева подорож до островів і назад, на круїз віку. Як Кінг домігся такого чуда? Він ніколи не називав це плавання інакше, ніж "Круїз віку до витоків природи".

Якщо — а в цьому Кінг уже не мав сумніву — "Баійя де Дарвін" не вийде у "Круїз віку до витоків природи" завтра опівдні, то деякі побічні наслідки розв'язаної ним кампанії все ж триватимуть і далі. За допомогою своїх рекламних проспектів він навчив людей багатьох чудес природознавства, і їх мали побачити на власні очі й місіс Онассіс, і доктор Кіссінджер, і Мік Джеггер, і інші. Він створив дві нові знаменитості. Ними стали Робер Пепен, шеф-кухар, якого Кінг найняв заправляти камбузом під час круїзу, оголосивши, що він — "найвидатніший шеф у всій Франції", а також Адольф фон Кляйст, капітан "Баійї де Дарвін",— цей чоловік з його величезним носом та явно прихованою від світу якоюсь особистою трагедією в численних телешоу виявився першокласним коміком.

Кінг мав у своєму архіві запис капітанового виступу в програмі "Вечірнє шоу", яку вів Джоні Карсон. У тому шоу, як і в решті, капітан красувався в золотаво-білій уніформі, призначеній йому як адміралові запасу військового флоту Еквадору. Ось цей запис:

КАРСОН. Прізвище "фон Кляйст" звучить якось не дуже по-південноамериканському.

КАПІТАН. Воно інкське. В інків це прізвище дуже поширене, так само, як "Сміт" або "Джонс" в англійців. Ви читали звіти іспанських дослідників, які знищили імперію інків через те, що вона була така нехристиянська...

КАРСОН. Перепрошую...

КАПІТАН. Гадаю, ви їх читали.

КАРСОН. Вони лежать у мене на нічному столику, поруч із книжкою "Екстаз і я" — автобіографією Хеді Ламарр.

КАПІТАН. Тоді ви знаєте, що кожного третього з тих індіанців, яких вони спалили за єресь, звали фон Кляйст.

КАРСОН. А що являє собою еквадорський військовий флот?

КАПІТАН. Чотири підводні човни. Вони постійно перебувають під водою. І ніколи не спливають.

КАРСОН. Ніколи не спливають?

КАПІТАН. Так, уже багато років.

КАРСОН. Але з ними є радіозв'язок?

КАПІТАН. Ні. Вони додержують радіотиші. Це їхня ідея. Звичайно, ми були б раді почути щось від них, та вони суворо додержують радіотиші.

КАРСОН. А чому вони так довго перебувають під водою?

КАПІТАН. Про це вам треба буде спитати в них самих. Еквадор — країна демократична, ви знаєте. Навіть у військовому флоті в нас дуже велика свобода приймати рішення, робити щось чи не робити.

КАРСОН. Дехто вважає, що Гітлер, можливо, ще живий і живе в Південній Америці. А як на вашу думку, чи існує хоч найменша ймовірність цього?

КАПІТАН. В Еквадорі, я знаю, є такі, що дуже мріяли б запросити його на обід.

КАРСОН. Нацистські прихвосні.

КАПІТАН. Про це я нічого не знаю. Може, й так.

КАРСОН. Якщо вони мріють запросити його на обід, то...

КАПІТАН. То вони, мабуть, людоїди. Я подумав якраз про канка-боно. Вони будь-кого мріяли б запросити на обід. Вони... як це буде по-англійському? В мене це слово крутиться на язиці.

КАРСОН. Може, обійдемося без нього?

КАПІТАН. Вони... вони... ці канка-боно...

КАРСОН. Не поспішайте.

КАПІТАН. Ага! Вони аполітичні. Ось це слово. Ці канка-боно саме аполітичні.

КАРСОН. Але в них еквадорське громадянство?

КАПІТАН. Так. Аякже. Я ж вам казав, ми держава демократична. Один людоїд — один голос.

КАРСОН. Є одне запитання, з яким мене просили звернутися до вас кілька дам, але воно, мабуть, дуже особисте...

КАПІТАН. Чому такий вродливий і привабливий чоловік, як я, ще жодного разу не зазнав радощів сімейного життя?

КАРСОН. Щодо цього я сам маю деякий досвід, не знаю, чули ви про це чи ні. , КАПІТАН. Це було б несправедливо щодо жінки.

КАРСОН. Ми вже втручаємось у надто особисті речі. Побалакаймо ліпше про голубоногих олушів. Може, саме пора продемонструвати той фільм, що ви привезли?

КАПІТАН. Ні, ні, я хочу пояснити, чому жодного разу не заручався. З мого боку було б несправедливо щодо жінки одружитись, коли мене будь-якого дня можуть поставити командувати підводним човном.

КАРСОН. І вам доведеться зануритись під воду й уже ніколи не спливати на поверхню?

КАПІТАН. Така традиція.

Кінг тяжко зітхнув. На столі перед ним лежав список пасажирів, у якому майже половину імен було викреслено — мексіканці, аргентінці, італійці, філіппінці тощо — всі ті, хто не від великого розуму тримав свої статки в національних валютах. А хто залишився в списку — окрім шістки, що прибула до Гуаякіля,— чекали вже в Нью-Йорку чи неподалік, і з ними легко було зв'язатись телефоном.

— Мабуть, нам слід трохи посидіти на телефоні,— мовив Кінг до секретарки.

Та сказала, що подзвонить усім сама, але Кінг заперечив. Цей свій обов'язок він не міг доручити нікому. Адже він сам переконав усіх тих знаменитостей узяти участь у круїзі, ходив коло найславетніших серед них, як закоханий коло жінки. І тепер мусить принести їм погані вісті сам, як і годиться порядному коханцеві. Принаймні, він не матиме клопоту, щоб розшукати більшість із них. Усього їх було сорок дві особи; навіть не об'єднані доти в пари чи групи, вони самі поділилися на кілька компаній для спільного обіду,— про це сповістили того дня колонки світської хроніки,— для того, щоб у приємному товаристві провести останні години перед тим, як попідкотять розкішні лімузини й відвезуть їх до міжнародного аеропорту імені Кеннеді; а там на них рівно о десятій чекатиме спеціальний рейс "Екваторіани" до Гуаякіля.

І ще принаймні йому не доведеться вести розмов про повернення грошей, бо за круїз ті люди не платили ані долара; ба більше, вони вже

одержали безплатно дорожні набори та речі туалету, а також по капелюху-панамі.

Задля забави — зрештою, досить сумної — собі й секретарці, Кінг зіграв тепер свій коронний номер з опудалом морської ігуани. Взявши його й притуливши як телефонну трубку до вуха, він промовив:

— Місіс Онассіс? На жаль, у мене для вас неприємні новини. Вам тепер не пощастить побачити танка-залицяння голубоногих олушів.

Кінгові вибачення по телефону були всього лиш галантною формальністю. Ніхто вже не чекав того спецрейсу о десятій. Між іншим, на десяту годину того вечора Ендрю Макінтош, Дзендзі Хірогуті та капітанів брат 'Зігфрід будуть усі мертві й уже завершать свій короткий шлях голубим тунелем до потойбічного життя.

Всі зі списку пасажирів, з ким Кінг мав розмову, вже встигли змінити свої плани на найближчі два тижні. Більшість поїде на той чи той лижний курорт у безпечних межах Сполучених Штатів. А на обіді, влаштованому шістьма з них, усі вирішили поїхати на одну тваринницьку ферму з тенісними кортами у Фініксі, штат Арізона.

Насамкінець Кінг, перед тим, як піти з контори, зателефонував чоловікові, що з ним дуже близько зійшовся за останні десять місяців. Це був доктор Теодоро Доносо, поет і лікар з Кіто, представник Еквадору в Організації Об'єднаних Націй. Медичну освіту він здобув у Гарвардському університеті; до речі, й кілька інших еквадорців, з якими мав справу Кінг, теж навчалися в Сполучених Штатах. Так, капітан "Баійї де Дарвін" Адольф фон Кляйст був випускник Академії військово-морського флоту в Аннаполісі. Його брат 'Зігфрід закінчив школу готельних менеджерів при Корнелльському університеті у місті Ітака, штат Нью-Йорк.

У трубці було чути гучний шум, так наче в представництві тривала п'яна вечірка. Доктор Доносо причинив двері, і шум трохи притишився.

— Що вони там святкують? — спитав Кінг.

— Це фольклорний балет,— пояснив посол. — Репетирують вогняний танець індіанців канка-боно.

— Вони не знають, що подорож відмінено? — здивувався Кінг. Виявилося, що знають, але вирішили залишитись у Штатах і заробити доларів для своїх родин виступами у нічних клубах та в театрах танцем, який, завдяки Кінговій рекламі, набув такої слави,— вогняним танцем канка-боно.

— А в трупі є справжні канка-боно? — поцікавився Кінг.

— Я гадаю, що справжніх канка-боно нема ніде,— сказав посол. Він якраз був автором вірша на двадцять шість рядків під назвою "Останній канка-боно", де йшлося про винищення малого племені в еквадорській сельві. На початку вірша було одинадцятеро канка-боно, а наприкінці — тільки один, та й той почувався недобре. Це був, однак, лише плід його уяви, бо поет, як і переважна більшість еквадорців, ніколи не бачив жодного канка-боно. А втім, він чув, що те плем'я скоротилося до чотирнадцяти осіб, тож остаточне їх винищення внаслідок вторгнення цивілізації здавалося неминучим. Навряд чи міг він знати, що менше ніж за сто років майже кожна людська істота на Землі матиме переважно кров канка-боно, лише з невеликими домішками крові фон Кляйстів та Хірогуті.

І цей запаморочливий поворот історії відбудеться значною мірою завдяки одній із двох цілковитих нікчем у первісному списку учасників "Круїзу віку до витоків природи". Нею була Мері Хепберн. Другим нікчемою був її чоловік, який сам зіграв ключову роль у долі людства,

коли перед лицем власної смерті замовив одну дешеву каютку нижче ватерлінії,

22

Двадцять шість слізливих рядків посла Доносо по "Останньому канка-боно" були передчасні, щоб не сказати більше. Натомість йому слід було б виплакати на папір "Останнього американця", "Останнього європейця", "Останнього азіата" чи "Останнього африканця".

В усякому разі, він слушно передбачив, що станеться з мораллю еквадорців за якусь годину, коли сказав Боббі Кінгові по телефону:

— Там усі просто-таки будуть убиті, як дізнаються, що місіс Онассіс уже не приїде.

— Такі величезні зміни — і всього за якийсь місяць,— мовив Кінг. — "Круїз віку до витоків природи" здавався лише одним із багатьох заходів, на які з надією могли дивитись еквадорці. І раптом він став їхньою єдиною надією.

— Це так, ніби ми приготували великий кришталевий келих пуншу з шампанським,— сказав Доносо,— і раптом, за одну ніч, цей келих перетворився на іржаве відерце з нітрогліцерином.

Потім він розповів, що якби не "Круїз віку до витоків природи", то перед Еквадором принаймні на тиждень чи два раніше постали б нерозв'язні проблеми. Уряди сусідніх країн — Колумбії на північ та Перу на південь і схід — уже скинуто й замінено військовими диктатурами. Нові господарі Перу, по суті, щоб відвернути великі мозки свого населення від власних проблем, уже готові були оголосити Еквадору війну.

— Якби місіс Онассіс тепер туди прилетіла,— сказав Доносо,— люди зустріли б її як визволительку, як чародійницю. Вони чекали б, що вона пошле до Гуаякіля судна з провізією і накаже бомбардувальникам Сполучених Штатів скидати на парашутах хліб, молоко та свіжі фрукти для дітей!

А нині, мушу визнати, як тільки йому чи їй виповниться дев'ять місяців, уже ніхто не чекає визволення ні від чого. Ось яка тепер тривалість людського дитинства.

Мене самого визволяли від дурості й безтурботності до десятирічного віку, доки мати оголосила нам із батьком бойкот. Після того я став цілком самостійним. Мері Хепберн досягла незалежності від батьків аж тоді, як дістала у двадцять два роки вищу освіту. За Адольфа фон Кляйста, капітана "Баійї де Дарвін", раз у раз поручались батько й мати, коли він програвав в азартні ігри чи коли його звинувачували в тому, що він водив автомобіль у нетверезому стані, або загрожував насильством, або чинив опір під час арешту, або щось руйнував, абощо, — аж до двадцяти шести років, коли його батько став жертвою хореї Гентінгтона й убив матір. Аж тоді Адольф почав ставитись до скоєних помилок відповідально.

В ті давні часи, коли дитинство тривало так довго, не дивно було, що стільки людей усе життя, навіть після смерті батька та матері, й далі вірили, нібито за ними хтось наглядає — чи то Бог, чи то дух святий, чи то ангел-хранитель, чи то зірки на небі, чи то хтозна-що.

Нині люди таких ілюзій не мають. Вони дуже рано усвідомлюють, у якому світі живуть, і рідко зустрінеш дорослого, котрий ніколи не бачив би, як його безтурботного братика чи сестричку, а то й батька чи матір, пожирає живцем дельфін-косатка або акула.

Мільйон років тому точились палкі суперечки про те, чи мають люди право регулювати народжуваність, тобто всілякими засобами запобігати

запліднення спермою яйцеклітини або видаляти запліднену яйцеклітину з матки,— щоб кількість людей не перевищувала можливостей їх прогодувати.

Нині ця проблема вирішується сама собою, без будь-якого штучного втручання. Дельфіни-косатки та акули регулюють кількісний склад людства в розумних межах, і ніхто не голодує.

В іліумській середній школі Мері Хепберн доводилося викладати не тільки загальну біологію, а й курс сексуального виховання. Через це вона мусила давати характеристики всіляким протизаплідним засобам, якими сама ніколи не користувалася, оскільки її чоловік Рой був у неї єдиним коханцем і вони з самого початку прагнули мати дітей.

І Мері, яка так і не спромоглася завагітніти, незважаючи на багаторічні й тісні сексуальні стосунки з Роєм, доводилося переконувати учнів, як легко людська самиця може завагітніти, навіть від короткочасного, випадкового, недоладного контакту з самцем. І вже через кілька років викладання в більшості її застережних історій фігурували ті з іліумських учнів, яких вона знала особисто.

У цій школі майже не минало семестру, щоб не трапилося принаймні однієї небажаної вагітності, а в пам'ятному весняному семестрі 1981 року таких випадків сталося цілих шість. І, треба визнати, майже половина з цих діток, що народжували діток, говорили про почуття справжнього кохання до своїх партнерів. Але друга половина божилася — навіть під тиском суперечливих доказів, які не назвеш інакше, ніж неспростовними,— що вони ніколи, скільки себе пам'ятають, не робили нічого такого, від чого могла б народитися дитина.

І Мері з цілковитою підставою могла сказати своїй колезі наприкінці того пам'ятного весняного семестру 1981 року: "Для декого завагітніти не важче, ніж застудитися". І в цьому було, звичайно, багато спільного:

адже застуда, як і дитина, починалася з одноклітинного мікроорганізму, що над усе полюбляв слизову оболонку.

Після десяти років перебування на острові Санта-Росалія Мері Хепберн дізнається з перших рук, як справді легко може завагітніти дівчина-підліток від сім'я чоловіка, котрому потрібна лише сексуальна розрядка, більш нічого, й котрому та дівчина навіть не подобається.

23

Отже, ще не здогадуючись про те, що капітанові Адольфу фон Кляйсту судилося стати прабатьком усього людства, я проник у його мозок. Капітан саме взяв таксі і їхав від Гуаякільського міжнародного аеропорту до "Баійї де Дарвін". Я не знав, що завдяки грі долі людство скоро зменшиться до малесенького клаптика, а потім, завдяки новій грі долі, зможе збільшитись ізнов. Я гадав, що той хаос, у якому метушилися мільярди великомозкових людських істот, стукаючись лобами й усе розмножуючись та розмножуючись, триватиме й далі. Здавалося малоймовірним, що в цьому стихійному гаморі взагалі якусь вагу може мати індивід.

Те, що я обрав тоді саме капітанову голову як засіб пересування, було однаково що опустити монету в щілину грального автомата в якомусь величезному казино й зірвати геть увесь банк.

Найбільше мене привабила його уніформа — золотаво-білий мундир адмірала запасу. Сам я колись служив рядовим, і мені було цікаво, який вигляд має світ в очах особи вельми високого військового чину та суспільного стану.

І я був ошелешений, коли виявив, що великий капітанів мозок заклопотаний думками про метеорити. До речі, таке зі мною тоді траплялося частенько: я проникав у чиюсь голову, власник якої опинявся, як на мене, в особливо складній ситуації, і раптом виявляв, що

великий мозок цієї людини мислить про що завгодно, тільки не про безпосередню проблему.

А з метеоритами капітана зв'язувало ось що. В Академії військово-морського флоту Сполучених Штатів більшість лекцій він слухав неуважно і диплом одержав з найнижчими балами. Його навіть ледве не виключили з академії за те, що він користувався на екзамені з астронавігації шпаргалкою. І виключили б, якби не втрутилися по дипломатичних каналах батько й мати. Та одна лекція на тему "Метеорити" його просто приголомшила. Викладач розповідав, що град каміння з космічного простору — явище цілком звичайне протягом усієї земної історії, і наслідки цього явища могли бути жахливі, як, наприклад, знищення багатьох форм життя, зокрема й динозаврів. Він сказав, що люди мають усі підстави чекати збільшення цього руйнівного для планети потоку будь-коли, і треба створити прилади, здатні відрізняти ворожі ракети від метеоритів. Інакше надто безглузда лють із космосу може спричинити третю світову війну.

І це апокаліптичне застереження так відповідало напряму думок капітанового мозку, ще навіть до того, як його батько став жертвою хореї Гентінгтона, що відтоді й назавжди він повірив: саме цей шлях винищення людства найімовірніший — через метеорити.

Для капітана такий спосіб загибелі людства звучав куди почесніше й поетичніше, ніж третя світова війна.

Пізнавши великий мозок капітана краще, я зрозумів, що, коли він бачив Гуаякіль з його голодними юрбами людей в умовах воєнного становища, то його міркуванням про метеорити логіки не бракує. Навіть без романтики метеоритної зливи світ для мешканців Гуаякіля явно наближався до кінця.

У певному розумінні цей чоловік, капітан, уже зазнав удару метеорита — коли батько вбив матір. А його думка, що життя — це лише

безглуздий кошмар, у якому всім начхати на те, що коїться довкола, була цілком близька й мені.

Ось що відчував я, коли застрелив у В'єтнамі одну бабусю. Вона була така сама беззуба й згорблена, як Мері Хепберн наприкінці свого життя. А застрелив я бабусю за те, що вона однією ручною гранатою вбила заразом мого найліпшого друга й найлютішого ворога в моєму взводі.

Після цього мені стало шкода, що я живий, я почав заздрити кожному каменю. Краще вже, гадав я, бути каменем до послуг природи.

З аеропорту капітан вирушив просто до свого судна, не заїжджаючи по дорозі до готелю, щоб побачитись із братом. Протягом усього довгого польоту від Нью-Йорка він попивав шампанське, і тепер голова в нього була мов чавуном налита.

А коли ми з ним зійшли на борт "Баійї де Дарвін", я зрозумів, що його функції капітана, як і функції адмірала запасу, були суто церемоніальні. Дбати про навігацію, прилади, підтримувати серед команди дисципліну тощо мали інші люди, на його долю випадало лише спілкуватися з видатними пасажирами. Він був вельми погано обізнаний у питаннях судноводіння, та й не відчував потреби знати більше. Його знайомство з Галапагоськими островами було теж поверхове. Як адмірал він відвідував з церемоніальними візитами острів Бальтра, де була військово-морська база, та острів Санта-Крус, де була Дарвінівська дослідна станція, але знов-таки переважно в ролі пасажира на борту судна, що ним командував номінальне. Але решта островів були для нього невідомою землею. З нього вийшов би трохи тямкіший гід десь на лижних курортах Швейцарії, або, скажімо, на килимах у казино в Монте-Карло, або в стайнях, де готували коней для ігор у поло в Палм-Бічі.

Та знову ж таки — яке це має значення? Адже "Круїз віку до витоків природи" обслуговуватимуть гіди й лектори, які стажувались на Дарвінівській дослідній станції й здобули вчені ступені в

природознавчих науках. Капітан мав намір уважно прослухати їх усіх, щоб разом із пасажирами багато чого довідатися про ці острови.

Катаючись у капітановому черепі, я сподівався збагнути, що воно таке — бути високим чином. А натомість збагнув, що таке бути світським метеликом.

Коли ми прибули до корабельних сходнів, нас зустріли з усіма можливими знаками військових почестей. Та на борту ніхто з офіцерів і членів команди не став звертатися до нас ні за якими вказівками, бо всі були заклопотані останніми приготуваннями до 'приїзду місіс Онассіс та решти пасажирів.

Як знав капітан, його судно все ще готувалося відчалити наступного дня. Чогось іншого йому ніхто не повідомив. Оскільки він лише годину тому прибув до Еквадору, ще маючи повний шлунок добрячої нью-йоркської їжі та головний біль від шампанського, до нього ще дійде, в яку жахливу халепу попав він і його судно.

Є одна людська вада, яку закон природного добору ще має виправити. Нині люди з повним шлунком, як і мільйон років тому їхні предки, ніяк не втямлять, у якій халепі опинились. А в такому стані вони забувають пильно стежити за акулами та косатками.

Мільйон років тому це був дуже відчутний дефект, оскільки люди, найкраще поінформовані про стан планети, як-от "Ендрю Макінтош, і досить впливові й заможні, щоб загальмувати процеси руйнування, були, коли вже давати визначення, добряче вгодовані. Тож, як на них, усе завжди було гаразд.

Попри всі комп'ютери й вимірювальні прилади, всіх збирачів і аналізаторів інформації, всі банки даних і бібліотеки, всіх експертів з найрізноманітніших питань, що їх ті люди мали в своєму розпорядженні, тільки їхні шлунки, сліпі й глухі, лишались остаточними суддями того,

наскільки нагальна та чи інша проблема, як-от, скажімо, знищення лісів у Північній Америці та Європі кислотними дощами.

І ось які поради давав, та й досі дає, повний шлунок: коли Ернандо Крус, перший помічник капітана "Баійї де Дарвін", доповів капітанові, що ніхто з гідів не з'явився й не дав про себе знати, а третина команди вже розбіглася, бо турбувалася насамперед про свої родини, капітан промовив: "Терпіння. Усмішка. Впевненість. Усе влаштується якнайкращим чином".

24

Мері Хепберн бачила й належно оцінила капітанову клоунаду в програмі "Вечірнє шоу", а потім ще "Доброго ранку, Америко". Мері відчула навіть, що знайома з капітаном ще до того, як великий мозок привів її до Гуаякіля.

"Вечірнє шоу" вона дивилася через два тижні після смерті Роя, і капітан був перший після цієї сумної події, кому вдалося її розсмішити. Мері сиділа у вітальні свого будиночка — довкола по сусідству стояли порожні будинки на продаж — і чула, як сама голосно регоче з того смішного еквадорського підводного флоту, що мав традицію занурюватись на дно й ніколи не випливати на поверхню.

їй здалося тоді, що фон Кляйст багато чим нагадує Роя з його любов'ю до природи й техніки. А то хіба призначили б його капітаном "Баійї де Дарвін"? І великий мозок примусив її звернутись уголос до капітанового зображення на телеекрані, викликавши зніяковіння у власної душі, хоч її слів ніхто й не чув:

— Чи є бодай якийсь шанс на те, що ти схочеш одружитися зі мною?

Виявилось, що вона принаймні трохи краще обізнана з технікою, ніж він,— просто завдяки рокам, прожитим із Роєм. Після чоловікової смерті,

коли, наприклад, зіпсувалася газонокосарка, Мері сама спромоглася замінити в ній запальну свічку й запустити двигун, чого капітан ніколи б не зробив.

Незрівнянно більше знала вона й про острови. Саме Мері правильно визначила той острів, на якому їй судилося залишитись до кінця своїх днів. Капітан, хапаючись за рештки почуття власної гідності й авторитету після того, як великий мозок учинив йому таку халепу, заявив був, що цей острів зветься Рабіда;

однак то був, безперечно, не Рабіда, і капітан його, в усякому разі, ніколи не бачив.

А що дало змогу Мері розпізнати Санта-Росалію, то це види зябликів, які там переважали. Ці невеличкі, непоказні птахи брудного жовто-бурого кольору, такі нецікаві для більшості туристів і для її учнів, захоплювали молодого Чарлза Дарвіна не менше, ніж гігантські черепахи, чи олуші, чи морські ігуани, чи будь-які інші тамтешні істоти. Справа в тому, що зяблики, хоч і були дуже схожі на вигляд, насправді належали до тринадцяти видів, і кожен вид годувався й добував собі корм по-своєму.

Жоден із цих видів не мав близьких родичів ні на південноамериканському континенті, ані десь-інде, їхні предки добулися сюди теж, мабуть, Ноєвим ковчегом або якимсь природним плотом, бо вирушати в тисячокілометровий переліт над відкритим океаном було для зябликів явно не характерним.

На островах не водилося дятлів, та були зяблики, які їли те, що призначалося дятлам. Довбати дерево такий зяблик, правда, не міг, тож він брав у свій невеличкий тупенький дзьобик трісочку чи колючку від кактуса й виколупував нею всіляких комах з їхніх схованок.

Іншим видом зябликів були кровососи; вони жили тим, що дзьобали неуважного олуша в його довгу шию доти, доки виступить кров. Тоді вони напивалися цього делікатесу досхочу. Люди називали тих птахів Geospiza difficilis.

Основним місцем гніздування тих дивних зябликів, їхнім едемом був острів Санта-Росалія. Мері, мабуть, ніколи й не почула б про цей острів — адже він лежав так далеко від решти архіпелагу і його так рідко відвідували люди,— якби він не кишів отими Geospiza difficilis. До того ж вона, звичайно, не розводилася б стільки про це на своїх уроках, якби кровососи не були єдиними зябликами, якими можна хоч трохи зацікавити учнів.

Ця прекрасна вчителька казала учням, що для графа Дракули то були б ідеальні домашні пташки. Вона знала, що для більшості її учнів цей цілком вигаданий граф — особа набагато значніша, ніж, скажімо, Джордж Вашінгтон, який лише заснував їхню державу.

Про Дракулу вони й знали більше, тож Мері могла продовжити свій жарт, додавши, що йому ця пташка як домашня могла б і не сподобатись: адже граф, якого вона називала "упирем трансільванським", цілий день спав, тоді як Geospiza difficilis спав цілу ніч. "Отож,— зітхала вона з удаваним сумом,— найліпшою домашньою пташкою для графа Дракули лишається, певно, представник родини Desmodontidae, тобто, як не по-науковому, кажан-вампір".

А потім, на завершення жарту, Мері казала: "Якщо ви опинитесь на Санта-Росалії і вб'єте одного з цих Geospiza difficilis, то що зробите, аби бути певним, що він уже не оживе?" І сама ж відповідала: "Його слід поховати на роздоріжжі і, звичайно, з невеличким кілком, устромленим просто в серце".

Що викликало в молодого Чарлза Дарвіна найглибші роздуми, коли він міркував про всі види галапагоських зябликів, то це те, що вони

поводяться якнайліпше, імітуючи куди спеціалізованіших птахів з усіх континентів. Якби це мало якийсь сенс, то він ладен був повірити, що все розмаїття істот, яке спостерігав він, Дарвін, подорожуючи довкола світу, створив справді всемогутній Господь. Але його великому мозкові було невтямки, чому Творець саме на Галапагоських островах наділив усіма маломожливими видами діяльності малих сухопутних птахів здебільш погано пристосованих до цього зябликів. Що завадило Творцеві, коли він, приміром, вирішив, що на островах має бути якийсь дятлоподібний птах, створити там справжнього дятла? А коли подумав, що добре було б мати й кровососа, то чому, заради всіх святих, не створив кажана-вампіра, а створив, знову ж таки, зяблика? Зяблика-вампіра?

І Мері ставила перед своїми учнями це нелегке запитання, додаючи:

"Висловлюйтесь, будь ласка".

Коли вона вперше ступила на чорну гостру скелю, до якої прибило "Баійю де Дарвін", то спіткнулася, впала й здерла шкіру на кісточках пальців правої руки. Болю Мері не відчула. Вона пильно оглянула ранки; на них повиступали краплини крові.

Та раптом на її палець безстрашно сів зяблик. Мері не здивувалася, бо чула багато історій про зябликів, які сідають на людські голови чи руки, п'ють із кухлів тощо. Тож вона сприйняла це як ласкаве запрошення на острови й, нерухомо тримаючи руку, ніжно запитала в пташки:

— А до якого ж із тринадцяти видів ти належиш?

Зяблик, наче зрозумівши її запитання, заходився показувати, хто він, спиваючи з ранок червоні краплини.

І Мері обвела поглядом острів, не здогадуючись, що їй судилося провести тут решту життя й тисячу разів підгодовувати зябликів-вампірів. Потім вона промовила капітанові, до якого вже втратила всяку повагу:

— То, кажете, це острів Рабіда?

— Так,— відповів він,— я цілком певен цього.

— Що ж, мені боляче казати це вам після всього, чого ви зазнали, але ви знову не маєте рації. Цей острів — не що інше, як Санта-Росалія.

— Чому ви така певна? І Мері відповіла:

— Мені про це щойно розповіла оця маленька пташка.

26

Щасливий з братів фон Кляйстів, той самий, що є загальним предком нинішнього людства, був худорлявий, високий на зріст, а ніс мав наче в орла. На голові він носив чималу копицю кучерявого волосся, яке колись було золотаве, а тепер біле. Його призначили капітаном "Баійї де Дарвін", знаючи, що всі серйозні справи робитиме перший помічник,— призначили з тих самих міркувань, з яких 'Зігфріда поставили керувати готелем: дядьки в Кіто бажали, щоб за вельможними гістьми й дорогим майном наглядав найближчий родич.

Капітан і його брат мали чудові будиночки в прохолодних, оповитих туманом селищах понад Кіто, які побачити їм уже не судилося. Вони також успадкували чимале багатство від убитої матері та обох пар дідусів і бабусь. І майже все воно було не в нічого не вартих сукре, а лежало в банку "Чейз-Манхеттен" у Нью-Йорку, завдяки чому рахувалось у доларах США та в японських єнах.

Пританцьовуючи в душовій кабіні, капітан і гадки не мав про ті чи інші ускладнення, яких, здавалося, можна було чекати, судячи зі становища в Гуаякілі. Хоч би там що трапилось, а Ернандо Крус знатиме, як діяти.

Великий мозок подав капітанові непогану, на його думку, ідею, і він викаже її Крусові після того, як витреться рушником. Якщо тут пахне дезертирством команди, міркував фон Кляйст, то Крус може їм нагадати, що з технічного боку "Баійя де Дарвін" — військове судно, а отже, дезертирів суворо покарають згідно із законами військового флоту.

Це була нісенітниця, але він мав рацію: формально "Баійя де Дарвін" належала військово-морському флоту Еквадору. Коли влітку судно прибуло з Мальме, капітан сам, тоді в ролі адмірала, щиро вітав це поповнення бойових сил. Палуби ще мали бути оздоблені килимами, а на блискучому сталевому корпусі там і там виднілися законопачені отвори, які на випадок війни могли правити за кулеметні гнізда, чи пускові ракетні установки, чи апарати для глибинних торпед, чи бозна-що іще.

В такому разі судно перетвориться на броньований транспортний корабель для перевезення військ, що матиме на борту, як розповідав капітан у "Вечірньому шоу", "...по десять пляшок "Дона Перінь'йона" та по одному біде на кожних сто рядових".

Поки капітан приймав душ, у нього з'явилися ще деякі ідеї, але всі вони головним своїм виконавцем передбачали Ернандо Круса. Наприклад: якщо круїз відмінять,— а це, здається, вже неминуче,— тоді Крус з кількома членами команди нехай поставить судно на якір десь на болоті, якомога далі від мародерів. Крусові й на думку не спаде, що в таке плавання повинен вийти капітан.

Якщо все піде шкереберть і безпечного місця для судна поблизу Гуаякіля ніде не знайдеться, тоді нехай Крус веде його на військово-морську базу галапагоського острова Бальтра. Капітанові знов-таки там нічого робити.

А якщо станеться неможливе й гості з Нью-Йорка завтра вранці все-таки прилетять, тоді капітанові неодмінно слід бути на борту й заспокоювати пасажирів. Однак, поки їх немає, нехай Крус відведе "Баійю де Дарвін" якнайдалі від берега, туди, приміром, де стоїть колумбійське вантажне судно "Сан-Матео", І нехай подасть судно на посадку аж тоді, коли славетні гості будуть уже на причалі. Й одразу якнайшвидше відпливе на безпечну відстань у відкритий океан, а вже потім, залежно від новин, можливо, справді вирушить у круїз на острови.

Але ймовірніше інше. Крус відведе судно в якийсь порт, безпечніший за Гуаякіль, тільки, звичайно ж, не до Перу, Чілі чи Колумбії — одне слово, не на західне узбережжя Південної Америки. Бо населення в усіх тих країнах в такому самому відчаї, як і в Еквадорі.

Можливий варіант — Панама.

Якщо треба, Ернандо Крус відвезе шановну публіку аж до Сан-Дієго в Каліфорнії. Для такої довгої подорожі харчів, палива та питної води на судні, безперечно, задосить. А в плаванні пасажири зможуть зв'язатись по радіотелефону зі своїми друзями та родичами і сповістити їх, що, попри всі погані новини з решти світу, вони, як завжди, розкошують.

Одним із надзвичайних варіантів, які капітан під душем не розглядав, був той, що йому доведеться прийняти командування судном на себе, тільки з допомогою Мері Хепберн, і що він посадить його на мілину біля острова Санта-Росалія, який і стане колискою всього майбутнього людства.

Ось одне з добре відомих "Мандараксові" висловлювань:

Мала недбалість може заподіяти велику шкоду... через брак цвяха було втрачено підкову; через брак підкови було втрачено коня; через брак коня було втрачено вершника.

Бендшимін Фринклін (1706-1790)

Атож, і так само легко мала недбалість може спричинитися й до добрих наслідків. Через відсутність Ернандо Круса на борту "Баійї де Дарвін" було врятовано людство. Бо Крус нізащо не посадив би судно на мілину біля Санта-Росалії.

А поки що він мчить геть від порту своїм лімузином моделі "Ельдорадо" з багажником, ущерть напханим усілякими делікатесами, які призначалися для "Круїзу віку до витоків природи". Усі ці харчі Крус украв для своєї родини ще вдосвіта, задовго до того, як місто завирувало юрбами голодних людей та військовими патрулями.

Його автомобіль, куплений за хабарі від операцій під час спорядження "Баійї де Дарвін", мав ту саму назву, що й готель,— назву легендарного міста казкових скарбів та блискучих можливостей, яке його іспанські предки шукали, але так і не знайшли. Іспанці катували індіанців, щоб змусити їх признатись, де лежить Ельдорадо.

Нині важко навіть уявити собі, щоб хтось когось катував, По-перше, як ви схопите того, кого хочете катувати, лише плавцями та ротом? По-друге, як ви влаштуєте облаву на людину, що так швидко плаває і може так довго перебувати під водою? А по-третє, той, кого ви переслідуватимете, не тільки буде схожий на решту, а й зможе сховатися на будь-якій глибині і в будь-якому місці.

Ернандо Крус зробив свою дешицю для людства.

Військово-повітряні сили Перу скоро зроблять свою також, але аж після шостої вечора, коли 'Ендрю Макінтош і "Дзендзі Хірогуті вже будуть мертві,— саме тоді Перу оголосить Еквадору війну. Перу збанкрутувало на два тижні раніше, ніж Еквадор, тож і голод там набув значно більшого розмаху. Солдати сухопутних військ, прихопивши з собою зброю, розходились по домівках. Тільки невеликий контингент перуанської військової авіації ще був у бойовому стані, і керівна хунта підтримувала цей стан, віддаючи льотчикам найліпші з тих припасів, які ще збереглися.

Однією з причин надійного стану авіації було те, що її оснащення, придбане в кредит іще до банкрутства, було дуже сучасне. Перу мало вісім найновіших французьких винищувачів-бомбардувальників, причому кожен із них був додатково озброєний американською ракетою класу "повітря — земля" з японським електронним мозком; така ракета могла, відповідно до команди пілота, влучити в ціль, орієнтуючись або на радарні сигнали, або на теплове випромінювання від двигуна. Пілот, у свою чергу, діставав необхідні команди від комп'ютерів на землі та в своїй кабіні. Боєголовка кожної ракети містила нову ізраїльську вибухівку, здатну спричинити одну п'яту того спустошення, яке спричинила американська атомна бомба, скинута під час другої світової війни на матір Хісако Хірогуті.

Ця нова вибухівка була великим благом для великомозкових військових учених. Адже поки Вони вбивали людей звичайною, d не ядерною, зброєю, їх вихваляли як гуманних державних мужів. Поки вони не застосовували ядерної зброї, ніхто, здавалося, не збирався давати правильну назву всім тим масовим убивствам, які коїлись у світі після другої світової війни й які давно переросли у третю світову війну.

Перуанська хунта оголосила війну під таким офіційним приводом:

Галапагоські острови, мовляв, насправді належать Перу, і Перу має намір повернути їх собі.

Тепер ніхто не спромігся б виробити навіть таку зброю, яку мали найбідніші країни мільйон років тому. І не тільки мали, а й весь час використовували. За моє життя не було жодного дня, щоб на планеті десь не точилися принаймні три війни водночас.

А закон природного добору не встигав реагувати на появу нових видів зброї. Жодна самиця, за винятком, хіба, самиці носорога, не могла б народити дитини, стійкої проти вогню, бомб чи куль.

Найбільше, що тут міг зробити за моїх часів закон природного добору,— це створити різновид людей, які нічого не боялись, хоч підстав для страху було більше, ніж достатньо. Я знав кількох таких людей у В'єтнамі там вони були на видноті у всіх. Таким самим був і "Ендрю Макінтош.

27

Селіні Макінтош ніколи не судилося знати напевне, що її батько мертвий, аж поки вона сама приєдналася до нього, пройшовши голубим тунелем у потойбічне життя. Все, в чому вона була певна,— це що він вийшов з її номера в "Ельдорадо" й мав якусь розмову в коридорі з "Дзендзі Хірогуті, а потім обидва спустилися ліфтом униз. Після цього Селіна вже нічого не чула про жодного з них.

Ось, до речі, історія її сліпоти. Вона мала пігментозний ретиніт, тобто запалення сітківки,— хворобу, викликану дефектним геном, який успадковується по жіночій лінії. Він дістався дівчині від матері, яка мала чудовий зір, але приховала від чоловіка, що є носієм такого гена.

Ця недуга "Мандараксу" також була відома, бо входила до першої тисячі найпоширеніших захворювань, на які страждала гомо сапієнс. "Мандаракс", коли Мері спитає його про це на Санта-Росалії, віднесе цей випадок до тяжких, оскільки Селіна сліпа від народження. Для пігментозного ретиніту, скаже "Мандаракс", син "Гокубі", типовіше, коли

його носії іноді років до тридцяти мають добрий зір. "Мандаракс", крім того, підтвердить те, що Мері вже чула від самої Селіни: якщо вона народить дитину, то на п'ятдесят відсотків імовірно, що ця дитина буде сліпа. І якщо вона виявиться дівчинкою, а тоді виросте й сама народить, то знов на п'ятдесят відсотків імовірно, що і її дитина з'явиться на світ сліпою.

Дивовижно, що такі дві досить рідкісні спадкові хвороби, як пігментозний ретиніт та хорея Гентінгтона, могли спричинити лихо першим людським поселенцям на Санта-Росалії,— адже цих поселенців було всього-на-всього десятеро.

Як я вже казав, капітанові пощастило уникнути тієї небезпеки. А Селіна напевне була носієм дефектного гена. Та якби вона й народила дитину, то нині людство, гадаю, було б позбавлене пігментозного ретиніту — завдяки як законові природного добору, так і акулам та дельфінам-косаткам.

Ось, між іншим, як загинув її батько та 'Дзендзі Хірогуті, поки вона зі своєю Казашкою прислухалася до шуму юрби надворі: обох було вбито пострілами в голову, причому стріляли ззаду, тож вони цього не бачили. І солдатові, що стріляв, теж слід віддати належне за цю дрібну роботу, наслідки якої видно й через мільйон років. Я кажу не про стрілянину, а про те, що солдат проламав задні двері закритого віконницею сувенірного кіоску навпроти "Ельдорадо".

Якби він не вчинив цього зламу, на землі тепер майже напевне не існувало б людських істот. І я знаю, що кажу. Кожен живий нині повинен дякувати Богові, що той солдат був божевільний.

Звали його рядовий Херальдо Дельгадо; він дезертирував із свого підрозділу, прихопивши з собою санітарну сумку, флягу, кинджал, штурмову автоматичну гвинтівку, дві гранати, кілька обойм з патронами

тощо. Йому виповнилося лише вісімнадцять, і він був параноїдний шизофренік. Цьому солдатові нізащо не слід було видавати боєприпаси.

Великий мозок сповіщав йому всілякі небилиці: що він — найталановитіший танцюрист у світі, що він — син Френка Сінатри, що людці, які заздрять його танцювальним здібностям, прагнуть розладнати його мозок за допомогою маленьких радіоприймачів, і ще багато чого іншого.

Перед лицем голоду, що насувався на Гуаякіль, Дельгадо вирішив: його головні вороги — це люди з маленькими радіоприймачами. І коли він ламав задні двері того, що колись давно було сувенірним кіоском, то для нього це був уже зовсім не сувенірний кіоск. Ні, для нього це була штаб-квартира Еквадорського фольклорного балету, і вже тепер він, Херальдо Дельгадо, доведе їм, хто найкращий танцюрист у світі!..

Нині в людей також часто трапляються галюцинації, а дехто бурхливо реагує на те, чого насправді не має. Можливо, це спадщина від індіанців каикабоно. Але такі люди нині не мають доступу до зброї, і від них легко відплисти. І навіть коли б вони знайшли якусь гранату, кулемет, кинджал чи іншу зброю, що залишилася від давніх часів, то як би вони нею скористалися, маючи лише плавці та рот?

Коли я був ще малий і жив у Кохосі, мати якось повезла мене в Олбані до цирку, хоч це було для нас дорогувато й батько на цирк дивився несхвальне. Там показували дресированих тюленів та морських левів, які вміли тримати м'яча на носі, дути в ріжок, плескати плавцями на ту чи іншу репліку тощо.

Але їм ніколи не вдалося б зарядити кулемет, чи натиснути на курок, чи відтягти чеку ручної гранати, чи кинути її на якусь відстань і в щось влучити.

А ось як отой недоумок Дельгадо потрапив до армії. Коли з ним розмовляв офіцер-вербувальник, він мав цілком нормальний вигляд і поводився теж нормально,— точнісінько як я, коли мене вербували до морської піхоти Сполучених Штатів. Дельгадо взяли до армії влітку того самого року, коли помер Роп Хепберн, і призначили на короткочасну службу, тісно пов'язану з "Круїзом віку до витоків природи". Його стройовий підрозділ посилено муштрували для того, щоб він бундючно продефілював перед місіс Онассіс та рештою гостей. Солдатам мали дати штурмові гвинтівки, сталеві каски й таке інше — все, крім боєприпасів.

І виявилося, що Дельгадо чудово вміє маршерувати, полірувати мідні ґудзики та начищати до блиску чоботи. Але потім Еквадор захитався від економічної кризи, і солдатам видали бойові патрони.

Дельгадо являв собою жахливий приклад швидкої еволюції. А втім, таке траплялося з усіма солдатами. Я сам, коли мене після учбово-тренувального табору морської піхоти відіслали до В'єтнаму й видали бойові патрони, майже нічим не нагадував уже оте безпорадне теля, яким був до армії. І творив я куди гірші речі, ніж Дельгадо.

Так от, кіоск, до якого вдерся Дельгадо, стояв у ряду замкнених службових приміщень навпроти "Ельдорадо". Солдати, що протягли колючий дріт навколо готелю, вважали цей ряд будівель частиною своєї загорожі. Отож, коли Дельгадо проліз до однієї з них, трохи прочинив передні двері й виглянув надвір, то цим самим зробив пролом у загорожі, крізь який міг пройти хтось іще. Само цей пролом і був його внеском у майбутнє людства, бо дуже скоро крізь нього до готелю пройдуть вельми важливі особи.

Коли Дельгадо визирнув у щілину в дверях, то побачив двох своїх ворогів. Один із них розмахував маленьким радіоприймачем, здатним шматувати його мозок,— так, принаймні, він гадав. Але то був не радіоприймач то був "Мандаракс", а двоє уявних ворогів Дельгадо були

'Дзендзі Хірогуті та 'Ендрю Макінтош. Вони жваво простували з внутрішнього боку барикади — як і належало гостям готелю.

"Хірогуті все ще кипів од люті, а 'Макінтош жартував з японця, який надто серйозно сприймав життя. Вони саме проходили повз кіоск, де влаштував засідку Дельгадо. Одне слово, він вийшов з передніх дверей і застрелив їх обох на його думку, з метою самозахисту.

Отже, відтепер перед іменами Дзендзі Хірогуті та Ендрю Макінтоша я вже не ставитиму зірочок. Я це робив тільки для того, щоб нагадати читачеві, що вони ті двоє з шістьох гостей "Ельдорадо", які загинуть до заходу сонця.

І ось вони вже вбиті, і сонце опускається на світ, у якому мільйон років ч'ому стільки людей вважало, що вижити мають найсильніші.

Дельгадо, той, хто насправді вижив, знову причаївся в кіоску, але тепер він тримав на прицілі задні двері, де сподівався побачити ще ворогів, яких теж слід пережити.

Та з того боку було видно лише шістьох смаглявих малюків — усі дівчатка із явно жебрацькими намірами. Коли ця жахлива озброєна потвора вискочила зі своїм убивчим знаряддям на дівчаток, ті були надто голодні й надто покірні смерті, щоб кудись тікати, Замість цього вони пороззявляли роти, позакочували карі очі й заходилися ляскати руками по животиках, показуючи, які вони голодні, Тоді так робили діти в усьому світі, не лише на цьому задвірку в Еквадорі. Тож Дельгадо пішов собі далі, і його ніколи не впіймали, не покарали, не госпіталізували чи щось іще. Це був тільки один із багатьох солдатів, якими кишіло місто, й ніхто навіть не розгледів до ладу його обличчя, яке, втім, з огляду на каску, розпізнати серед інших таких облич було б нелегко. І Дельгадо, як справжній герой боротьби за виживання, наступного дня зґвалтує жінку й стане батьком однієї з останніх десяти

мільйонів — чи десь так — дітей, які ще мали народитися на Південноамериканському континенті.

Після того, як він зник, шестеро дівчаток увійшли до кіоску, шукаючи їжі чи чогось такого, що можна було б виміняти на їжу. Це були сирітки з дуже далекої — аж із-за гір — еквадорської сельви, їхні батьки й матері всі померли від інсектицидів, якими обприскували з повітря ліси, і льотчик, що обстежував місцевість, привіз дівчаток до Гуаякіля, де вони й жебрачили на вулицях.

Ці діти мали переважно індіанське походження, хоч серед їхніх предків були й негри — африканські раби, які ще в сиву давнину повтікали до сельви.

Дівчатка були з племені канка-боно. Вони виростуть на Санта-Росалії, де разом з Хісако Хірогуті стануть матерями всього нинішнього людства.

Але перш ніж опинитись на Санта-Росалії, вони спочатку потраплять до готелю. І солдати та барикади напевно стали б їм у цьому на заваді, коли б рядовий Херальдо Дельгадо не відкрив дівчаткам шлях крізь кіоск.

28

Цим дівчаткам судилося стати шістьма Євами для капітанового Адама на Санта-Росалії. А до Гуаякіля вони не потрапили б, якби не Едуардо Хіменес, молодий еквадорський пілот-дослідник. За рік до того, якраз на другий день після похорону Роя Хепберна, Хіменес летів власним чотиримісним гідролітаком над сельвою; це було біля верхів'я річки Тіпутіні, що несла свої води до Атлантичного, а не до Тихого океану. Він висадив нижче за течією, на кордоні з Перу, одного французького антрополога з речами й провізією і тепер повертався назад. Той француз мав намір розшукати там невловимих канка-боно.

Хіменес летів до Гуаякіля, і його п'ятсоткілометровий шлях пролягав над двома високими й дуже пересіченими гірськими системами. В Гуаякілі він мав узяти на борт двох аргентінських спортсменів-мільйонерів, щоб доставити їх на аеродром галапагоського острова Бальтра, де на них чекало замовлене заздалегідь судно для риболовлі в глибоких водах. І ловитимуть вони не будь-яку рибу, ні. Вони сподівалися спіймати кількох великих білих акул — тих самих створінь, які через тридцять один рік проковтнуть Мері Хепберн, капітана фон Кляйста й "Мандаракса".

Хіменес побачив згори витоптані в мулі на березі річки літери SOS. Він сів на воду й перевальцем, наче качка, доплив літаком до берега.

Там його привітав вісімдесятирічний католик, місіонер-ірландець Бернард Фіцджеральд, який прожив серед індіанців канка-боно півстоліття. З ним були шестеро дівчаток, останні з канка-боно. Це вони під його керівництвом витоптали на березі оті літери.

Отець Фіцджеральд, до речі, мав спільного прадіда з Джоном Ф. Кеннеді, першим чоловіком місіс Онассіс і тридцять п'ятим президентом Сполучених Штатів Америки. Коли б священик спарувався з якоюсь індіанкою, чого він ніколи не робив, то всі нині живі могли б претендувати на те, що в їхніх жилах тече голуба ірландська кров,— якби тепер узагалі хто-небудь на щось дуже претендував.

Нині люди, проживши лише дев'ять місяців, вже не пам'ятають навіть власної матері.

Коли всі навколо потруїлись від обприскування, дівчатка саме сиділи під дахом і співали хором під орудою отця Фіцджеральда. Дехто з жертв іще вмирав, і старий місіонер волів залишитися з ними. А Хіменеса він попросив, щоб той одвіз дівчаток куди-небудь, де про них подбали б.

Отак усього за п'ять годин ці дівчатка потрапили з кам'яного віку у вік електроніки, від прісноводних озер у джунглях до солонуватих боліт Гуаякіля. Вони розмовляли лише мовою канка-боно, яку розуміли тільки останні їхні родичі, що помирали в лісі, а також — це з'ясується згодом — ще один гидкий білий дід у Гуаякілі.

Сам Хіменес мешкав у Кіто, і в Гуаякілі не мав куди прилаштувати дівчаток. Він найняв собі номер у готелі "Ельдорадо" — той самий, де потім житиме Селіна Макінтош із собакою. А дівчаток, за порадою поліції, Хіменес віддав до сирітського притулку поряд із кафедральним собором у центрі міста, де черниці радо прийняли їх. Тоді ще було вдосталь харчів для всіх.

Після цього Хіменес пішов до готелю й розповів усю історію барменові Хесусу Ортісу, тому самому, що згодом перерве телефонний зв'язок із зовнішнім світом,

Отже, Хіменес був одним із льотчиків, які багато зробили для людського майбуття. А ще одним був американець, якого звали Пол У. Тібетс. Той самий Тібетс, який у другій світовій війні скинув атомну бомбу на матір Хісако Хірогуті. Нині люди все одно були б такі самі пухнасті, як вони поставали, навіть коли б Тібетс ту бомбу не скинув. Але вони поробилися пухнастими набагато швидше напевне саме завдяки йому, Тібетсові.

Сирітський притулок кинув клич, щоб озвалися ті, хто знає мову канка-боно й може послужити перекладачем. І з'явився один п'яний злодюжка, чистокровний білий, що, хоч як це дивно, був дідом найстаршої з дівчаток. Замолоду він розвідував цінні мінерали у сельві й три роки прожив серед канка-боно. Це він запросив отця Фіцджеральда до племені, коли той тільки прибув з Ірландії.

Старого звали Домінго Кеседа, і він мав чудовий родовід. Батько його був деканом філософського факультету Центрального

університету в Кіто. Нинішні люди могли б, якби хотіли, претендувати на те, що в їхніх жилах тече кров потомствених іспанських аристократів-інтелектуалів.

Коли я був малий, жив у Кохосі й ще не міг зрозуміти, що коїться в нашій невеличкій родині, хоч і пишався нею, мати розповіла мені якось, нібито в моїх жилах тече кров французького дворянства. Якби не Французька революція, казала мати, я б тепер мав там багатий замок. Це був її бік родоводу. Через неї ж таки, матір, вела вона далі, я якось пов'язаний з Картером Бракстоном, одним із тих, хто підписав Декларацію незалежності. Тож я повинен високо тримати голову, додала мати,— адже в моїх жилах тече така кров!..

Я подумав, що це справді чудово. І потурбував батька, який чипів за друкарською машинкою, щоб він розповів, від кого я походжу з його боку. Тоді я ще не знав, що таке сперма, й минуло кілька років, перше ніж зрозумів його відповідь. "Хлопче,— промовив батько,— ти походиш від численного роду рішучих, винахідливих, мікроскопічних пуголовків, кожен з яких — чемпіон".

Старий Кеседа, смердючий, як помийна яма, сказав дівчаткам, що довіряти можна тільки йому, і вони легко в це повірили — адже він був дідусь однієї з них і єдина людина, з якою вони могли спілкуватися. Дівчатка мусили вірити в усе, що він скаже. Сумніватися не було підстав, бо їхнє нове оточення не мало нічого спільного з сельвою. Вони мали чим пишатись і що захищати з усією впертістю, на яку були здатні. Але все те ніяк не стосувалося Гуаякіля, за винятком однієї істини. Ця істина мільйон років тому відбивала класичну віру людських скупчень у те, що від родичів не слід чекати прикрощів. Насправді ж Кеседа прагнув піддати їх жахливо небезпечним випробуванням у ролі злодюжок, жебрачок, а потім, при першій же нагоді,— повій. І робив би він це для того, щоб задовольнити жагу свого великого мозку до самоповаги й спиртного. Повинен же він, нарешті, домогтися багатства й значущості!

Старий брав дівчаток на прогулянки до міста й показував їм, як гадали черниці у сирітському притулку, парки, собори, музеї тощо. Насправді ж він пояснював малим, які мерзенні ці туристи, і де їх шукати, і як обдурювати, і де з певністю можна знайти їхні коштовності. І вони вчилися помічати поліцію раніше, ніж вона помітить їх, і запам'ятовували надійні схованки в центрі міста на той випадок, коли хтось із ворогів спробує їх спіймати.

Перший тиждень у місті минув для дівчаток під знаком гри. Та раптом дідусь Домінго Кеседа разом з дівчатками зник, як вирішили черниці й поліція, назовсім. Цей бридкий старий предок усього людства забрав дівчаток до порожнього елінгу біля берега — елінгу, що належав одному з двох старіших круїзних суден, для яких "Баійя де Дарвін" мала стати конкурентом. А порожній він був тому, що через занепад туризму це старе судно стояло без роботи.

Нарешті дівчатка були разом. І перші роки на Санта-Росалії, до того, як Мері Хепберн подарувала їм діток, саме за це вони були найбільше вдячні долі — за те, що були разом, мали свою власну мову, свої вірування, пісні, жарти тощо.

І саме це вони залишать своїм дітям на Санта-Росалії, коли кануть одна за одною в голубий тунель до потойбічного життя: щастя бути разом, мати мову канка-боно, вірування канка-боно, жарти й пісні канка-боно.

У ті тяжкі дні в Гуаякілі старий мерзотник Кеседа за допомогою свого смердючого тіла навчав їх, хоч які вони були малі, основним навичкам ремесла повій.

їх справді треба було рятувати, ще задовго до економічної кризи. Одне із запорошених вікон того елінгу, що став для них огидним шкільним класом, виходило на корму "Баійї де Дарвін", яка стояла зовсім

поруч. Чи ж знали вони, що це прекрасне біле судно скоро стане їхнім Ноєвим ковчегом!

Кінець кінцем дівчатка втекли від того дідугана, почали жити на вулицях, жебрачити й красти в туристів. Та знайти туристів чомусь — збагнути цього дівчатка не могли — ставало дедалі важче, а незабаром, здавалося, вже не лишилось і чого їсти. Тепер вони голодували по-справжньому й, щоб показати, як довго не мали ріски в роті, широко роззявляли перед кожним перехожим роти й закочували очі.

І ось якось пополудні їхню увагу привернув натовп довкола готелю "Ельдорадо". Дівчатка побачили розчахнуті задні двері зачиненого кіоска, з яких вибіг Херальдо Дельгадо одразу після того, як застрелив Ендрю Макінтоша та Дзендзі Хірогуті. Тож вони ступили до кіоска й вийшли через передні двері. Тепер дівчатка опинилися за влаштованою солдатами загорожею, і ніхто не міг перешкодити їм увійти до "Ельдорадо" й здатися на ласку Джеймса Уейта, який усе ще сидів у коктейль-холі.

29

Тим часом Мері Хепберн лежала на ліжку в своєму номері нагорі й, обгорнувши голову поліетиленовим чохлом від своєї сукні "а ля Джекі", намагалася позбавити себе життя. Чохол зсередини весь уже запітнів, і їй ввижалося, ніби вона — гігантська сухопутна черепаха, що лежить на спині в гарячому й вологому трюмі якогось стародавнього вітрильника. І раз у раз марно хапала ротом повітря — так само, як робила б черепаха, перевернута на спину.

Мері не раз розповідала учням, як вітрильники, перетинаючи Тихий океан, причалювали до Галапагоських островів і ловили беззахисних черепах, які були здатні ще місяцями жити на спині без води та їжі. Вони були на диво неквапні, покірні, величезні й численні. Моряки перекидали черепах на спину, не боячись, що ті їх покусають чи

подряпають. Потім тягли черепах, використовуючи їхні ж таки непотрібні панцери як санчата, до баркасів, що чекали на березі.

Моряки складали черепах на спинах у темних трюмах, не приділяючи їм більше уваги, аж доки настав час їх їсти. Черепахи вигідні тим, що м'ясо в них завжди свіже, його не треба зберігати в холодному місці чи їсти одразу.

Кожного навчального року в Іліумі Мері чекала, що хтось із учнів обуриться такою жорстокою поведінкою людських істот щодо цих довірливих створінь. Це давало їй привід сказати, що задовго до появи тварини під назвою "людина" черепахи дуже потерпіли від природного розвитку подій.

їх були мільйони, і вони тулилися на кожному клаптику суші з помірним кліматом, розповідала вона. Та ось деякі крихітні тваринки в процесі еволюції перетворились на гризунів, які легко знаходили й поїдали черепашачі яйця — всі до решти.

Така доля дуже швидко спіткала черепах повсюди, крім кількох островів, яким пощастило уникнути гризунів.

Було якесь ніби пророцтво в тому, що Мері, задихаючись, уявила себе гігантською черепахою. Адже щось дуже схоже на те, що скоїлося давним-давно з більшістю черепах, тепер починало коїтись і з більшістю людства.

Якесь нове, для голого ока невидиме створіння поїдало всі яйцеклітини в людському яєчнику. Почалося це на щорічному книжковому ярмарку у Франкфурті в Німеччині. Жінки на тому ярмарку відчували день чи два якийсь легкий жар, що його іноді супроводжувала полуда перед очима. Після цього всі вони поставали такими, як Мері Хепберн,— не могли більше мати дітей. Способів

боротьби з цією хворобою так і не знайдуть. Вона поширюватиметься, по суті, скрізь.

Майже цілковите винищення могутніх гігантських черепах маленькими гризунами було, безперечно, одним із варіантів історії про Давида та Голіафа. Тепер трапився ще один її варіант.

Атож, Мері теж була дуже близька до смерті й уже навіть бачила голубий тунель до потойбічного життя. І раптом вона збунтувалася проти свого великого мозку, що завів її так далеко. Вона скинула з голови чохол від сукні й, замість померти, зійшла собі сходами вниз. І там побачила, як Джеймс Уейт годує арахісом, маслинами, мараскіновими вишнями та поїть коктейлем із бару шістьох дівчаток з племені канка-боно.

Ця мальовнича картина незграбного милосердя залишить у її мозку незгладимий слід на все життя. Відтепер і завжди Мері віритиме, що Уейт — безкорислива, співчутлива, люб'язна людина. Скоро цей огидний-чоловік зазнає фатального серцевого приступу, тож ніщо й ніколи не похитне її високої думки про нього.

Передусім він був убивця. Ось як відбувалося це вбивство,

Уейт був тоді гомосексуалістом-повією на острові Манхеттен, і в одному барі на нього клюнув представник гордовитої плутократії, спитавши, чи знає він, що на рубці його гарної нової велюрової сорочки ще висить ярличок із ціною. То був чоловік із справді королівською кров'ю у жилах. Його звали Річард, принц Хорватсько-Славонський, він був прямий нащадок короля Англії Джеймса Першого, імператора Німеччини Фрідріха Третього, австрійського імператора Франца Йосифа та французького короля Людовіка П'ятнадцятого. Він володів антикварним магазином угорі на Медісон-авеню й не був гомосексуалістом. Просто хотів, щоб юний Уейт трохи придушив його

шовковим поясом від халата, а потім, ледь-ледь не довівши до смерті, послабив пояс.

Принц Річард мав дружину й двоє дітей, які тоді відпочивали на лижному курорті в Швейцарії, і дружина була ще в дітородному віці, тож Уейт, можливо, став на заваді народженню ще одного носія благородних генів.

Тут іще така річ: якби принц Річард не загинув, то Боббі Кінг цілком міг би запросити його з дружиною у "Круїз віку до витоків природи".

Його вдові судилося стати дуже вдатною модельєркою краваток. При цьому вона називала себе "принцеса Шарлотта", хоч була дочка простолюдина, покрівельника зі Стейтен-Айленда, і не мала геть ніякого права ні на цей титул, ні на використання герба. І все ж він прикрашав усі краватки, які вона створювала.

Покійний Ендрю Макінтош мав кілька краваток від "принцеси Шарлотти".

Уейт уклав це жирне, без підборіддя, голубокрове обличчя на ліжко з пологом на чотирьох стовпчиках, яке, за словами принца, належало Елеонорі з Палатінат-Нойбургів, матері короля Угорщини Иосифа Першого. Потім прив'язав Річарда до досить товстих стовпчиків заздалегідь нарізаними нейлоновими вірьовками, що їх принц тримав у потаємній шухляді під оборками в ногах ліжка. Це була старовинна шухляда, яка ховала колись секрети сексуального життя Елеонори з Палатінат-Нойбургів.

— Прив'яжи мене міцненько, щоб я й не поворухнувся,-— наказав принц Річард молодому Уейтові. — Але так, щоб кров циркулювала. Я не хотів би дістати гангрену.

Протягом останніх трьох років великий мозок примушував принца робити таке принаймні щомісяця: наймати незнайомців, щоб вони прив'язували його і трохи придушували. Яка чудова схема виживання!

Річард, принц Хорватсько-Славонський, інструктував юного Джеймса Уейта,— очевидно, під наглядом духів своїх прабатьків і праматерів,— щоб той душив його доти, доки він знепритомніє. Після цього Уейт, що його принц знав тільки як Джіммі, мав повільно лічити до двадцяти в такий спосіб: "Одна тисяча один, одна тисяча два..." і так далі.

Під можливим потойбічним впливом короля Джеймса, імператора Фрідріха, імператора Франца Иосифа та короля Людовіка принц, один із кількох претендентів на трон Югославії, попереджав "Джіммі", щоб той не торкався нічого — ні його тіла, ні одягу,— крім зашморгу навколо шиї. Він, мовляв, зазнаватиме оргазму, але "Джіммі" нехай не намагається посилити його за допомогою своїх рук чи вуст.

— Я не гомосек,— заявив Річард,— і найняв тебе скоріше як слугу, а не як повію... Тобі, може, важко повірити, Джіммі,— додав він,— коли ти живеш таким життям, яким, на мою думку, живеш, але для мене це — суто духовне перечування, тож не заважай йому бути таким. А то не одержиш ста доларів чайових. Я зрозуміло висловлююсь? Бо я людина незвичайна.

Уейтові принц цього не розповідав, але його великий мозок у непритомному стані показував йому цілий кінофільм. Він бачив вхід до якогось понівеченого голубого трубопроводу діаметром метрів п'ять — досить широкого, щоб заїхати туди вантажною машиною, і цей трубопровід зсередини світився, наче смерчовий розтруб. Він, однак, не ревів, як смерч. Зате від дальшого кінця трубопроводу, завдовжки, здавалося, метрів п'ятдесят, лилася неземна музика, створювана ніби скляною гармонією. Залежно від того, як труба поверталася, принцові Річарду щастило на мить побачити на дальшому кінці отвір — золотисту пляму з натяками на зелень.

Звісна річ, це був тунель до потойбічного життя.

Отже, Уейт, згідно з одержаними вказівками, поклав маленького гумового м'ячика в рот цьому претендентові на роль визволителя югославів і заліпив йому губи заздалегідь відрізаним шматком липкого пластиру, приклеєним до одного із стовпчиків ліжка.

Потім він задушив принца, припинивши доступ крові до великого мозку й доступ повітря до легенів. Замість лічити повільно до двадцяти після того, як принц знепритомніє, зазнає оргазму й побачить тунельні звиви, він лічив — таки повільно, але до трьохсот. На це пішло п'ять хвилин.

То була ідея Уейтового великого мозку. Сам він зовсім не хотів цього чинити.

Якби його притягли коли-небудь до суду за вбивство — вмисне, невмисне чи ще як там власті кваліфікували б цей злочин,— то він, найпевніше, послався б на раптове потьмарення розуму. Заявив би, що його великий мозок тимчасово відмовився працювати. І мільйон років тому не було людини, яка цього не збагнула б.

Вибачення за раптові потьмарення розуму тільки й чулися тоді в повсякденних розмовах: "Чорт забирай"... "Перепрошую"... "Сподіваюсь, я не завдав вам шкоди"... "Не можу повірити, що скоїв таке"... "Це трапилось так блискавично, що я не встиг і подумати"... "Я маю страховий поліс проти таких речей"... "Я картатиму себе довіку"... "Я не знав, що вона заряджена"... і таке інше.

Поки юний Уейт виходив із розкішної квартири на Саттон-плейс, на прикрашених принцевими гербами атласних простирадлах ще виднілися краплини й згустки людської сперми, і в ній було повно королівських пуголовків, що неслися наввипередки в нікуди. Уейт нічого не вкрав і не залишив відбитків пальців. Портьє в будинку бачив, як він

входив і виходив, але зміг потім розповісти поліції дуже мало—хіба що то був білявий, стрункий молодик у голубій велюровій сорочці, на якій ще теліпався ярличок із ціною.

У тих мільйонах королівських пуголовків на атласному простирадлі, позбавлених великої мети, теж було щось пророче. Весь світ, крім Галапагоських островів, з погляду людської сперми мав невдовзі скидатися на оте атласне простирадло.

Так і кортить додати: "Отак воно".

30

Тепер я поставлю зірочку перед ім'ям "Джеймса Уейта й зазначу, що після "Зігфріда фон Кляйста він помре перший. 'Зігфрідові судилося потрапити до голубого тунелю десь на півтори години раніше, а "Уейтові — аж через годин чотирнадцять після того, як він одружиться з Мері Хепберн на палубі "Баійї де Дарвін", уже у відкритому морі.

Колись давно "Мандаракс" сказав:

Усе добре, що на добре виходить.

Джон Хейвуд (1497?-1580?)

Певно, саме так було з життям "Джеймса Уейта. Він прийшов у цей світ як дитя диявола, і били його нещадно майже від самого народження. Але тепер, коли його життя вже добігало кінця, він, годуючи дівчаток канка-боно, з подивом відчував радість. Вони були такі вдячні, а робити їм приємне було так легко, адже в барі було повно всіляких закусок, гарнірів, приправ. Доти йому просто ніколи не випадало виступати в ролі добродійника, та ось трапилась нагода, і це йому подобалось. А для дітей "Уейт уособлював саме життя.

Аж ось з'явилася вдова Хепберн, яку Джеймс чекав цілих півдня. Йому не довелося завойовувати її довіру. Вона полюбила його відразу ж, побачивши, що він годує діток. Ще перебуваючи під враженням сили-силенної голодних дітей, яких вона бачила напередодні дорогою від Гуаякільського міжнародного аеропорту, вдова Хепберн мовила до Уейта: "О, який же ви молодець! Який молодець!" Вона гадала, і ніколи вже не гадатиме інакше, що цей чоловік побачив дітей на вулиці й запросив до готелю, щоб нагодувати.

— Чому я не така, як ви? — провадила далі Мері. — Сиділа собі в номері без діла, лише жаліла сама себе, замість робити, як ви,— ділитися тим, що маємо, з усіма бідними дітками, які блукають містом. Ви мене так присоромили!.. Але мій мозок останнім часом просто відмовляється працювати. Іноді мені кортить узяти й убити його.

Вона заговорила з дітьми англійською — мовою, яку вони так ніколи й не розумітимуть. "Це смачно? — питала вона їх. — А де ваші мами й тата?" І таке інше.

Дівчатка ніколи не вивчать англійської, бо на Санта-Росалії мовою більшості людей з самого початку буде канка-боно. За півтора століття вона стане мовою більшості людства, а ще через сорок два роки мова канка-боно стане єдиною для всього людства.

Мері не треба було шукати для дівчаток чогось ліпшого поїсти. Для них ця дієта— арахіс та апельсини, яких у барі було повно,— була ідеальна. Те, що їм було несмачне — вишні, зелені маслини, маленькі цибулинки, дівчатка випльовували. Допомагати їм їсти потреби не було.

Тож Мері й "Уейт мали змогу, спостерігаючи їх, невимушене розмовляти, щоб ближче пізнати одне одного.

"Уейт зауважив, що люди на Землі для того й існують, щоб допомагати одне одному, і саме тому він годує цих дітей. А діти, мовляв, — це майбутнє світу, найважливіший природний ресурс планети.

— Дозвольте відрекомендуватися,— сказав він,— я — Віллард Флемінг із Мус-Джо, провінція Саскачеван.

Мері також назвалась і додала, що вона — колишня вчителька й удова. Уейт сказав, як захоплюється вчителями і як багато вони для нього важили, коли він був підлітком.

— Якби не мої вчителі в середній школі,— промовив він,— то я б ніколи не пішов до Массачусетського технологічного інституту. Та й до коледжу навряд чи потрапив—став би хіба що автомеханіком, як мій батько. То ким же ви стали? — спитала Мері.

— Чимось гіршим, ніж ніким, бо моя жінка померла від раку.

— О! —вигукнула вона. — Мені так шкода!..

— Ну, ви в цьому не винні,— відповів Уейт.

— Ні, звичайно.

— А перед тим я був інженером по вітряках. Мене захоплювала божевільна ідея, що навколо нас вирує чиста, вільна енергія. Вам ця ідея теж здається божевільною?

— Ідея чудова. Ми з чоловіком теж про це говорили.

— Енергетичні й електричні компанії мене ненавиділи,— провадив Уейт. — Як і нафтові королі, вугільні магнати, верховоди атомної енергетики.

— Як на мене, вони мали на це підстави,— зауважила Мері.

— Що ж, тепер їм нема чого турбуватися,— сказав він. — Після смерті дружини я закрив свою фірму і відтоді блукаю по світу. Не знаю навіть, чого шукаю. І дуже сумніваюся, чи варто щось знаходити. Я певен тільки одного: що ніколи вже не зможу нікого покохати.

— Так багато за це заплатити світові?! — вигукнула вона.

— Якби я коли-небудь когось покохав,— промовив він,— то це була б уже не така дурненька, гарненька юна лялька, яких, здається, шукають здебільшого нинішні чоловіки. Я б такої не зніс.

— Либонь, ви маєте рацію,— погодилась Мері.

— Мене пестили,— вів далі він.

— Гадаю, ви на це заслуговували.

— І тепер я себе запитую: що принадного в грошах? Думаю, ваш чоловік був такий самий добрий, якою була моя жінка.

— Він справді був дуже добра людина,— підтвердила вона. — І прекрасний чоловік.

— Тож ви, певно, теж ставите таке саме запитання: яка користь із грошей для самотньої людини? Приміром, ви маєте мільйон доларів...

— Господи! —вигукнула вона. — Ніякого мільйона я не маю.

— Гаразд, сто тисяч доларів. Тоді...

— Це вже трохи ближче до істини,— сказала Мері.

— Тепер це — просто дрібниці, чи не так? Хіба можна купити за них щастя?

— Ну, хіба якийсь рівень комфорту,— відповіла вона.

— Гарний будинок ви маєте, я так собі мислю.

— Цілком гарний,— кивнула вона головою.

— І машину чи, може, й дві-три, і таке інше,— розвивав він свої міркування.

— Машину одну,— уточнила Мері.

— Б'юсь об заклад, це "мерседес".

— Ні, джип.

— І, мабуть, маєте якісь цінні папери, як я? — допитувався Уейт.

— У Роєвій компанії для акціонерів передбачено преміальну систему, — сказала вона.

— О, звісно! І страхову систему, й пенсійну, й такі інші атрибути, що являють собою мрію середніх верств населення про забезпеченість.

— Ми обоє працювали,— мовила Мері. — І обоє робили внески.

— Я теж не одружувався б із неробою,— сказав він. — Моя дружина працювала в телефонній компанії. Після її смерті всі види грошової допомоги, які їй належали, склали разом просто якусь мізерію. Я трохи не заплакав, як одержав ті гроші. Просто вони ще раз нагадали мені, яким пустим стало моє життя... Та ще її скринька з усіма отими

каблучками, брошками та намистами, які я надарував їй за стільки років. А дітей немає, щоб передати їх...

— Ми теж не мали дітей,— зітхнула Мері.

— Здається, у нас із вами багато спільного,— промовив Уейт. — То кому ж ви залишите свої коштовності?

— О, їх у мене не так багато! — відповіла вона. — Мабуть, єдина дорогоцінна річ — це низка перлин із діамантовим фермуаром, яку мені заповіла Роєва мати. Я так рідко ношу коштовності, що навіть про ці перли згадала аж тепер.

— Сподіваюся, вони застрахованії— сказав він.

31

Як же люди полюбляли базікати в ті давні часи! Цілісінький день тільки й чути було їхні балачки. А дехто не вгавав навіть уві сні. Мій батько уві сні теж часто розмовляв, особливо після того, як мати оголосила нам бойкот. Я спав на канапі, і серед ночі, коли вдома нікого, крім нас, не було, раптом чую, як він у спальні заводить: "Бла-бла-бла..." Потім якийсь час спить тихо, а тоді знову:

"Бла-бла-бла..."

А коли я вже служив у морській піхоті, й згодом, як жив у Швеції, іноді мене розтуркували серед ночі, щоб я не бубонів уві сні. Я зовсім нічого не пам'ятав з того свого базікання, навіть розпитував людей, і завжди це була для мене несподіванка. Що являли собою здебільшого оті "бла-бла-бла" вдень і вночі, як не якісь безглузді, непрохані сигнали нашого безглуздо великого і спраглого до дії мозку?

І не було змоги якось відключити його! Мали ми для нього робочу чи ні, він весь час собі крутився! Та ще й з яким гуркотом! О Боже, з яким гуркотом!..

Коли я ще був живий, багато хлопців та дівчат у Сполучених Штатах, гуляючи міськими вулицями, не розлучалися з транзисторними радіоприймачами чи магнітофонами. Вони вивергали таку гучну музику, що вона заглушила б навіть грім. Ті транзистори люди називали "пекельними машинками". Бачте, мільйон років тому їм мало було таких пекельних машинок у своїх головах!

Навіть тепер, коли минуло стільки часу, я все ще лютую, згадуючи недобрим словом природний розвиток еволюції. Він призвів до виникнення такого безглуздя, як великий мозок, що мільйон років тому приносив лише руйнацію та бентежність. Коли б він хоч казав правду, то я ще бачив би сенс у тому, що його має кожен. Але ж мозок тільки те й робив, що брехав! Погляньте, як брехав "Джеймс Уейт, розмовляючи з Мері Хепберн!

Аж ось до коктейль-бару повернувся 'Зігфрід фон Кляйст. Щойно він був свідком розстрілу Дзендзі Хірогуті та Ендрю Макінтоша. Якби його великий мозок був знаряддям правди, то він видав би Мері й 'Уейту інформацію, на яку вони, безперечно, мали право і яка б їм вельми знадобилася, коли б вони прагнули вижити, а саме: що він, "Зігфрід фон Кляйст, зазнав перших приступів хвороби мозку, що двох пожильців готелю щойно застрелено, що натовп надворі не довго вже можна буде стримувати, що готель відрізано від решти світу і таке інше.

Але ж ні. Він зберігав безтурботний вигляд. Не хотів, бачте, щоб його четверо ще живих пожильців упали в паніку. Тож вони так і не дізнаються, що сталося з Дзендзі Хірогуті та Ендрю Макінтошем. До речі, не довідаються вони й про новину, повідомлену приблизно годиною раніше, а саме: що Перу оголосило Еквадору війну. Не знатиме цього й капітан. Коли перуанські ракети влучатимуть у цілі в районі Гуаякіля, ці двоє повірять байці капітана, в яку твердо вірив його великий мозок, не

дуже прагнучи казати правду, а саме: що на них падає метеоритний дощ.

І, коли когось на Санта-Росалії цікавитиме, чому його чи її предки тут опинились,— а така зацікавленість остаточно зникне десь аж через три тисячі років,— то відповідь буде така: вони втекли з материка через метеоритний дощ.

Сказав "Мандаракс":

Щаслива та нація, яка не має історії. Чезаре Бонезана, маркіз беккаріа (1738-1794)

Отож 'Зігфрід, капітанів брат, бездоганно спокійним тоном попросив Уейта піднятися нагору, переказати Селіні Макінтош та Хісако Хірогуті, щоб спустилися, й допомогти їм винести речі.

— Та глядіть, не злякайте їх,— застеріг 'Зігфрід. — Хай думають, що все гаразд. Просто для вашої ж безпеки я хочу відвезти всіх вас до аеропорту.

Гуаякільський міжнародний аеропорт, між іншим, буде першим об'єктом, що його спустошать перуанські ракетники.

"Зігфрід дав 'Уейтові "Мандаракс", щоб 'Уейт мав змогу спілкуватися з Хісако. Цей прилад він підняв з землі біля тіла Дзендзі. Обидва трупи він відтяг геть з очей — у той самий сувенірний кіоск зі зламаними дверима. Там 'Зігфрід накрив їх сувенірними покривалами, на яких був такий самий портрет Чарлза Дарвіна, що й за стойкою бару.

Отже, 'Зігфрід фон Кляйст вивів Мері Хепберн, Хісако Хірогуті, 'Джеймса Уейта, Селіну Макінтош і "Казашку, до яскраво прикрашеного автобуса, припаркованого перед входом до готелю. Цей автобус мав везти до аеропорту музикантів і танцюристів, щоб потішити

знаменитостей із Нью-Йорка. Шестеро дівчаток канка-боно пішли разом з усіма, а зірочку перед собачою кличкою я поставив тому, що "Казашку дівчатка невдовзі вб'ють і з'їдять. То був час не для собак.

Селіна хотіла знати, де її батько, а Хісако — де її чоловік. 'Зігфрід сказав їм, що обидва вже поїхали до аеропорту. Його план був такий: якось посадити всіх на літак — байдуже, цивільний, військовий чи чартерний, аби тільки він вивіз їх з Еквадору. Правда про Ендрю Макінтоша та Дзендзі Хірогуті була б останньою річчю, яку вони почули б від нього перед самим відльотом, і тоді вони ще вціліли б, хоч би як тяжко їм було.

Його згода взяти шістьох дівчаток була подачкою для Мері. Він не міг з ними порозумітися—навіть за допомогою "Мандаракса", бо той їхньої мови теж не знав. Найбільше, що міг "Мандаракс",— це розпізнати десь одне слово з двадцяти як близьке до мови кечуа, панівної в імперії інків. Часом "Мандараксові" здавалося, ніби він чує арабську — мову, якою спілкувалися переважно африканські раби, що колись утікали до сельви.

До речі, ось іще одна вигадка великого мозку, про яку останнім часом уже й не чути: людське рабство. Чи втримаєте ви когось у кабалі, маючи в своєму розпорядженні лише плавці та губи?

32

Як тільки всі зручно посідали в автобусі перед "Ельдорадо", з кількох радіоприймачів у натовпі почулася новина про скасування "Круїзу віку до витоків природи". Для натовпу, а також для солдатів — таких самих цивільних, тільки у військових мундирах,— це означало, що тепер харчі, якими був напханий готель, нікому не належать. Спробували б ви мільйон років тому забрати в когось харчі, коли вони були головним стрижнем, навколо якого все оберталось!

Сказав "Мандаракс":

Спочатку корм, d потім вже мораль.

Бергольг Брехт (1898-1956)

Отож натовп ринув у всі входи до готелю, поглинувши по дорозі й автобуса, хоч ні він, ні люди в ньому тих харчових загарбників не цікавили. Однак вони помолотили автобус з усіх боків, а тоді нестямно заревли, бо з жахом усвідомили, що інші вже випередили їх і для них не залишиться в готелі поживи.

А в автобусі було, звичайно, дуже тривожно. Його ж могли перекинути. Або підпалити. Чи закидати камінням і геть порозбивати вікна. Для пасажирів найкраще було лягти на підлогу в проході. Хісако Хірогуті здійснила свій перший акт інтимних почуттів до сліпої Селіни: руками й притишеними японськими словами вона спонукала дівчину стати навколішки в проході і низько нахилити голову. Потім Хісако й сама стала навколішки поруч із нею та 'Казашкою і поклала руки їм на спини.

Як же ніжно піклуватимуться Хісако й Селіна одна про одну протягом наступних років! Яку чудову й добросерду дитину вони виховають! Як я милувався ними!

А Джеймс Уейт знову виступить у ролі захисника дітей. Він прикрив власним тілом переляканих до смерті дівчаток канка-боно, що збилися в проході. Щоправда, Уейт мав намір урятувати, як пощастить, тільки себе, але Мері Хегіберн схопила обидві його руки й притягла до себе, так що вони утворили наче живу фортецю. Якби по автобусу літали скляні скалки, вони поранили б тільки їх двох, але не дівчаток.

Сказав "Мандаракс":

Тому, хто зложить життя за ближніх своїх, більша любов дарована буде, Св.Іоанн І(4 до н.е. — 30?)

Саме коли Уейт стояв у цій позі, в його серці почалося мерехтіння, тобто тонкі серцеві волоконця безладно засіпалися, внаслідок чого кровообіг у судинах порушився. Тут знов-таки далася взнаки спадковість. Уейтові не привелося про це дізнатись, але його батько й мати,— а вони були водночас батько й дочка,— померли від серцевих хвороб, що скосили обох відразу після сорока років.

Людству пощастило, що Уейт помер раніше, ніж міг би взяти участь у парувальних іграх на Санта-Росалії. А втім, великого сліду ц'е не лишило б, адже, навіть успадкувавши його серце, схоже на бомбу сповільненої дії, люди все одно не жили б дуже довго й не дочекалися б вибуху цієї бомби. Нині того, хто доживе до Уейтового віку, вважають справжнім Мафусаїлом.

У порту тим часом інший натовп — інший чутливий орган соціальної системи Еквадору — позбавляв "Баійю де Дарвін" не тільки її їстівних припасів, а й телевізорів і телефонів, радарів і сонарів, радіоприймачів і електричних лампочок, компасів і туалетного паперу, килимів і мила, кухонного начиння й посуду, морських карт і матраців, підвісних моторів, надувних човнів і такого іншого. Ці герої боротьби за виживання намагались навіть украсти лебідку, що піднімала та спускала якорі, але тільки завдали їй непоправних пошкоджень,

Принаймні рятувальні шлюпки вони залишили, але без аварійних запасів провіанту.

А капітанові фон Кляйсту, який побоювався за власне життя, довелося в самих спідніх залізти аж на спостережний пост на щоглі.

Натовп біля готелю "Ельдорадо" обтік автобус, наче припливна хвиля, і він залишився, як судно, викинуте на берег. Тепер автобус міг

їхати куди завгодно. Поруч нікого не було, якщо не рахувати кількох чоловік, що лежали там і сям, поранені або вбиті під час цього штурму.

Отож 'Зігфрід фон Кляйст, героїчно тамуючи спазми й нехтуючи галюцинаціями — симптомами хореї Гентінгтона,— зайняв місце водія. Він вважав за краще, щоб його десятеро пасажирів зоставались у проході на підлозі, невидимі знадвору, й заспокоювали одне одного теплом своїх тіл.

'Фон Кляйст запустив двигуни й переконався, що бак з бензином повний. Ввімкнув кондиціонер. Потім оголосив англійською мовою — єдиною, якою міг порозумітися хоч з кимось із пасажирів,—що за хвилинку-дві в автобусі стане досить прохолодно. Виконати цю обіцянку він міг.

Вже сутеніло, і він увімкнув фари.

Десь у цей час Перу оголосило війну Еквадорові. Два перуанські винищувачі-бомбардувальники вже були над еквадорською територією — один з ракетою, націленою на радарні сигнали з Гуаякільського міжнародного аеропорту, а другий — на радарні сигнали з військово-морської бази на галапагоському острові Бальтра, цьому лігвищі одного учбового вітрильника, шести кораблів берегової охорони, двох океанічних буксирів, патрульного підводного човна, сухого доку, а в цьому доці — викинутого на мілину ескадреного міноносця. Той міноносець був найбільшим судном усього еквадорського флоту, як не рахувати "Баійї де Дарвін".

Сказав "Мандаракс":

То був найкращий із часів, то був найгірший із часів, то була доба мудрості, то була доба глупоти, то була епоха віри, то була епоха безвіря, то була пора Світла, то була пора Темряви, то була весна надії, то була зима розпачу, все було перед нами, нічого не було перед нами,

ми всі рухалися просто на небеса, ми всі рухалися просто в зворотний бік. Чарїі Діккі'нг (1812 — 1870)

33

Іноді я розмірковую над тим, що сталося б з людством, якби до перших поселенців на Санта-Росалії належали геть усі із запланованого списку пасажирів "Круїзу віку до витоків природи" й команда судна. Щоб там були, звісно, й капітан фон Кляйст, Хісако Хірогуті, Селіна Макінтош та Мері Хепберн, але замість дівчаток канка-боно — моряки й офіцери, а також Жаклін Кеннеді-Онассіс й доктор Генрі Кіссінджер, Рудольф Нуреєв і Мік Джеггер, Палома Пікассо й Уолтер Кронкайт, Боббі Кінг, Робер Пепен, цей "найкращий шеф Франції", і, звичайно ж, Ендрю Макінтош, Дзендзі Хірогуті та багато-багато інших.

Острів витримав би стільки людей, хоч і ледве-ледве. Була б, гадаю, боротьба, були б бійки, може, й убивства, якби забракло їжі чи води. І дехто, мабуть, міркував би собі, що природі чи ще там комусь було б вельми до вподоби, якби він вийшов переможцем. Та з погляду еволюції їхнє виживання не варте було б ламаного шеляга, коли б вони не розмножувались, а більшість жінок у списку пасажирів уже вийшли з дітородного віку, отож навіщо було за них боротись?

Перші тринадцять років на Санта-Росалії, поки не досягне зрілості Акіко, єдиними жінками дітородного віку будуть, по суті, незряча т'еліна, Хісако Хірогуті, яка на той час уже народить дитину, всю вкриту хутром, та ще троє нормальних. Тож мабуть, усіх їх запліднили б переможці, навіть усупереч їхній волі. Але кінець кінцем, гадаю, не було б великої різниці, які саме самці стали б запліднювачами—Мік Джеггер, доктор Генрі Кіссінджер, капітан чи якийсь юнга. Людство нині однаково було б майже таким, яким воно є.

Зрештою, вижили б усе одно не найзавзятіші борці, а найуміліші рибалки. Такі-от справи тепер на островах.

Були ще живі омари, виловлені біля узбережжя штату Мен,— теж на волосину від того, щоб випробувати Галапагоським архіпелагом свою здатність вижити. До того, як "Баійю де Дарвін" було розграбовано, їх налічувалося дві сотні, і вони сиділи в резервуарах із солоною водою та штучною вентиляцією, які стояли в трюмі.

Води навколо Санта-Росалії були для них напевно достатньо холодні, але, мабуть, надто глибокі. Про цих омарів можна було сказати так: вони схожі на людських істот тим, що, коли голодні, можуть їсти майже все.

І капітан фон Кляйст, коли вже геть постарів, бувало, згадував про тих омарів у резервуарах. Чим старішим він ставав, тим яскравіші були його спогади про давноминулі події. Одного разу після вечері він розважав Акіко, пухнасту доньку Хісако Хірогуті, науково-фантастичною розповіддю, на початку якої менські омари таки потрапили на острови; потім нібито минув мільйон років,— а він тепер справді минув,— і ось омари стали домінуючим видом на планеті, і побудували міста, й театри, й лікарні, і створили громадські транспортні засоби, і так далі. Вигадані ним омари грали на скрипках і розкривали злочини, виконували мікрохірургічні операції й записувались у клуби книголюбів тощо.

Мораль розповіді полягала в тому, що омари чинили точнісінько те саме, що й людські істоти, тобто цілковитий розгардіяш в усьому. Всі вони прагнули бути простими омарами, особливо після того, як не стало людських істот, схильних варити їх живцем.

Тільки на це вони й могли скаржитись насамперед — на те, що їх варили живцем. І тепер вони, не бажаючи й далі кипіти живцем, мусили організовувати симфонічні оркестри й таке інше. Персонажем, від імені якого капітан вів усю розповідь, був низькооплачуваний другий валторніст Омарвільського симфонічного оркестру, чия дружина щойно втекла до хокеїста-професіонала.

Вигадуючи свою історію, він і не думав, що людство повсюди вже на межі вимирання, тоді як інші форми життя, якщо вони прагли домінувати, зустрічали дедалі меншу протидію. Капітан ніколи про це не дізнається, як і ніхто інший на Санта-Росалії. А я, говорячи про домінуючі види, маю на увазі лише перевагу одних великих форм життя над іншими великими формами. Бо, правду кажучи, найпереможнішимина цій планеті завжди були мікроорганізми. Хіба траплялися такі сутички між Давидами та Голіафами, щоб переміг Голіаф, хоча б один раз?

А на рівні великих істот тодішні омари, явні борці, були все ж поганими претендентами на те, щоб явити собою таке саме хитромудре поєднання творчих і руйнівних начал, як людство. Якби в саркастичній капітановій казочці замість омарів фігурували восьминоги, то вона, може, й не була б така смішна. Тоді, як і тепер, ці плюскотливі створіння мали досить розвинений мозок, головною функцією якого було керувати своїми вельми рухливими щупальцями. І в цьому їхня ситуація, можна вважати, була схожа на людську, тільки замість щупалець люди мали рухати руками. Очевидно, восьминогів мозок міг би здатися й на щось більше, ніж керувати кінцівками та ловити рибу.

Та ще треба знайти такого восьминога чи, коли вже на те пішло, якусь іншу тварину, що не була б цілком задоволена таким заняттям, як збирання корму, і могла б затьмарити людину з її невгамовними жадобою та амбіціями.

Щодо повернення чи відродження людини, яка б знов почала користуватися всілякими знаряддями, споруджувати будинки, грати на музичних інструментах і таке інше, то тепер їм довелося б робити це хіба що дзьобами, бо руки в них перетворились на плавці, де кістки скуті й майже нерухомі. На кожному плавці є п'ять суто декоративних ґуль, що прикрашають його й приваблюють представників протилежної статі під час спаровування. Ці гулі — по суті, звироднілі пальці. Навіть більше, та частина людського мозку, що керувала руками, вже деградувала, і нині людські черепи за рахунок цього набули багато обтічнішої форми. А чим обтічніший череп, тим удатніший рибалка.

Коли тепер люди плавають так швидко й далеко, як морські котики, то що їм завадить переплисти назад до материка, звідки прийшли їхні предки? Відповідаю: ніщо.

Багато хто вже робив це — й напевне робитиме ще — в періоди нестачі риби чи перенаселення. Але бактерії, що поїдають людські яйцеклітини, завжди там до їхніх послуг.

Це щодо дослідження інших земель.

А втім, тут дуже спокійно, тож кому забагнеться перебиратись на материк? Кожний острів став ідеальним місцем для вирощування дітей — кокосові пальми, що погойдуються на вітрі, широкі білі пляжі, прозорі голубі лагуни...

І всі люди тепер такі лагідні й безневинні... Завдяки еволюції, що позбавила їх рук.

Сказав "Мандаракс":

Чи ремісник, чи чорнороб. Трудитимусь до поту:

Відомо, що рукам нероб Диявол дасть роботу. Айзек. Уоттс (1674-1748)

34

Мільйон років тому був собі один перуанський льотчик — молодий підполковник, чий винищувач-бомбардувальник перестрибував зі скупчення на скупчення надто розрідженої матерії на самому краю атмосфери цієї планети. Звали його Гільєрмо Рейсе, і вижив він на такій висоті завдяки тому, що в його скафандрі й шоломі була своя, штучна атмосфера. Коли в людей здійснювались їхні навіть найсміливіші мрії, вони поставали такими собі чудотворцями.

Підполковник Рейєс мав колись незавершену суперечку з одним своїм колегою про те, чи може щось дати людині більшу насолоду, ніж статеві зносини. Тепер він якраз був на радіозв'язку з тим самим приятелем, що сидів на авіабазі в Перу й мав повідомити його, коли офіційно оголосять війну Еквадорові.

Підполковник Рейєс уже ввімкнув електронний мозок того величезного самокерованого знаряддя вбивства, що було підвішено під черевом його літака. Для знаряддя це був перший живий політ, але воно вже встигло до нестями закохатися в радіолокаційну тарілку, яка оберталась над контрольною вежею Гуаякільського міжнародного аеропорту — цілком законної мішені, бо саме там Еквадор тримав свої десять військових літаків. Цей дивовижний любитель радіолокаційних тарілок нагадував гігантську черепаху на Галапагоських островах тим, що мав, як і вона, потрібне йому живлення під своїм захисним панцирем,

І ось надійшло повідомлення, що його можна випускати.

І Рейєс його випустив.

Приятель Рейеса запитав з авіабази, що той відчував, даючи волю такому чудовиську. Підполковник відповів, що нарешті знайшов щось куди захопливіше, ніж статевий акт.

Почуття молодого підполковника в хвилину запуску ракети були, певно, цілком надуманії породжені тільки його великим мозком, бо коли смертоносне знаряддя вилетіло, щоб завершити свою любовну інтригу, літак не здригнувсь, не збився з курсу, не набрав ураз висоти й не спікірував. Він летів далі, як і доти, на автопілоті, що миттю зробив поправки на раптову зміну ваги та аеродинамічних форм літака.

Що ж до видимих для Рейєса наслідків запуску ракети, то відпрацьовані гази через надто велику висоту ніякого сліду в повітрі не залишили — з погляду пілота то був просто стрижень, який швидко

скоротився до плямки, потім до цятки, а тоді зник зовсім, причому так блискавично, що важко було повірити в його недавнє існування.

Отак воно було.

Єдиний слід від цієї події в стратосфері міг зостатися тільки або у великому мозкові Рейєса, або ніде. Рейєс був щасливий. Він був покірний. Він весь тріпотів. Він був спустошений.

Рейєс не був божевільним, коли відчув у своєму вчинку щось схоже з діями самця під час статевого акту. Звичайно, то комп'ютер,— увімкнувши його, Рейєс уже не мав над ним контролю,— визначив точний момент запуску й подбав, щоб усі елементи системи спрацювали бездоганно, без додаткового втручання чи рішень Рейєса. Той у всіх тих приладах і не розумівся. Це була парафія фахівців. А сам він у воєнних справах, як і в любовних, був безстрашний, відчайдушний шукач пригод.

Але запуск ракети можна було справді порівняти з діями самця тварини під час запліднення самиці.

Від підполковника вимагалося лише одне: негайно випустити той смертоносний вантаж.

А те, що стрижень умить став плямкою, потім цяткою, а тоді нічим,— за це відповідав хтось інший. Відтепер дія відбуватиметься на приймальному боці.

Він своє зробив. Тепер його охопила солодка дрімота — і водночас почуття задоволення й гордості.

А особисто мене турбує, що моя розповідь стає якоюсь викривленою, адже кілька її персонажів справді були божевільні, і це може привести до висновку, що мільйон років тому божевільні були всі. Але це не так. Повторюю: це не так.

Майже всі тоді були при своєму розумі, і я з радістю нагороджую Рейєса цією поширеною чеснотою. Проблемою тоді було не божевілля, а те, що людський мозок надто великий і брехливий, щоб давати користь.

Жодна людська істота не могла б приписати собі заслугу в створенні тієї ракети, що мала так бездоганно виконати своє завдання. То було колективне досягнення всіх, хто будь-коли працював своїм великим мозком над тим, як захопити розсіяне у природі насильство, сконцентрувати його у досить маленьких пристроях, а тоді скинути їх на ворогів.

Я й сам набув певного, суто особистого, досвіду в здійсненні такої мрії у В'єтнамі — маю на увазі міномети, ручні гранати й артилерію. Природа без допомоги людства ніколи не спромоглася б зосередити таке цілеспрямоване руйнування на такому малому просторі.

Я вже розповідав про одну стару жінку, яку вбив ручною гранатою. Міг би розказати й чимало інших таких випадків, але жоден вибух, який я бачив чи про який чув у В'єтнамі, не можна порівняти з тим, коли перуанська ракета встромила свого носа — частину тіла, напхом-напханими оголеними нервовими закінченнями,— у ту еквадорську радіолокаційну тарілку.

Ніхто нині не цікавиться скульптурою. Хіба ж хто втримає зубило або зварювальний пальник плавцями чи губами?

Але якби на цих островах спорудили монумент на відзнаку якоїсь найважливішої події минулого, то добре було б, щоб він відобразив момент спаровування — за частку секунди до вибуху — тієї ракети з радіолокаційною тарілкою.

І тоді в лавовому постаменті під ним можна було б вирізьбити слова, які б виражали почуття тих, хто доклав рук до розробки, виробництва,

продажу, придбання й запуску ракети, а також усіх, для кого вибухова речовина бризантної дії була елементом індустрії розваг:

...Завершення — то Бажане благоговійно .

Вільям Шекспір(1564-16161)

35

За двадцять хвилин до того, як ракета палко поцілувала радіолокаційну тарілку, капітан Адольф фон Кляйст зробив висновок, що вже можна спокійно спуститися зі спостережного поста на щоглі "Баійї де Дарвін". С'удно обібрали вщент, і тепер воно мало навіть менше вигод та навігаційних засобів, ніж маленький дерев'яний вітрильний шлюп "Бігль", коли це судно її Величності 27 грудня 1831 року сміливо вирушило в плавання навколо світу. "Бігль" принаймні мав компас і секстант, а також мореходів, які добре знали зоряне небо й могли з достатньою точністю визначити місцеположення свого судна на годинниковому циферблаті Всесвіту. А ще "Бігль" мав ліхтарі та свічки для нічної пори, підвісні ліжка для рядових моряків і матраци з подушками для офіцерів. А на "Баійї де Дарвін" кожен, хто мав тепер намір залишитися тут на ніч, мусив би схилити свою стомлену голову на залізну обшивку або зробити так, як робитиме Хісако Хірогуті, коли вже не зможе тримати очі розплющеними. Хісако сідатиме на кришку унітаза в одному з туалетів біля центрального салону, поклавши голову на руки, а руками обхопивши раковину для вмивання.

Натовп біля готелю я порівняв із припливною хвилею, чий гребінь пронісся над автобусом, щоб уже не повернутися назад. А натовп у порту нагадував скоріше торнадо. Тепер цей розлючений смерч посувався від берега до міста — в присмерку, підгодовуючи сам себе, бо грабіжників уже самих можна було грабувати: адже вони тягли на собі омарів і вина, електронні прилади й портьєри, вішалки для одягу й сигарети, стільці й згорнені килими, рушники, покривала і таке інше.

Отже, капітан зліз зі щогли, подряпавши об щаблі свої ніжні босі ноги. І на судні, і в усьому порту, скільки він міг бачити, не було ні душі. Спершу капітан рушив до своєї каюти, бо був у самих спідніх. Він сподівався, що мародери залишили йому бодай щось із одягу. Та коли він повернув вимикач, щоб засвітити в каюті світло, то це нічого не дало, бо всі електричні лампочки були викручені.

Електрика на судні все ж була, адже в машинному відділенні збереглися запаси акумуляторних батарей. Річ у тому, що розкрадачі лампочок залишили без світла машинне відділення ще до того, як звідти можна було повиносити батареї, генератори та пускові двигуни. Тож ті розкрадачі несамохіть зробили людству велику послугу. Завдяки їм судно ще могло плисти. Без навігаційних приладів "Баійя" була сліпа, як Селіна Макінтош, але все-таки лишалась найшвидкохіднішим судном у тій частині земної кулі й могла розтинати хвилі на максимальній швидкості протягом двадцяти діб без дозаправки, якщо у непроглядній пітьмі машинного відділення все буде гаразд.

Однак уже через п'ять діб у відкритому морі виявиться, що у непроглядній пітьмі машинного відділення щось вельми негаразд.

Розшукуючи по всій каюті бодай якийсь одяг, щоб прикрити голе тіло, капітан, звичайно, не мав наміру виходити в море. В каюті не знайшлося навіть носовичка чи махрової серветки. Так капітан уперше відчув, що таке брак тканин;

тоді це була для нього просто незручність, але згодом той брак гостро позначатиметься на його подальшому житті протягом усіх тридцяти років, які йому ще залишились. Він не матиме чим захистити тіло ні від сонця вдень, ні від прохолоди вночі. Як же він і решта перших колоністів заздритимуть Акіко, дочці Хісако,— адже в тої буде хутряний покрив!

Усі, крім Акіко, доки вона сама не народить пухнастих дітей, змушені будуть удень носити ламкі накидки й капелюхи з пір'я, перев'язаного риб'ячими кишками.

А "Мандаракс" казав зовсім протилежне:

Людина — це двонога істота без пір я

Платон f427? — 347 до н е.)

Нишпорячи по кающі, капітан не втрачав спокою. Тут, на носі судна, із душа ще крапала вода, і капітан прикрутив кран. На це його влада, що там не кажіть, іще поширювалась. Стриманість завжди була одна з його головних рис. Як я вже казав, травна система в капітана ще мала що перетравлювати. Та ще важливіше для нього було те, що тепер від нього ніхто нічого не очікував. Ті, що розграбували судно, майже всі мали численних і страшенно бідних родичів, і вони вже починали закочувати очі, ляпати себе по животах і показувати від горла вниз, як це робили дівчатка канка-боно.

Не втрачав капітан і свого славнозвісного почуття гумору, задовольняти яке йому було тепер легше, ніж будь-коли. Чого це він має вдавати, ніби життя — серйозна річ? Адже на судні не лишилося навіть щурів. А втім,'на "Баійї де Дарвін" щурів ніколи й не було, що можна вважати ще однією удачею для людства. Бо якби щури зійшли разом із першими поселенцями на берег Санта-Росалії, то людям не було б чого їсти вже за якихось півроку.

А потім, доївши все, що зосталося б від людей та від себе самих, щури й собі вимерли б.

Сказав "Мандаракс":

Щури І

Котів і псів пороздирали всіх тієї хмурої пори,

В колисках немовлят кусали,

З чанів повиїдали всі сири

І кухареві в ополоник устромляли писок — суп хлебтали,

Барильце тріснули ікри,

Чоловікам в брилі шмигали, як до власної нори,

Жінкам псували вечори,

Бо навіть їхнє щебетання

В гидкому гинуло вищанні —

Вели симфонію щури.

Роберт Браунінг (1812-1899)

Розумні капітанові пальці, нишпорячи в кромішній темряві на носі судна, намацали десь на бачку в туалеті півпляшки коньяку. Це була взагалі остання пляшка, яка ще збереглася на борту, а її вміст — єдина речовина від носа до корми й від спостережного поста на щоглі до кіля, яку людська істота здатна була перетравити. Кажучи про це, я, звичайно, не припускаю можливості канібалізму. І не беру до уваги того факту, що сам капітан був цілком придатний для їжі.

І саме коли капітанові пальці міцно вхопили шийку пляшки в темряві, щось велике дуже владно штовхануло "Баійю де Дарвін". Почулися чоловічі голоси з нижньої, човнової палуби. А було ось що:

команда буксира, який доставив пальне та харчі на колумбійське вантажне судно "Сан-Матео", тепер вирішила позбавити "Баійю де Дарвін" двох рятувальних шлюпок. Матроси перетяли носові швартови "Баійї", і буксир підштовхував її ніс у бік затоки, щоб можна було спустити на воду рятувальні шлюпки з правого борту.

Тож тепер "Баійю" з Південноамериканським материком з'єднував лише один кормовий трос. Висловлюючись поетично, той кормовий трос став білою нейлоновою пуповиною всього сучасного людства.

Капітан, як і я, цілком міг бути духом на "Баійї де Дарвін". Люди, що скидали наші рятувальні шлюпки, навіть не підозрювали, що на борту є жива душа.

Знову самотній, як не рахувати мене, капітан поспішив напитися. Яке це тепер мало значення? Буксир разом із рятувальними шлюпками, що слухняно пливли за ним проти течії, зник. "Сан-Матео", весь ілюмінований, немов різдвяна ялинка, і з тарілкою радіолокатора, що оберталась над капітанським містком, теж зник, але за течією, тож тепер капітан міг кричати зі свого містка що завгодно, не привертаючи нічиєї уваги. Тримаючись за штурвал, він заволав у осяяну зорями ніч: "Людина за бортом!" То він мав на увазі себе.

Не чекаючи наслідків, капітан натис пускову кнопку лівого двигуна. З корабельних надр почувся приглушений низький гуркіт великого дизельного двигуна при повному здоров'ї. Капітан натис праву пускову кнопку — і вдихнув життя у двигун-близнюк. Ці надГйні, покірливі раби народилися в Колумбусі, штат Індіана, неподалік від Індіанського університету, де Мері Хепберн здобувала свій магістерський ступінь із зоології.

Світ тісний.

Дизелі працювали, і це був для капітана ще один привід назюзюкатися коньяку. Він вимкнув двигун, і добре, що зробив це. Бо якби вони розігрілися, температурна аномалія напевно привернула б увагу електронних приладів перуанського винищувача-бомбардувальника, що чатував у стратосфері. Ми у В'єтнамі теж мали такі чутливі на тепло прилади, які виявляли людей або принаймні великих ссавців у цілковитій темряві — завдяки тому, що їхні тіла трохи тепліші за оточення.

Одного разу я викликав шквал артилерійського вогню на буйвола. А звичайно то були люди, які намагалися підкрастися до нас і, коли пощастить, убити. Що то було за життя! Я б залюбки покинув усю свою зброю й, замість воювати, став би рибалкою.

Такі самі думки юрмились і в голові капітана, який стояв на містку: "Що це за життя!" тощо. Ситуація кумедна, звичайно, хоч йому було не до сміху. Життя його, міркував він, уже відміряло своє, довело, що він нічого не вартий, і ладнр ось-ось покинути його тлінне тіло. Як же мало він знав!

Капітан вийшов на корму й став босоніж на голій сталі ближче до містка та офіцерських кают. Тепер, коли на палубі не залишилося килимів, було добре видно, навіть при зоряному світлі, позатикані отвори для зброї. Я сам зварював на тій палубі чотири сталеві листи. Проте більша частина моєї роботи, до того ж найточнішої, була глибоко всередині.

Капітан підвів очі до зірок, і великий мозок підказав йому, що його планета — лише невеличка цяточка в космосі, а сам він — тільки мікроб на цій цяточці, і нема нічого менш важливого, ніж те, що з ним стане. Отакі-от думки народжувались тоді у надто великих мозках — суцільні дурниці. І навіщо? Нині так уже ніхто не міркує.

І ось він побачив, як небо прокреслила зірка — метеорит, котрий спалахнув на верхньому краю атмосфери, там, де підполковник Рейєс у своєму космічному скафандрі щойно одержав звістку про те, що Перу офіційно оголосило війну Еквадорові. Та зірка примусила капітанів великий мозок знову здивуватися з того, які ж безпорадні люди перед цими метеоритами, що б'ють по земній поверхні.

А тоді пролунав отой грандіозний вибух в аеропорту, коли ракета й радіолокаційна тарілка зустрілися й узяли шлюб.

Готельний автобус, весь розмальований іззовні голубоногими олушами, морськими ігуанами, пінгвінами, нелетючими бакланами та ще багато чим іншим, припаркувався в цю хвилину біля лікарні. Капітанів брат 'Зігфрід хотів зайти по допомогу для 'Джеймса Уейта, який знепритомнів. Саме його серцевий напад і викликав це відхилення від маршруту до аеропорту, яке, безперечно, врятувало життя всім, хто був у автобусі.

Величезний пухир ударної хвилі, породженої вибухом, був міцний, як цегла. Пасажирам в автобусі здалося, що вибухнула сама лікарня. Віконця й вітрову шибку автобуса вдавило всередину, але вони були зі скла, яке не б'ється, й не перетворились на скалки. Натомість Мері, Хісако, Селіну, "Казашку, бідолашного Уейта, дівчаток канка-боно та капітановогр брата — усіх присипало якимись білими зернятками.

Така сама доля спіткала й "Баійю де Дарвін". Усі її ілюмінатори вдавило всередину, і скрізь під ногами були білі зернятка.

Лікарня, яка щойно сяяла вогнями, тепер стояла геть темна, як і все місто, і зсередини долинали зойки по допомогу. Двигун автобуса, хвалити Бога, ще працював, а його фари висвітлювали вузьку доріжку серед руїн. Тож Зігфрід, заціпенівши на кілька секунд, усе-таки спромігся від'їхати звідти. Та й яку допомогу він чи хтось інший в автобусі надасть живим людям, якщо вони ще є, у зруйнованій лікарні?

Автобус вибрався з лабіринту руїн якомога далі від епіцентру вибуху, тобто аеропорту, й рушив до морського порту. На шляху через болотисту місцевість від міських кварталів до глибоководних причалів уламків майже не траплялося, бо ударній хвилі там, по суті, не було чого трощити.

Зігфрід фон Кляйст поїхав до морського порту, бо це був шлях найменшого опору. Тільки він бачив дорогу. Пасажири все ще були на підлозі. Мері Хепберн відтягла непритомного 'Джеймса Уейта від дівчаток канка-боно, і тепер він лежав горілиць головою у неї на колінах. Великі мозки маленьких канка-боно відключилися цілком, не в змозі пояснити, що коїться навколо. Хісако Хірогуті, Селіна Макінтош і "Казашка теж заціпеніли.

Ніхто нічого не чув, бо ударна хвиля зашкодила кісточкам у внутрішньому вусі — найніжнішим в усьому людському тілі. І повністю слух вони вже не відновлять. Крім капітана, перші колоністи на Санта-Росалії всі недочуватимуть, тож найчастіше вони вживатимуть у своєму спілкуванні — тією чи тією мовою — слова "Га?", "Голосніше!" тощо.

Цей ґандж, на щастя, не був спадковий.

Як і Ендрю Макінтош та Дзензрі Хірогуті, вони так і не дізнаються, що то був за удар, якщо тільки не отримають відповіді на це запитання в дальшому кінці голубого тунелю до потойбічного життя. Вони приймуть капітанову версію про те, що цей вибух і ще один трохи пізніше — удари розпечених до білого жару каменів з космічного простору; а втім, приймуть не остаточно, бо капітан на їхніх очах наробить у різних справах чимало кумедних помилок.

Капітанів молодший брат, в якого дзвеніло у вухах і трохи повертався слух, тремтячими руками зупинив автобус на причалі біля "Баійї де Дарвін". Він не сподівався знайти на ній притулок. І не здивувався, побачивши її темною, вочевидь усіма покинутою, з вибитими

ілюмінаторами й без рятувальних шлюпок, пришвартованою до причалу лише одним-єдиним тросом на кормі. Ніс її вільно погойдувався далі від причалу, а сходні висіли над водою.

Судно, певне, розграбували, як і готель. Причал був усіяний всілякими обгортками, картоном та іншим мотлохом.

"Зігфрід не сподівався побачити тут брата. Він чув, що той вилетів з Нью-Йорка, але чи потрапив до Гуаякіля — хтозна. Якщо й потрапив, то скоріш за все мертвий або поранений, і допомогти нікому не зможе. А втім, у Гуаякілі на тому відтинку історії ніхто нікому не міг би допомогти.

Сказав "Мандаракс":

Бог допомагає тому, хто сам собі допомагає. Жан д лафон
(1621-1695)

Найбільше, на що сподівався Зігфрід,— це знайти в тому хаосі якесь місце, де б можна було спокійно перебути. Цієї мети він досяг. Навколо не видно було жодної живої душі.

Тож він вийшов з автобуса, щоб спробувати якось подолати оці свої мимовільні танцювальні рухи, спричинені хореєю Гентінгтона, за допомогою фізичних вправ — смикаючи руками й ногами, низько присідаючи, віджимаючись в упорі тощо.

Сходив місяць.

І тоді він побачив людську постать, яка підводилась на верхній палубі "Баійї де Дарвін".

То був його брат. Але на капітанове обличчя падала тінь, і Зігфрід його не впізнав.

Зігфрід чув історії, що їх люди пошепки переказували одне одному, буцімто на судна навідуються привиди. І він вирішив, що перед його очима — дух. Він подумав, що то — я. Подумав, що бачить Леона Траута.

36

Капітан, одначе, впізнав свого брата й крикнув, звертаючись до нього, таке, що, може, зважився б крикнути і я, коли б мій дух там матеріалізувався. А крикнув він ось що:

— Ласкаво прошу на "Круїз віку до витоків природи!"

Капітан, усе ще міцно тримаючи пляшку, хоча вона була вже порожня, спустився на головну палубу біля корми й тепер стояв майже на одному рівні з братом. А Зігфрід — адже він оглух — підійшов якнайближче, щоб тільки не впасти у вузьке провалля, яке їх розділяло. Містком через це провалля був протягнутий угорі кормовий трос — ота біла пуповина.

— Я оглух,— мовив Зігфрід. — А ти теж?

— Ні,—відповів капітан. Він перебував набагато далі, ніж Зігфрід, від епіцентру вибуху, і в нього тільки потекла з носа кров, що самому йому здавалося кумедним. Капітан роз'юшив носа, коли ударна хвиля кинула його долілиць на верхню палубу. Коньяк загострив його почуття гумору до такої міри, що все здавалось йому напрочуд смішним.

Він подумав, що фізичні вправи, які 'Зігфрід робив на причалі,— то пародія на танцювальну хворобу, успадковану, мабуть, ними обома від батька.

— Ти здорово наслідуєш батька,— сказав він. Розмовляли вони німецькою — мовою їхнього дитинства, першою, якою оволоділи.

— Це не смішно, Аді! — крикнув 'Зігфрід.

— Усе смішно,— заперечив капітан.

— Ти маєш якісь ліки? А харчі? А ліжка ще є? — запитував "Зігфрід. Капітан відповів цитатою, добре відомою "Мандараксові":

Я винний багатьом; я нічого не маю. Решту віддаю бідним Франсуа Рабле (1494-1533)

— Ти п'яний! — вигукнув Зігфрід.

— А чом би й ні? — промовив капітан. — Я лише клоун, більш ніхто. — Безладдя, спричинене в його мозку коньяком, зробило його вкрай егоцентричним. У нього й гадки не майнуло про страждання, яких, напевно, зазнавали люди в темному, зруйнованому місті там, у далечині. — Знаєш, Зіггі, що сказав мені один із моєї ж таки команди, коли я не давав йому вкрасти компаса?

— Ні,— мовив 'Зігфрід, знов починаючи танцювати.

— "Геть із дороги, ти, клоуне!" — Капітан зареготав і, все ще регочучи, повів далі: — Він посмів сказати таке адміралові, Зіггі! Його треба було повісити на нок-реї,— гик! — якби цю — гик! — нок-рею — гик! — хтось уже не поцупив. І повісити на світанку — гик! — якщо ніхто ще не вкрав світанку.

Люди, до речі, гикають і нині. Вони й досі неспроможні себе контролювати. Я часто чую, як вони гикають, мимоволі закриваючи голосові щілини й спазматично вдихаючи повітря, коли лежать на широких білих пляжах чи хлюпаються у голубих лагунах. Коли вже на те пішло, то люди гикають тепер більше, ніж мільйон років тому. Це, гадаю, не є безпосереднім наслідком еволюції, а скоріше зумовлено тим,

що вони звичайно ковтають, аж давлячись, сиру рибу замість ретельно її пережувати.

І сміються люди майже стільки, як колись, хоч мозок у них і менший. Коли, приміром, цілий їхній гурт валяється на пляжі і хтось один пукне, то всі потім регочуть, аж на кольки їх бере — так само, як і мільйон років тому.

37

— Гик! — знов озвався капітан. — Тепер бачиш — гик! — Зігфріде, що я мав рацію. Я ж давно казав, час від часу слід побоюватись великих метеоритів. І ось — гик! — таке скоїлось — гик!

— То вибухнула лікарня,— сказав "Зігфрід. Так йому здавалося.

— Жодна лікарня ніколи б так не спалахнула,—відказав капітан і аж перелякав Зігфріда, бо поліз на поруччя — нібито з наміром стрибнути на причал.

Стрибати було не далеко, ні — так метрів зо два через те провалля. Але ж капітан був дуже п'яний!

Одначе він успішно подолав перешкоду й упав на причалі навколішки. І від цього минуло його гикання.

— А на судні є ще хтось? — спитав Зігфрід.

— Нікого, крім нас, грішних,— відповів капітан, і гадки не маючи, що вони із Зігфрідом несуть відповідальність ще за когось, крім себе. В автобусі ще всі були на підлозі. Зігфрід, до речі, передав "Мандаракс" Мері Хепберн, щоб та могла спілкуватися з Хісако Хірогуті. Для спілкування з канка-боно — я про це вже казав — з "Мандаракса"

перекладач був ніякий. Капітан поклав руку на тремтячі плечі 'Зігфріда і звернувся до нього:

— Не лякайся, братику. У нас-бо довга історія виживання. Що таке для представника роду фон Кляйстів якийсь там метеоритний дощик?!

— Аді,— мовив 'Зігфрід,— чи не можна якось підвести судно до причалу? — Він подумав, що на борту пасажири автобуса почуватимуть себе, мабуть, трохи безпечніше й напевне зручніше.

— Тепер судно нам до одного місця,— сказав капітан. — Вони ж на ньому нічого не залишили. Думаю, поцупили навіть старого Леона. — Це він про мене, я ж бо Леон.

— Аді,— не вгавав 'Зігфрід,— в автобусі десятеро пасажирів, і в одного з них серцевий напад.

Капітан зиркнув на автобус.

— А чому вони такі невидимі? — І навіть не гикнув.

— Бо всі на підлозі й перелякані до смерті,— пояснив 'Зігфрід. — Тобі слід прохмелитись. Я не можу піклуватися про них. Ти мусиш узяти все на себе, Бо я вже не контролюю своїх дій, Аді. Це виявилось невчасно, але в мене — батькова хвороба.

Час, як здалося капітанові, зупинився. Таке траплялося з ним нерідко, либонь, кілька разів на рік — щоразу, коли він одержував погані вісті, з якими йому було не до жартів. Але він добре знав, що робити, аби час знову спливав приємно,— треба забути про погану новину — і край.

— Неправда,— мовив він. — Цього не може бути.

— Гадаєш, я танцюю задля втіхи? — спитав 'Зігфрід і, відступаючи від брата, мимоволі затанцював.

Потім, знов-таки мимоволі, підійшов до капітана й заявив:

— Життя моє пішло під укіс. Мабуть, і жити мені було не варто. Принаймні я хоч ніколи не дозволив собі, щоб якась бідолашна жінка народила від мене ще одне страхіття.

— Я почуваю себе таким безпорадним... — промовив капітан і пригнічено додав: — І таким жахливо п'яним... Боже, я ж був певен, що ні за що більше не відповідатиму! Я такий п'яний... Думки не тримаються купи. Скажи, що робити, Зіггі?

Він був надто п'яний, щоб принести бодай якусь користь, тож просто стояв собі з відвислою щелепою й виряченими очима, поки Мері Хепберн, Хісако та 'Зігфрід — у ті хвилини, коли припиняв свій танок,— підтягли корму судна за допомогою автобуса до самого причалу, а потім поставили автобус впритул, щоб по ньому перелізти на нижню палубу, бо потрапити на неї інакше не випадало.

І тут ви, звичайно, маєте право спитати: "А хіба не розумно вони це придумали? Хіба б вони зробили це, не маючи великого мозку? Нині напевне ніхто б не здогадався, як облагодити таке діло" тощо. Але ж їм зовсім не довелося б виявляти цю винахідливість, та й не потрапили б вони в такі скрутні обставини, якби через інших людей з великим мозком планета не стала, по суті, непридатною для життя.

Сказав "Мандаракс":

Що втратиш в одному — надолужиш в іншому' патрік Реджінальд Чалмерс (1872-1942)

Вони гадали, що найбільшого клопоту їм завдасть непритомний Джеймс Уейт. Та насправді найбільше клопоту буде від капітана, надто п'яного, щоб йому можна було довірити хоч якусь ланку в цьому людському ланцюгу; цей чоловік тільки й робитиме, що скиглитиме на задньому сидінні автобуса про те, який він п'яний.

Капітан знову став гикати.

А ось як вони перетягли на судно Джеймса Уейта. На причалі лежало досить кормового тросу, щоб з його вільного кінця зробити щось схоже на упряж. То була ідея Мері Хепберн, вона ж таки її й здійснила, бо, хоч би що там казати, мала досвід в альпінізмі. Вони поклали вже запряженого "Уейта поряд з автобусом,

Тоді Мері, Хісако й Зігфрід вилізли на дах і почали якнай обережніше підтягати його до себе. А потім, знову ж таки втрьох, перенесли його вже з даху автобуса через поруччя на палубу. Згодом вони переправлять його на верхню палубу, де він ненадовго прийде до тями — на час, достатній, щоб узяти шлюб із Мері Хепберн.

Потім 'Зігфрід вернувся назад і сказав капітанові, що тепер його черга переправлятись на борт. Капітан, знаючи, що матиме вигляд дурня, як полізе на дах, зволікав. Стрибати, коли ти п'яний, легко. А от дертися вгору — справа зовсім інша. Чому мільйон років тому так багато хто з нас навмисне час від часу розгладжував спиртним найголовніші звивини в нашому мозку — це лишається для мене цікавою загадкою. Мабуть, так ми прагнули підштовхнути еволюцію у правильний бік — у бік зменшення мозку.

Отже, капітан, зволікаючи і намагаючись говорити розсудливо й поважно, хоч ледве спромігся б сам підвестись, звернувся до брата:

— Я не дуже певен, чи той чоловік почував себе досить добре, щоб його термосити.

"Зігфрід уже втратив із ним терпець. Тож сказав:

— Гірше не вигадаєш, чи не так? Адже ми цього бідолаху вже туди перетягли. Може, нам слід було натомість викликати вертоліт, щоб він переправив його просто до весільної зали в готелі "Уолдорф-Асторія"?

На цьому завершилась остання розмова між братами фон Кляйстами, коли не рахувати вигуків "гоп!", "ну .ж бо!", звуків "гуп!" та інших, поки капітан знов і знов робив марні спроби видертися на дах автобуса.

Нарешті це йому таки вдалося, хоч почував він себе вкрай приниженим. З автобуса на палубу він перейшов уже без сторонньої допомоги. Після цього Зігфрід звелів Мері й решті пасажирів теж перебиратися на судно й допомогти там *Уейтові, якого всі вважали за Вілларда Флемінга. Мері виконала цей наказ, подумавши, що для нього вилізти на дах автобуса без чиєїсь допомоги було справою чоловічої честі.

Тепер Зігфрід стояв на причалі сам і дивився вгору на інших. Всі сподівалися, що він приєднається до них, але цього не сталось. Зігфрід сів за кермо. Хоч суглоби в нього несамовито сіпалися, він усе-таки запустив мотор. Він мав намір чимдуж помчати назад до міста, там у щось влетіти й розбитись на смерть.

Та 'Зігфрід не встиг навіть рушити з місця — його оглушила ударна хвиля від ще одного потужного вибуху. Він стався не в місті і не на околиці, а нижче за течією — здається, десь у безлюдних болотах.

38

Другий вибух був такий самий, як і перший. Знов ракета спарувалася з радіолокаційною тарілкою. Цього разу то була тарілка на невеличкому колумбійському вантажному судні "Сан-Матео". Перуанський пілот

Рікардо Кортес, який вдихнув у ракету життя, гадав, що спаровує її з тарілкою радіолокатора на "Баійї де Дарвін", хоч насправді судію вже було позбавлене й цієї тарілки, і, з погляду ракетної боєголовки, сексуальної привабливості.

Майор Кортес зробив те, що мільйон років тому називалось невмисною помилкою.

Треба ще додати, що Перу ніколи не наважилося б атакувати "Баійю де Дарвін", якби "Круїз віку до витоків природи" проходив відповідно до плану, з повним комплектом знаменитостей. Перу було не таке вже й глухе до світової громадської думки. Та круїз скасували, і "Баійя де Дарвін" опинилася в досить скрутному становищі: тепер вона перетворилася на потенціальне військово-транспортне судно, заповнене людьми, тобто "особовим складом військового флоту", який аж проситься, щоб його висадили в повітря, чи підпалили напалмом, чи розстріляли з кулеметів, чи щось іще.

Отже, ті колумбійці пливли собі під місячним сяйвом болотистою затокою в бік відкритого моря, додому, їли вперше за тиждень пристойні харчі й гадали, що їхня радіолокаційна тарілка, обертаючись довкола, стереже їх, мов діва Марія. Ні, вона не дасть, щоб їх спіткало лихо! Мало ж вони знали...

До речі, їли вони м'ясо підстаркуватої дійної корови, від якої молока все одно було небагато. Саме вона лежала під брезентом на ліхтері, що привіз товар на "Сан-Матео",— дійна корова, але тоді ще зовсім жива. А повантажили її на борт якнайдалі від порту, щоб натовп людей на березі її не побачив. Бо ті люди були в такому відчаї, що могли за корову й убити.

Вона була ще однією купою білку, яка залишала Еквадор.

Цікаво було бачити, як її вантажили. Матроси обійшлися без стропів чи спеціальної сітки. Просто зробили міцний канатний вузол і перев'язали корові тулуб та роги. Тоді встромили в цей вузол залізний гак на кінці троса підйомного крана. Потім кранівник згори почав підтягати трос, і згодом корова вже гойдалася в повітрі з вивернутими задніми ногами, виставленим напоказ вим'ям і вистромленими горизонтально передніми ногами, що загалом надавало їй вигляду кенгуру.

Еволюційний процес, який дав цього великого ссавця, ніколи не передбачав, що він може опинитись у позі, коли вага всього його тіла передаватиметься через шию. А чим довше корова гойдалася в повітрі, тим більше її шия нагадувала шию голубоногого олуша, лебедя чи нелетючого баклана.

У деяких великомозкових тієї епохи повітроплавні вправи нещасної корови могли викликати регіт. Захвату вона справді не збуджувала. І коли вже опинилась на палубі "Сан-Матео", то виявилась така покалічена, що навіть стояти не могла. Та цього й слід було чекати, і це якраз відповідало планам моряків. Бо багатий досвід їх навчив, що худоба, з якою отак обійшлися, проживе ще тиждень чи трохи більше, поки настане час її з'їсти, і м'ясо в неї не загниється. Історія з дійною коровою була скороченим варіантом того, що колись, за доби вітрильних суден, робили з гігантськими сухопутними черепахами.

В обох випадках потреби в холодильнику не було.

Щасливі колумбійці саме жували й ковтали м'ясо тієї бідолашної корови, коли стали жертвою останньої ланки еволюції бризантних вибухових речовин під назвою "дагоніт". Дагоніт був, так би мовити, сином значно слабкішої вибухівки під назвою "глакко", яку виробляла та сама компанія. Глакко породив, якщо можна так висловитись, дагоніт, а обидва вони були нащадки грецького вогню, чорного пороху, динаміту, кордиту та тринітротолуолу.

Тож можна сказати так: колумбійці по-варварському обійшлися з коровою, але покарання за це дістали — значною мірою завдяки великомозковим винахідникам дагоніту — негайне й жахливе.

З огляду на те, як погано повелися колумбійці з тією коровою, майора Рікардо Кортеса, що летів швидше від звуку, можна було б назвати доброчесним лицарем давноминулих часів. Та й сам він вважав себе таким, хоч і гадки не мав ані про корову, ані про те, куди влучила його ракета. Він доповів по радіо начальству, що знищено "Баійю де Дарвін". І попросив, щоб передали його найкращому приятелю, підполковнику Рейєсові — той уже повернувся на землю після ракетного нападу на аеропорт—таке послання іспанською мовою: "Маєш рацію".

Рейєс зрозуміє: він, Рікардо Кортес, погоджується з тим, що запуск ракети — це така сама насолода, як і статевий акт. І ніколи він не дізнається, що влучив не в "Баійю де Дарвін", як не дізнаються друзі та рідні тих колумбійців, з котрих він зробив шніцель у затоці, що саме з ними сталося.

Ракета, що висадила в повітря аеропорт, з погляду дарвінівської теорії була значно ефективніша, ніж та, що вдарила по "Сан-Матео". Адже вона вбила тисячі людей, птахів, собак, кішок, щурів, мишей тощо, які в противному разі породили б потомство.

А вибух у болотистій затоці знищив лише чотирнадцять членів команди, близько п'ятисот щурів на судні, кількасот птахів, трохи крабів, риби тощо.

Однак головним чином то був зовсім не ефективний напад на найнижчу ланку харчового ланцюга — на мільярди й мільярди мікроорганізмів, що разом із власними покидьками та рештками своїх предків становили гнилу основу болота. Вибух потривожив їх не дуже, бо вони не такі вже чутливі на раптові зміни ритму. Вони б ніколи не вчинили самогубства, як ото Зігфрід фон Кляйст за кермом, що збирався

вкоротити собі віку в автокатастрофі, їх просто несподівано перекинуло з одного середовища до іншого. Вони злетіли в повітря разом із значною частиною свого колишнього середовища, а потім гепнулися вниз. Багато хто з них на цьому вибухові навіть виграв, бо дістав змогу побенкетувати тим, що залишилось від корови, щурів, членів команди та інших представників вищої форми життя.

С казав " Мандаракс ": Дивовижно бачити, як мало потребує природа, щоб задовольнитись. Мішель Ейкем де Монтень (1533-1592)

Детонація дагоніту, глаккового сина, прямого нащадка благородного динаміту, викликала в затоці припливну хвилю заввишки шість метрів, і вона поглинула автобус, що стояв на причалі Гуаякільського морського порту,— змила його в море, де й утопився Зігфрід фон Кляйст, який однаково бажав смерті.

Та ще важливіше те, що хвиля обірвала білу нейлонову пуповину, яка зв'язувала майбутнє людства з материком.

Хвиля віднесла "Баійю де Дарвін" на кілометр проти течії й м'яко посадовила на мулувату мілину. Судно освітлював не лише місяць, а й яскраві, миготливі вогні пожеж, що спалахували в усьому Гуаякілі.

Капітан вийшов на місток і запустив дизельні двигуни-близнюки, що стояли далеко внизу. Запрацювали близнюки-гвинти, і судно зісковзнуло з мілини. Воно було вільне.

Капітан спрямував його за течією, в бік відкритого моря.

Сказав "Мандаракс":

Судно, відірвана частка землі, йшло самітно й стрімко, як маленька планета. Джозеф Конрад (1857-1924)

А "Баійя де Дарвін" — то було не абияке судно. З погляду історії людства то був новий Ноїв ковчег.

КНИГА ДРУГА

ТАК СТАЛОСЯ

А сталося так, що новісінький білий теплохід уночі, хоч і без карт, компаса та ходових вогнів, усе одно розтинав на максимальній швидкості хвилі холодного, глибокого океану. З погляду людства він уже не існував. Вважалося, що саме "Баійю де Дарвін", а не "Сан-Матео" розбито вщент.

Це було невидиме з берега судно-привид; воно несло на собі гени свого капітана та с імох із десяти пасажирів на захід, де їм судилося взяти участь у пригоді, що триває вже мільйон років.

А я був привидом на судні-привиді. Я — син великомозкового письменника-фантаста, якого звали Кілгор Траут.

Я дезертирував із морської піхоти Сполучених Штатів.

Мені надали політичний притулок, а потім громадянство у Швеції, і я став зварником на верфі в Мальме. Одного дня мене безболісно обезголовив сталевий лист, що впав, коли я працював у судновому корпусі "Баійї де Дарвін"; одначе я відмовився канути в голубий тунель, що веде до потойбічного життя.

Я завжди міг матеріалізуватись, але зробив це лише одного разу, на самому початку гри, на кілька бурхливих миттєвостей, коли під час плавання на лінії Мальме — Гуаякіль моє судно зазнало шторму в Північній Атлантиці. Я з'явився вгорі на спостережному посту, і один із членів команди, швед, побачив мене. Він якраз напився. Моє

обезголовлене тіло було повернене до корми, а руки підняті. В руках я тримав, наче баскетбольний м'яч, свою відтяту голову.

Отже, я, стоячи поруч із капітаном Адольфом фон Кляйстом на містку "Баійї де Дарвін", був невидимий, і ми чекали закінчення нашої першої ночі у відкритому морі після поспішної втечі з Гуаякіля. Капітан усю ніч не спав і був уже тверезий, але страждав од страшенного головного болю, що його в розмові з Мері Хепберн порівняв із "золотим свердлом поміж очей".

Мав він і інші сліди своєї ганебної поведінки напередодні ввечері — садна й подряпини, що їх дістав, коли не раз падав, намагаючись вилізти на дах автобуса. Капітан, звісно, ніколи б так не нажлуктився, якби знав, що на нього ляже бодай якась відповідальність. Він уже пояснив це Мері, яка також усю ніч не склепила очей, доглядаючи 'Джеймса Уейта на верхній палубі, ближче до корми та офіцерських кают.

Уейта поклали саме там, підмостивши під голову згорнену блузу Мері, бо на решті судна було надто темно. Нагорі, коли сховався місяць, принаймні було трохи видно від зірок. Потім, коли зійде сонце, *Уейта мали перенести до каюти, щоб він не розжарився до смерті на голих металевих пластинах.

Решта пасажирів залишились на човновій палубі внизу. Селіна Макінтош спала в центральному салоні, підклавши під голову замість подушки собаку; там же знайшли притулок і шестеро дівчаток канка-боно. Вони лягли так, щоб бути одна для одної ніби подушкою. Хісако ночувала теж на носі, але не в центральному салоні, а в туалеті, втиснувшись між унітазом та раковиною для вмивання.

"Мандаракс", якого Мері передала капітанові, лежав у шухляді на містку — в єдиній шухляді на всьому судні, в якій хоч щось було. її залишили трохи висунутою, тож "Мандаракс" слухав і перекладав

багато чого, що там казалося протягом ночі. Через випадковий збіг обставин він перекладав усе на киргизьку мову, в тому числі й капітанів план дій, а саме: вони мають іти прямим курсом на галапагоський острів Бальтру, де є й доки, й аеродром і невелика лікарня. Там-таки є й досить потужна радіостанція, тож вони дізнаються напевне, що то були за два вибухи і як себе почуває решта світу в тому разі, якщо випала величезна метеоритна злива або, як припускала Мері, розпочалася третя світова війна.

Отож і цей план з таким самим успіхом можна було перекладати не на киргизьку, а на будь-яку іншу малозрозумілу мову, бо курс вони тримали такий, що з Галапагоськими островами напевне б розминулися.

Щоб збитися з курсу, досить було й капітанового невігластва. Та він іще збільшив помилки, коли вночі, ще не прохмелівши, заходився раз по раз міняти курс — мовляв, щоб не попасти під метеорити. Великий мозок підказував йому, нібито зоряний дощ не вщухає. Щоразу, вздрівши зірку, капітан боявся, що вона впаде в океан і викличе припливну хвилю.

Тож він і міняв курс, щоб ця хвиля прийшлася на ніс судна. А коли встало сонце, йому, завдяки його великому мозкові, вже не страшно було опинитися де завгодно й пливти куди завгодно.

Тим часом Мері Хепберн, то засинаючи, то прокидаючись і дбаючи про Джеймса Уейта, робила те, на що сучасним людям мозку вже не вистачає. Вона вдруге проживала своє життя. Ось вона знов дівчина й лежить у спальному мішку. Ледве розвиднилося, коли її пробудив жалібний крик дрімлюги. Мері зупинилась на ночівлю в заповіднику штату Індіана — живому музеї, на клапті первозданної землі, якою вона була ще до європейців; колись ті проголосили, що не потерплять .жодної рослини чи тварини, які не придатні до їжі або яких не культивує людство. Коли юна Мері виткнула голову зі свого кокона — спального мішка, то побачила напівзогнилі колоди та не зіпсовану греблями річку. Вона лежала серед запаху прілого листя, створеного

віками відмирання та розпаду. Тут було безліч харчів, якщо ти мікроорганізм або здатний перетравлювати листя, але ситним сніданком для людської істоти, якою Мері була мільйон і тридцять років тому, тут і не пахло.

Ще тільки почався червень. Повітря було цілюще.

Пташиний крик, який вона почула, долинув із заростів вересу та сумаху за півсотні кроків. Мері вдячна була цьому будильникові, бо й сама, коли лягала спати, мала намір прокинутись рано-вранці і уявити собі, що спальний мішок — то її кокон, і видертись із нього в любосній знемозі, як оце тепер робила з усією життєрадісністю повноліття.

Яка радість!

Яка насолода!

Було чудово, бо подруга, яку вона взяла з собою, ще спокійно собі спала.

Тож Мері крадькома, обережно ступаючи, перетнула галявину, щоб побачити в лісовій хащі ту ранню пташку. А натомість перед нею з'явився високий, худорлявий і серйозний на вигляд молодик у матросці. То він скрикував пронизливим криком дрімлюги. Це був Рой, її майбутній чоловік.

Мері стояла роздратована, збита з пантелику. Особливо ексцентричною деталлю тут, так далеко від моря, їй здавалась матроска. У неї було таке відчуття, що цього вторгнення їй, мабуть, слід побоюватись. Та якщо цей дивак надумає переслідувати її, то муситиме спершу продертися крізь вересові хащі.

Вона була одягнена, як спала, тільки не взута, в самих панчохах. Він, однак, почув її кроки, бо мав напрочуд гострий слух. Такий був і його батько. Це була їхня сімейна риса. Він заговорив перший:

— Привіт!

— Привіт,— озвалась Мері. Потім вона пояснить, що була певна: у цьому раю земному вона сама-одна — та ось несподівано, наче з-під землі, постає це створіння в матросці й поводиться так, ніби все тут — його. Рой, проте, заявить, що саме вона мала, по суті, такий вигляд, ніби все належить їй.

— Що ви тут робите? — спитала вона.

— Я не знав, що в цій частині заповідника можуть спати люди,— відповів він. І мав цілковиту рацію, Мері це знала. Вони з подругою порушували правила цього живого музею, перебуваючи там, де вночі дозволено перебувати лише нижчим тваринам.

— Ви моряк? — запитала вона.

Рой відповів ствердно, хоч, мовляв, як сказати правильніше, то моряком він був донедавна. Оце щойно демобілізувався з військового флоту і перед тим, як поїхати додому, подорожує автостопом по країні. І значно охочіше його підбирають тоді, коли він у матросці,

Нині нікому не спаде на думку запитувати, як Мері в Роя, "Що ви туї робите"? Причини, щоб бути в певному місці, тепер такі незмінне прості й очевидні. Ніхто не стане плутано розповідати, як ото Рой: що демобілізувався у Сан-Франціско, одержав готівкою гроші на квиток додому, купив собі спальний мішок і подався автостопом у мандрівку до Великого каньйону, Йєллоустонського національного парку та інших місць, де завжди мріяв побувати. Особливо його зачарували птахи, до яких він навчився звертатися їхніми голосами.

А якось Рой почув по радіо в автомобілі, що в цьому невеличкому заповіднику штату Індіана бачили пару білодзьобих дятлів — виду, що вважався давно вимерлим. І він одразу поїхав сюди. Історія з дятлами виявиться містифікацією. Ці великі, гарні жителі первісних лісів справді вимерли, оскільки людські істоти знищили всі їхні природні середовища. Не було вже для них достатньої кількості гнилих дерев, спокою та тиші.

— Над усе вони потребували спокою і тиші,— мовив Рой. — Як, мабуть, і ми з вами. І мені шкода, що я потурбував вас. Але я не робив нічого такого, чого б не робив птах.

У її великому мозку щось клацнуло, коліна затремтіли, в животі похололо. Вона закохалась у цього чоловіка.

Нині ніхто про таке не згадує.

2

Марення Мері Хепберн урвав Джеймс Уейт такими словами:

— Я вас дуже кохаю! Прошу, вийдіть за мене заміж. Я такий самотній... Я гак боюсь...

— Бережіть сили, містере Флемінг,— мовила вона. Він пропонував їй одружитись раз по раз цілу ніч.

— Дайте мені руку,— попросив він.

— Щоразу, як я даю вам руку, ви її не відпускаєте.

— Обіцяю, що відпущу.

Вона простягла йому руку, і він кволо стиснув її. Він не марив ані майбутнім, ані минулим. Окрім серця, що ледве тріпотіло, в ньому мало що лишилось, так само, як і в Хісако Хірогуті, що втиснулась між розхитаним унітазом та раковиною для вмивання на нижній палубі. Окрім плода й матки, у неї теж лишилося не багато.

Хісако, подумала Мері, не має задля чого жити, крім її ненародженої дитини.

Люди й досі, як завжди, гикають, і досі сміються, коли хтось пукне. І досі вони намагаються втішити хворого лагідним тоном. Цей тон, супроводжуваний чи ні словами, передає хворому те, що він хоче почути, як і Уейт мільйон років тому.

Звертаючись до Уейта, Мері казала багато чого, але досить було самого її тону, щоб він почув: "Ми вас любимо. Ви не самотній. Все буде гаразд". І таке інше.

Певна річ, жоден із теперішніх утішників не має за плечима такого складного любовного життя, як у Мері Хепберн, і жоден страдник — такого складного любовного життя, як у 'Джеймса Уейта. В нинішніх людей, коли йдеться про любов, усе зводиться до одного і найпростішого: був у партнерів період нересту чи ні. За теперішніх часів чоловіки й жінки починають жваво й безпорадно цікавитись одне одним, гульками на плавцях і всім іншим тільки двічі на рік або — це тоді, коли бракує риби — лише раз на рік. Так багато залежить нині від риби.

Що ж до Мері Хепберн та * Джеймса Уейта, то ці могли через любов з'їхати з глузду — за сприятливих обставин — майже будь-коли.

На тій верхній палубі, перед самим сходом сонця, *Уейт справді кохав Мері, а Мері справді кохала його — чи, правильніше сказати, того, за кого він себе виставляв. Усю ніч Мері називала його "містер Флемінг",

і він не просив, щоб вона зверталася до нього на ім'я. Чому? Бо не міг згадати, яке саме в нього фальшиве ім'я.

— Я вас зроблю дуже багатою,— мовив "Уейт.

— Добре, добре,— погоджувалась Мері,— не хвилюйтесь.

— Складні проценти на капітал,— казав він.

— Бережіть сили, містере Флемінг,— відповідала вона.

— Прошу вас, вийдіть за мене! — благав він.

— Поговоримо про це, коли потрапимо на Бальтру,— казала вона. Бальтру Мері назвала йому як мету життя. Вона воркувала й мурмотіла до нього всю ніч, розповідаючи, які чудові речі чекають їх на Бальтрі, неначе Бальтра була таким собі раєм, і святі з ангелами мали вітати їх на причалі, не кажучи вже про достаток їжі та ліків. Уейт знав, що вмирає.

— Ви будете дуже заможною вдовою,— сказав він.

— Не говорімо про це зараз,— попросила вона.

Щодо багатства, яке Мері формально мала успадкувати, бо справді збиралась одружитися з Уейтом, а потім стати його вдовою, то навіть найспритнішому з великомозкових детективів цілого світу не вдалося б відшукати бодай найменшу його дещицю. Змінюючи міста й оточення, він щоразу вдавав із себе ощадливого громадянина, чиє багатство постійно зростає, хоч планета дедалі біднішала, під гарантіями урядів Сполучених Штатів чи Канади. Його заощадження на рахунку у Гвадалахарі (Мексіка), сума якого визначалася в песо, на той час уже зійшли нанівець.

Якби його капітал зростав так само стрімко, як тоді, то тепер "Джеймс Уейт володів би цілим Всесвітом: галактиками, чорними дірками, кометами, астероїд-ними хмарами й метеорами, капітановими улюбленцями метеорами та міжзоряною матерією всілякого гатунку — себто просто всім сущим.

Атож, а якби людство й досі розмножувалось тодішніми темпами, то нині воно переважало б навіть маєтність 'Джеймса Уейта, тобто все суще.

Яка немислима гігантоманія панувала в судженнях людських істот лише вчора, лише мільйон років тому!

3

Уейт, до речі, мав дитину. Колись він не тільки спровадив того торговця-антиквара голубим тунелем у потойбічне життя, а й дав життя можливому спадкоємцеві. За дарвінівськими стандартами, бувши водночас убивцею і батьком, Уейт, можна сказати, загалом діяв слушно.

А заплідниз він жінку, маючи тільки шістнадцять років, на самому початку сексуального життя в людського самця мільйон років тому.

Жив він тоді в Мідленд-Сіті, штат Огайо. Стояв спекотний липневий день, і Уейт косив траву на газонах казково заможного торговця автомобілями й власника мережі тамтешніх закусочних Дуейна Гувера, що мав дружину, але не мав дітей. Містер Гувер був тоді в діловій поїздці до Цінціннаті, а місіс Гувер, якої *Уейт ніколи доти не бачив, хоч косив там траву вже багато разів, була в будинку. Вона взагалі трималась відлюдне, бо, як чув *Уейт, мала якісь медичні проблеми, пов'язані зі спиртним та наркотиками, тож її великий мозок почував себе серед людей непевно.

*Уейт був тоді гарний хлопчина. І його батько й мати були теж гарні. Він походив з гарної родини. Хоч стояла спека, "Уейт не скидав сорочки, бо соромився всіх отих синців та рубців, якими його нагороджували всілякі прийомні батьки й матері. Згодом, коли він удався до проституції на острові Манхеттен, його клієнти визнавали, що ті рубці, заподіяні сигаретами, плічками для одягу, пряжками або ще хтозна-чим, дуже збуджують.

Уейт не шукав сексуальних пригод. Він саме збирався дати драла до Манхеттена й не бажав, щоб поліція мала привід посадити його за грати. Адже поліція добре його знала, часто допитувала з приводу тої чи тої крадіжки тощо. Злочинів він ніколи не вчиняв, але все одно був у поліції на прикметі. Раз у раз вони казали йому: "Синку, рано чи пізно ти втнеш велику дурницю".

Отже, місіс Гувер з'явилась у дверях, одягнена лише в надто відкритий купальник. За будинком був плавальний басейн. Обличчя місіс Гувер мала пропите, зуби гнилі, але фігурка в неї була ще нічогенька. Вона спитала, чи не хоче він зайти до будинку,— там, мовляв, є кондиціонер, і можна трохи прохолонути за склянкою чаю з льодом чи лимонаду.

Уейт не встиг і оком змигнути, як вони вже були в ліжку, і вона шепотіла йому що вони одне одному до пари, обоє пропащі, і цілувала його рубці й таке інше.

Місіс Гувер зачала від нього й через дев'ять місяців народила хлопчика, якого містер Гувер вважав своїм сином. Хлопець був гарний, мав, як і *Уейт, хист до музики і як виріс, то став непоганим танцюристом.

Уейт почув про дитину, коли вже перебрався до Манхеттена. Та своєю рідною він ніколи її не вважав. Роками він жодного разу не згадував про сина. Аж ось раптом, ні з сього ні з того його великий

мозок почав йому нашіптувати, що от, мовляв, десь там ходить собі молодик, якого на цьому світі й не було б, коли б не він, Уейт. І це навіювало на нього жах. Трохи засерйозний наслідок як для такого незначного випадку.

Чи хотів він тоді мати сина? Про це 'Уейт замислювався найменше.

Нині, до речі, сексуальна зрілість у самців людини настає приблизно в шестирічному віці. Коли такий шестирічний надибає якусь самицю в період парування, то ніщо не завадить йому вступити з нею в статевий зв'язок.

І мені його шкода, бо я ще пам'ятаю, як самому було шістнадцять. Боже, який я був збудливий! І оргазм тоді, як і тепер, не давав полегкості. Бо мине після оргазму десять хвилин — і що далі? Нічого не вдієш, знов його прагнеш. А треба ж робити уроки!

4

Ті, що були на борту "Баійї де Дарвін", ще не дуже зголодніли. Кишки у всіх, у тому числі й у "Казашки, ще вичавлювали останні живодайні молекули з їстівних речовин, поглинутих напередодні. Ніхто ще не споживав частин власного тіла, як це передбачала схема виживання галапагоських черепах. Дівчатка канка-боно — ті вже добре знали, що таке голод. Для інших це ще стане відкриттям.

І єдині двоє людей, які не тільки весь час спали, а й підтримували власні сили і дух, були Мері Хейберн та капітан. Дівчатка канка-боно нічого не знали ні про судно, ні про океан, та й не розуміли нічого, сказаного їм будь-якою мовою, крім канка-боно. Хісако охопив стан цілковитого заціпеніння. Селіна була сліпа, а 'Уейт при смерті. Отже, лишилось тільки двоє, які могли вести судно і дбати про Уейта.

Першої ж ночі вони домовились, що Мері вестиме судно вдень, коли сонце з певністю підказуватиме їй, де схід, звідки вони втекли, й де захід, куди пливли, сподіваючись знайти мир і достаток на острові Бальтра. А капітан керуватиме судном уночі, орієнтуючись по зорях.

Те з них, котре не стояло біля стерна, мало доглядати Уейта, водночас уриваючи годинку, щоб поспати. Звичайно, ті робочі зміни тяглися довго. А втім, уся ця тяжка епопея мала бути досить коротка, бо, за капітановими підрахунками, Бальтра лежала десь лише за сорок годин ходу від Гуаякіля.

Якби вони коли-небудь досягли Бальтри, чого їм так і не вдалося, то застали б її безлюдною і спустошеною за допомогою ще однієї авіапосилки з дагонітом.

Людські істоти були тоді такі плодючі, що звичайні вибухи мали дуже малі довготривалі біологічні наслідки або ж узагалі їх не мали. Навіть наприкінці затяжних війн людей довколо було, здавалося, сила-силенна. Дітей народжувалося завжди так багато, що спроби значно зменшити населення примусовим шляхом були приречені на невдачу. Вони залишали не більше довготривалих ран — як не брати до уваги ядерних нападів на Хіросіму та Нагасакі,— ніж "Баійя де Дарвін", коли вона розтинала носом і збовтувала невтороване море.

Саме завдяки здатності людства до такого швидкого зцілення за допомогою новонароджуваних діток для багатьох людей вибухи здавалися не чим іншим, як елементами шоу-бізнесу чи вельми видовищним самовиявом, та й по всьому.

Проте людству судилося втратити, коли не брати до уваги однієї крихітної колонії на Санта-Росалії, саме те, чого невтороване море не втратить ніколи, поки в ньому є вода: здатність до самозцілення.

Що стосується долі людства, то всі його рани мали стати аж надто хронічними. А осколково-фугасна зброя вже ніколи не буде елементом шоу-бізнесу

Отож, якби людство й далі зцілювало собою ж таки завдані рани за допомогою копуляції, тоді історія людської колонії на Санта-Росалії, яку я розповідаю, була б трагікомедією з пихатим і некомпетентним капітаном Адольфом фон Кляйстом у головній ролі. І тривала б вона не мільйон років, а лише кілька місяців, бо справжніми колоністами вони так і не стали б. Це була б просто купка людей, яка потрапила на безлюдний острів, але яку трохи згодом виявили і врятували.

Серед них був би й сором'язливий капітан — єдиний, хто відповідав за всі їхні муки.

Після першої ночі у відкритому морі капітан, однак, ще гадав, ніби все гаразд. Мері Хепберн, яка згодом замінить його за штурвалом, дістане від нього такий наказ: "Нехай весь ранок сонце буде над кормою, а після полудня — над носом". І ще він вважав найсвятішим своїм обов'язком завоювати повагу пасажирів. Адже вони бачили його в зовсім неподобному вигляді. Та поки судно допливе до Бальтри, пасажири, сподівався капітан, забудуть, який він був п'яний, і всі наввипередки розповідатимуть, що він урятував їм життя.

Оце ще одна річ, на яку були здатні тодішні люди, на відміну від сучасних: подумки втішатися подіями, які ще не відбулись і можуть зовсім не відбутися. Моя матінка була в цьому ділі великий спец. Колись, мріяла вона, мій батько покине писати свою наукову фантастику й натомість напише те, чого справді ждуть величезні маси читачів. І тоді ми матимемо новий будинок у якомусь гарному місті, а заразом накупимо чудового одягу і багато чого ще. Після розмов із нею я нерідко замислювався: а навіщо Богові потрібен був увесь цей клопіт із сотворінням реального світу?

Сказав "Мандаракс":

Уява ВарТd багатьох подорожей — а наскільки дешевша! Джордж Вільям Кертіс (1824-1892)

Тож капітан, стоячи напівголий на містку "Баійї де Дарвін", подумки був на острові Манхеттен, де залишилась і більшість його грошенят, і чимало друзів. Він якось добереться туди з Бальтри й купить собі чудову квартирку на Парк-авеню. І під три чорти цей Еквадор!

Але реальність заважала мріяти. Сходило справжнє сонце. З ним, до речі, була пов'язана одна невеличка прикрість. Капітан цілу ніч гадав собі, що веде судно на захід, а це означало, що сонце мало зійти просто за кормою. Але це конкретне сонце зійшло хоч і справді за кормою, проте з чималим креном на правий борт. Тож капітан повернув корабель ліворуч, щоб сонце опинилося там, де й мало бути. Його великий мозок, який ніс відповідальність за цю вже виправлену ним помилку, запевняв його ж таку душу, що помилка дрібна й скоєна щойно, адже зірки на світанку, мовляв, були оповиті млою. Великий мозок прагнув поваги з боку душі не менше, ніж з боку пасажирів. Великий мозок мав своє власне життя, і настане час, коли капітан намагатиметься геть відмовитись від його послуг за те, що він привів судно не туди.

Та до цього залишалося ще аж п'ять днів.

Коли капітан пішов на корму, щоб дізнатись, як почуває себе "Віллард Флемінг", і допомогти Мері перенести його, як домовлялись, у затінок під сходнями між офіцерськими каютами, він ще довіряв своєму мозкові. Я не позначаю зірочкою ім'я Вілларда флемінга, оскільки такої особи не існувало, а отже, й померти вона не могла.

А Мері Хепберн, як особистість, капітана настільки не цікавила, що він навіть прізвища її не знав. Він думав, що вона — Каплан, бо така

нашивка була на кишені її блузи із запасного комплекту бойового обмундирування, яка правила тепер Уейтові за подушку.

Уейт також вважав, що прізвище в неї Каплан, хоч вона й виправляла цю його помилку не раз. Уночі він сказав їй:

— Ви, євреї, виживете за будь-яких обставин. На це Мері відказала:

— Ви, Вілларде, виживете теж.

— Що ж, я й сам так гадав, місіс Каплан. Але тепер я цього вже не певен. Мені здається, кожен, хто ще не помер, той вижив.

— Та годі про це,— мовила вона. — Побалакаймо краще про щось приємніше. Наприклад, про Бальтру.

Але кров надходила тоді до його мозку поки що безперебійно, бо 'Уейт правив своєї і далі. Навіть сухо засміявся. І сказав:

— Стільки людей базікають, що вони здатні до виживання, начебто в цьому справді щось є! Та єдиний різновид людини, який не може таким похвалитися,— це труп.

— Та годі вам, годі! — вигукнула Мері.

Коли перед ними з'явився капітан — це було вже після сходу сонця — Мері саме дала згоду вийти заміж за Уейта. Він таки подолав її опір. Це було так, наче він цілу ніч благав у неї води, і ось, нарешті, вона дає йому краплину. Коли вже він так палко бажає заручин,— а заручини були єдиним, що вона могла йому дати,— тоді гаразд, вона згодна.

Мері, однак, не сподівалася, що цю урочисту обіцянку доведеться — якщо взагалі доведеться — одразу ж виконувати. Звичайно, їй

подобалося все, що він про себе розповідав. Уночі вона дізналася, що він захоплюється лижними походами на пересіченій місцевості. З яким теплом зізнавався він, що найщасливіші його хвилини — це коли він мчить на лижах, а навкруги тільки чистий сніг і тиша замерзлих озер та лісів. "Уейт жодного разу в житті не стояв на лижах, але якось одружився й розорив удову власника пансіонату для лижників у Білих горах штату Нью-Гемпшір. Він залицявся до неї навесні, а лишив злидаркою ще перед тим, як зелене листя стало жовтим, оранжевим, червоним та бурим.

То не з людською істотою заручалася Мері; її нареченим була машкара.

А втім, великий мозок підказував їй, що великого значення це не мало, адже вони напевне не зможуть одружитись раніше, ніж потраплять на Бальтру, а там "Віларда Флемінга", якщо він ще буде живий, доведеться негайно й інтенсивно лікувати. Тож вона, міркувала Мері, матиме ще досить часу, щоб ухилитися від шлюбу.

Отож вона навіть не насторожилась, коли "Уейт сказав капітанові:

— У мене чудова новина: місіс Каплан дала згоду вийти за мене заміж! Я найщасливіший чоловік на світі!

Тепер доля зіграла з Мері лихий жарт майже так само швидко й очевидно, як було з моїм обезголовлюванням на верфі в Мальме.

— Вам пощастило,— сказав капітан. — Я, як капітан цього судна в міжнародних водах, маю законні повноваження, щоб одружити вас. Любі мої, ми тут опинилися разом із во.Л Бога... — розпочав він промову, наприкінці якої, через дві хвилини, оголосив "Мері Каплан" та "Вілларда Флемінга" чоловіком і дружиною.

Сказав "Мандаракс":

Клятви — лише слова, а слова — лише вітер. Семюель Батлер (1612 — 1680)

І Мері Хепберн на Санта-Росалії пам'ятатиме цю "Мандараксову" цитату, як і сотні інших. Та з плином років вона почала сприймати свій шлюб з "Віллардом Флемінгом" усе серйозніше й серйозніше, дарма що цей її другий чоловік помер з усмішкою на вустах через кілька хвилин після того, як капітан оголосив їх чоловіком і дружиною. Вже бувши старою-престарою, беззубою й скоцюрбленою бабою, вона скаже пухнастій Акіко: "Я вдячна Богові, що послав мені двох чудових чоловіків",— Мері мала на увазі Роя та "Вілларда Флемінга". Цим вона водночас прагнула довести, що для неї небагато важить капітан, який тоді був уже вельми старий батько чи дідусь усього молодшого покоління остров'ян, крім Акіко.

Акіко була єдина молода колоністка, яка жадібно прислухалась до всіляких історій, а надто любовних, про життя на материку. Тож Мері почувала себе, мабуть, незручно перед нею за те, що мала так небагато любовних історій, які могла розповідати від першої особи, її батько й мати справді були напрочуд закохані один в одного, казала вона, й Акіко з насолодою слухала про те, як вони до самого кінця цілувалися та обіймались.

Мері могла розсмішити Акіко розповіддю про свою кумедну, сказати б, любовну інтригу з удівцем, що керував відділенням англійської мови в Іліумській середній школі перед її закриттям. Його звали Роберт Войцеховіц, і він був єдиним чоловіком, крім Роя та "Вілларда Флемінга", який будь-коли пропонував їй руку та серце.

А історія була така.

Роберт Войцеховіц почав дзвонити їй і запрошував на побачення вже через два тижні після похорону Роя. Вона відхиляла його пропозиції,

даючи зрозуміти, що для неї ще надто рано знов зустрічатися з чоловіками.

Мері робила все можливе, щоб знеохотити його. Та якось надвечір він однаково завітав до неї, хоч як вона втовкмачувала йому, що бажає тільки одного:

побути на самоті. Він під'їхав до її будинку, коли вона косила газон. А тоді умовив її вимкнути косарку й одразу виклав пропозицію про шлюб.

Мері змальовувала його машину й доводила Акіко до реготу, хоч та ніколи не бачила й ніколи не побачить жодного автомобіля. Роберт Войцеховіц мав "ягуара", який колись був дуже гарний, але тепер увесь його кузов з боку водія вкривали зарубки та подряпини. Цю машину йому подарувала, вмираючи, дружина. Звали її "Доріс, і таким ім'ям Акіко назве одну із своїх пухнастих дочок—просто під впливом цієї розповіді.

"Доріс Войцеховіц успадкувала трохи грошей і купила "ягуара" для Роберта з вдячності за те, що він був таким добрим чоловіком. Вони мали дорослого сина Джозефа — незграбного тюхтія, який і розколошматив того прекрасного "ягуара", ще коли мати була жива. Джозефа на рік ув'язнили — кара за те, що вів машину в нетверезому стані.

Знов цей наш давній друг алкоголь, від якого всихає мозок...

Роберт освідчився на єдиному свіжоскошеному газоні в усій околиці. В решті садиб знову розросталися бур'яни, бо всі сусіди вже виїхали. І весь час, поки Роберт освідчувався, на них гавкав золотавий мисливський собака, який удавав із себе грізного хижака. То був Дональд — пес, що так скрасив Роєві останні місяці його життя. Тоді навіть собаки мали свої імена. Дональд був собака. Роберт був чоловік. І

Дональд нікому не робив шкоди. Він ніколи не кусався. Єдине, чого він хотів, це щоб хтось шпурнув ціпок, якого він потім принесе назад, і так знов і знов. Дональд, м'яко кажучи, був не дуже меткий. Йому, напевно, ніколи б не написати бетховенську Дев'яту симфонію. Коли він спав, то нерідко скімлив, а задні лапи в нього тремтіли. То він уві сні ганяв за ціпками.

Роберт боявся собак, бо, коли він мав лише п'ять років, на нього з матір'ю якось напав доберман-пінчер. Та коли поруч був знавець собак, Роберт їх не боявся. Але досить було йому залишитися з собакою, навіть із маленьким цуценям, сам на сам, як він починав пітніти, тремтіти, а чуб у нього ставав дибки. Тому Роберт був вельми обережний і намагався уникати таких ситуацій.

Його освідчення так здивувало, збентежило й засмутило Мері Хепберн, що вона залилася слізьми (нині такого з жінками не буває) і, розпачливо вибачившись перед ним, зникла в будинку. Вона не хотіла одружуватися ні з ким, крім Роя. І хоч Роя вже й не було, вона все одно не хотіла мати за чоловіка нікого іншого.

Так Роберт залишився на газоні перед будинком сам на сам із Дональдом.

Якби Робертів великий мозок був нормальний, він спонукав би свого господаря спокійно піти до машини, зневажливо кинувши Дональдові щось на зразок: "Цить! Геть!" Одначе натомість мозок повернув його назад і примусив побігти, причому цей мозок виявився таким дефективним, що Роберт, переслідуваний Дональдом — той весь час біг за ним вистрибом,— пронісся повз автомобіль через дорогу й видерся на яблуню перед входом до порожнього будинку, чиї власники вже втекли до Аляски.

Тож Дональд сів під деревом і заходився шалено гавкати.

Роберт просидів на яблуні, боячись злізти, з годину, доки Мері, здивована безперервним і монотонним гавканням, вийшла з будинку й урятувала його.

Переляканий Роберт спустився на землю, сповнений огиди до самого себе. Він навіть виблював, забризкавши власні черевики й холоші штанів, після чого пробурчав: "Я вже не чоловік. Просто не чоловік. Звичайно, я більш ніколи вас не потурбую. Я більш не потурбую жодної жінки".

Я переказую цю розповідь Мері саме тут, бо таке ж приниження власної гідності відчував і капітан Адольф фон Кляйст після того, як, проборознивши п'ять днів і п'ять ночей океан, не спромігся знайти жодного острова.

Він узяв надто на північ — аж надто на північ. Тож усі ми опинились набагато північніше від бажаного курсу. Певна річ, голоду я не відчував, так само як і Джеймс Уейт, що лежав мерзлою колодою в нижньому камбузі, у холодильнику для м'яса. Камбуз цей, хоч електролампочки зникли, а ілюмінаторів там не було, все ще освітлювали, щоправда ледве-ледве, нагрівальні елементи електричних печей та плит.

Атож, і водопровідна система теж іще працювала. В усіх кранах було .вдосталь води—як гарячої, так і холодної.

Одне слово, спраги не відчував ніхто, хоч їсти всі хотіли страшенно. Зникла й Селінина Казашка, та я не ставлю тут зірочки перед собачим ім'ям, бо на той час Казашка була вже мертва. Собаку поцупили дівчатка канка-боно, поки Селіна спала; вони задушили її і оббілували — голіруч, не маючи жодних знарядь, окрім власних зубів та нігтів. А потім засмажили собаку в печі. І ніхто про це не дізнався.

Проте на час загибелі від собаки зосталася вже сама шкіра та кістки, й існувала вона за рахунок накопичених раніше речовин.

Якби Казашка потрапила на Санта-Росалію жива, то однаково не мала б великих перспектив на майбутнє — навіть коли б припустити неймовірне: що там знайшовся б пес. Вона ж бо, не забуваймо, була позбавлена статевих ознак. Все, чого Казашка могла б досягти такого, що пережило б її, це залишитись у дитячих спогадах пухнастої Акіко, яка от-от мала народитися. Бо навіть за найсприятливіших умов Казашці не пощастило б прожити так довго, щоб новонароджені остров'яни встигли її попестити, побачити, як вона махає хвостом, тощо. А втім, її гавкання вони теж не почули б, бо Казашка ніколи не гавкала.

6

Щоб ніхто не пустив сльозу з приводу передчасної загибелі Казашки, я скажу: "Ну що ж, адже вона все одно не написала б бетховенської Дев'ятої симфонії".

Те саме я кажу й щодо смерті Джеймса Уейта: "Ну що ж, адже він усе одно не написав би бетховенської Дев'ятої симфонії".

Це суперечливе тлумачення того, як мало більшості з нас призначено зробити в житті, хоч яке довге воно було б,— не мій винахід. Уперше я почув про це шведською мовою на похороні — не на власному, бо був тоді ще живий. Покійником у тому перехідному обряді виступав тупий і непопулярний серед робітників на верфі майстер, якого звали Пер Олаф Розенквіст. Він помер молодим — принаймні тоді його вік вважали молодим,— бо страждав, як і Джеймс Уейт, успадкованою хворобою серця. Я пішов на похорон разом із приятелем-зварником, і звали його Яльмар Арвід Бострьом, хоч як там звали когось мільйон років тому, не має тепер істотного значення. Коли вже виходили з церкви, Бострьом мені й каже: "Ну що ж, адже бетховенської Дев'ятої симфонії він не написав би все одно".

Я запитав, чи сам він придумав цей похмурий жарт, і Бострьом відповів, що ні, просто чув його від свого дідуся-німця, який служив під

час першої світової війни офіцером, відповідальним за поховання загиблих на Західному фронті. Солдати, яким уперше доводилося виконувати таку роботу, звичайно розводили філософію над тим чи тим трупом, у чиє обличчя вони ось-ось шпурнуть лопату землі,— мовляв, а що б він міг зробити, коли б не поліг таким молодим? Чимало було цинічних висловів, якими ветерани обривали такі роздуми новобранців, і одним із них був: "Не журися за нього. Все одно бетховенської Дев'ятої симфонії він не створив би".

Коли мене самого поховали молодим у Мальме, за якихось шість метрів від Пера Олафа Розенквіста, то Яльмар Арвід Бострьом, виходячи з цвинтаря, те саме сказав і про мене: "Ну що ж, Леон усе одно не написав би бетховенської Дев'ятої симфонії".

Атож, а згадав я про цей вислів у хвилину, коли капітан фон Кляйст докоряв Мері за те, що вона оплакувала смерть чоловіка, якого вони вважали Віллардом Флемінгом. На той час вони були в морі лише дванадцять годин, і капітан ще відчував певну перевагу над нею та й над рештою пасажирів також — майже над усіма.

Пояснюючи, як тримати судно на західному курсі, фон Кляйст сказав їй:

— Яке це марнування часу — оплакувати зовсім незнайому людину! З того, що ви мені розповіли, я зрозумів: родичів він не мав та й ні за яку суспільне корисну справу останнім часом теж не брався. То навіщо всі ці сльози?

Тут був для мене якраз слушний момент, щоб устряти зі своїм безплотним голосом і промовити: "Бетховенської Дев'ятої симфонії він напевно не написав би".

Фон Кляйст спробував трохи пожартувати, але це в нього не дуже вийшло, коли він сказав:

— Як капітан судна, я наказую вам плакати тільки у тих випадках, коли є підстава. А зараз нема чого плакати!

— Він був мій чоловік,— скиглила Мері. — Я сприйняла церемонію одруження, яку ви здійснили, дуже серйозно. Смійтеся собі, якщо хочете.

Уейт лежав тоді там, де його застала смерть, до холодильника його ще не затягли.

— Він чимало дав цьому світові і ще дав би багато, коли б ми змогли його врятувати,— додала Мері.

— А що ж такого визначного цей чоловік дав світові? — поцікавився чоловік

— Він знав про вітряки більше, ніж будь-хто з нині живих,— сказала вона. — Він говорив, що можна позакривати всі вугільні та уранові шахти: завдяки самим лише вітрякам можна перетворити найхолодніші закутки планети на такі ж теплі, як Майамі у Флоріді. А ще він був композитором.

— Справді? — здивувався капітан.

— Так, він написав дві симфонії.

Мені це твердження здалося пікантним — у світлі сказаного вище виходить, що Уейт у свою останню земну ніч претендував ще й на роль автора двох симфоній. А Мері, розповідаючи далі, запевняла, що, коли повернеться додому, неодмінно поїде до Мус-Джо й розшукає ті його симфонії, які ніколи ще не виконувались, і спробує знайти оркестр, щоб зіграв їх уперше.

— Віллард був такою скромною людиною! — зітхнула вона.

— Мабуть, що так,— погодився капітан.

Через сто вісім годин капітан виявить, що перебуває в стані безпосередньої конкуренції з отим зразком чеснот.

— Якби Віллард був живий,— казала Мері,— він напевне знав би, що робити. Капітан тоді вже остаточно втратив самоповагу, і вона більш ніколи — хоч жити йому судилося ще тридцять років — до нього не повернеться. Ну хіба не справжня трагедія? Він відчував, що глузування Мері його принижує.

— Я справді ладен вислухати будь-яку пораду,— промовив він. — Ви тільки скажіть, що саме зробив би цей пречудовий Віллард, і я з величезною радістю вчиню саме так. '

На той час він уже відмовився від послуг свого мозку й вів судно лише за порадами душі, час від часу міняючи курс. Будь-якийсь острівець, навіть завбільшки з носовичок, викликав би в капітана сльози вдячності. Та ні, сонце, яке щойно було просто попереду, потім — з лівого борту, за кормою, і з правого борту, вкотре вже заходило за обрій.

На нижній палубі Селіна Макінтош кликала собаку

— Казашко-о-о! Казашко-о-о! Хтось бачив мою Казашку? Мері гукнула у відповідь:

— Тут, нагорі, її нема!

Потім вона, намагаючись уявити собі, що зробив би "Віллард", дійшла думки, що, може, "Мандаракс" здатний виконувати функції, крім годинника та перекладача, ще й радіоприймача та передавача. І вона порекомендувала капітанові спробувати викликати допомогу.

Капітан не знав, що цей прилад — "Мандаракс". Він думав, то "Гокубі", а "Гокубі" лежав у нього вдома в Кіто, в шухляді разом із носовичками, запонками для манжет, шпильками для краваток та кишеньковими й наручними годинниками. "Гокубі" йому подарував брат іще торік на Різдво, та капітан так і не зумів приладом скористатися. Для нього то була ще одна іграшка, про яку він добре знав одне: це — не радіо.

Тож фон Кляйст зважив на долоні прилад, гадаючи, що то "Гокубі", й мовив до Мері:

— Ладен собі правицю відтяти, якщо цей мотлох може правити за радіо! Присягаюся, що навіть найсвятішому Віллардові Флемінгу не вдалося б ані отримати, ані передати якесь повідомлення за допомогою "Гокубі".

— Може, пора вже вам покинути оцю свою впевненість в усьому на світі?! — вигукнула Мері,

— Ця ідея вже спадала мені на думку,— погодився він.

— То пошліть сигнал SOS. Кому від цього буде шкода?

— Ніякої шкоди, звичайно, не буде,— промовив капітан. — Місіс Флемінг, ви маєте цілковиту рацію. Це напевне не завдасть нікому шкоди. — І він заговорив у мініатюрний "Мандараксів" мікрофон слово, яке мільйон років тому правило за міжнародні позивні для судна, що зазнало біди:

— Mayday, Mayday, Mayday'.

По тому повернув "Мандаракс" екраном до себе, щоб прочитати разом із Мері відповідь, якщо вона з'явиться. Сталося так, що капітан натиснув на кнопку, якої в "Гокубі" не було і яка тут, у "Мандараксі",

пробуджувала до життя весь інтелектуальний набір цитат, що їх прилад мав на кожну тему, зокрема й на травень місяць. Тому на маленькому екрані з'явились, збивши обох з пантелику, такі зовсім незрозумілі рядки:

В розбещенім травні

Кизил, каштан та квітуче іудине дер^ во їстимуть, питимуть, ділитимуть У шелесті листя...

Т.С. Еліот (1888-1965)

7

На мить капітанові й Мері здалося, що вони ввійшли в контакт із зовнішнім світом, хоч жодна відповідь на сигнал SOS не надійшла б так швидко й у такій літературній формі.

Тож капітан повторив виклик:

— Mayday! Mayday! Зазнає лиха "Баійя де Дарвін", координати невідомі. Хто мене приймає?

На це "Мандаракс" відповів:

Травень наступного року буде напевне чудовий. Авжеж, та й нам годі буде вже двадцять чотири

А.Е. Хаусмен (1895-1936)

І тоді стало ясно, що слово "травень" викликає потік цитат із самого приладу. Капуган замислився над цим. Він усе ще вважав, що тримає в руках "Гокубі" — може, трохи складнішої моделі, ніж той, що був у

нього. Як же мало він знав! Збагнувши, що прилад реагує на слово "травень", він спробував "червень".

І "Мандаракс" відреагував:

Червень повсюди теплом вибухдг. Оскар Хеммерстайн II (1895-1960)

— Жовтень! Жовтень! — вигукнув капітан. І "Мандаракс" відповів:

Небо—як попіл, жалобу пророчить;

Листя жовте за кожним кроком, Листя мертве за кожним кроком... То сталось сумної жовтневої ночі. Тільки я не пригадую року. Едгар Аллен По (1809-1849)

Отакі-то справи були з "Мандараксом", хоч капітанові все ще здавалося, що це — "Гокубі". І Мері заявила, що краще знов полізе на найвищу щоглу, де був спостережний пост—так зване "вороняче гніздо",—щоб угледіти бодай що-небудь.

Але перед тим, як полізти, вона пустила капітанові ще одну шпильку — спитала, який саме острів має побачити. Адже протягом усього третього дня їхнього плавання капітан тільки те й робив, що називав острови, які нібито лежать за обрієм — там, куди прямує судно. "Дивіться добре, скоро має з'явитися Сан-Крістобаль або, може.Хеновеса —залежно від того, чи далеко ми запливли на південь",— казав він, а згодом з такою ж упевненістю проголошував уже зовсім інше: "Ага! Тепер я знаю, де ми! Ось-ось побачимо острів Худ — єдине на Землі місце гніздування хвилястих альбатросів, найбільших птахів на всьому архіпелазі". І так цілий день.

Ті альбатроси, до речі, й досі гніздяться на острові Худ. Вони мають розмах крил аж до двох метрів і, як завжди, палко віддані ідеям авіації, за якою, на їхню думку, майбутнє.

Однак, коли вже п'ятий день схилявся до заходу і Мері попросила капітана сказати, який саме острів лежить поблизу, той промовчав. Тоді вона настирливо повторила своє запитання, і він відіповів їй так:

— Гора Арарат.

А коли Мері видерлася до "воронячого гнізда", я був здивований, що вона не озвалась і словом. Бо мене вразило оте чудернацьке атмосферне явище, яке виникло просто над кормою, а потім потяглося за судном у кільватері. Воно було безгучне й мало начебто електричну природу — щось подібне до кульової блискавки чи вогнів Святого Ельма.

Колишня вчителька середньої школи дивилася на те диво, але, здавалося, не вбачала в ньому нічого незвичайного. І тоді я збагнув, що це було видно лише мені, й одразу зрозумів: то ж голубий тунель до потойбічного життя — і знов по мою душу!

Доти я бачив його тричі: тієї миті, як зостався без голови, потім — на цвинтарі в Мальме, коли мокра шведська глина глухо падала на мою труну, а Яльмар Арвід Бострьом, який, звичайно, ніколи б не написав бетховенської Дев'ятої симфонії, мовив про мене: "Ну що ж, він усе одно не написав би бетховенської Дев'ятої симфонії". А втретє тунель з'явився тієї хвилини, коли я сам був нагорі, у "воронячому гнізді",—під час шторму в Північній Атлантиці; тоді бурхав ураганний вітер з мокрим снігом, а я тримав високо, наче баскетбольний м'яч, свою бідолашну відтяту голову.

Питання, що на нього натякає, з'являючись переді мною, голубий тунель, можу вирішити тільки я сам: чи не вичерпав я нарешті свій інтерес до життя, яке вирує довкола? Якщо так, то мені досить зробити лише крок усередину того, що я порівнюю з величезним пилососом. Якщо справді діє всмоктування в цей голубий тунель, сповнений світла, дуже подібного до того, яке випромінювали електричні печі та плити на "Баійї де Дарвін", то воно, здається, не турбує мого покійного батька,

письменника-фантаста Кілгора Траута, який стоїть біля самого сопла й базікає зі мною.

Перше, що сказав мені батько з-над корми "Баійї де Дарвін" було:

— Чи не досить із тебе цього корабля дурнів, синку? Приходь до тата, не вагайся. Як відмовишся зараз, то не побачиш мене мільйон років.

Мільйон років! Боже, мільйон років! Адже він не жартував. Хоч який поганий батько він був, але обіцянки завжди виконував і свідомо ніколи мене не обдурював.

Тож я ступив крок до нього, але на другий не наважився. Я поводився, як та голубонога олуша-самиця на початку залицяльного танка. Цей непевний перший крок був, як і в тому танку, наче перший рух маятника, після якого маятника вже не зупинити. Отак і я вже зазнав змін, хоча був іще дуже далеко від сопла. Торохкотіння двигунів "Баійї де Дарвін" значно стихло, а сталева верхня палуба стала прозора, і я міг зазирнути вниз, до головного салону, де дівчатка канка-боно гризли кістки своєї безневинної сестри Казашки.

Той перший крок до батька змусив мене подумати про індіанських дівчаток, про Мері у "воронячому гнізді", про Хісако Хірогуті з її плодом у вбиральні, про деморалізованого капітана, про сліпу Селіну на містку та про мерця у величезному холодильнику таке: "З чого б то мене так пориває цікавитись долею цих невідомих мені людей, рабів страху та голоду? Що мені до них?"

Отож другого кроку до батька я не ступив, і тоді він промовив:

— Іди далі, Леоне. Вагатися не час.

— Але ж я ще не завершив свого дослідження,— заперечив я. Адже я навмисно став духом — це давало мені такі переваги, як здатність читати думки, пізнавати людське минуле, бачити крізь стіни, бути в багатьох місцях одночасно, довідуватись, як саме дійшло до тієї чи іншої ситуації, і, нарешті, мати доступ до всього людського багажу знань. — Тату,— попросив я,— дай мені ще п'ять років.

— П'ять років?! —вигукнув він. І нагадав, передражнюючи мене, про три попередні угоди, які ми з ним уже укладали: — "Ще один день, тату... Ще один місяць, татку... Ще тільки півроку, татусю".

— Але ж я пізнаю так багато про життя як таке, про його плин, та й узагалі про його суть! — сказав я.

— Не бреши мені,— відповів батько. — Хіба я тобі колись брехав?

— Ні, сер.

— То не бреши й мені.

— Хіба ти став там господом Богом?

— Ні,— мовив він. — Я й досі всього лиііі твій батько, Леоне. Та однаково не бреши мені. Своїм підслухуванням ти тільки того й домігся, що накопичив зайву інформацію. З таким самим успіхом ти міг би колекціонувати квитки на бейсбольні матчі або ковпачки від пляшок. А вся ця твоя інформація має не більше сенсу, ніж накопичена в "Мандараксі".

— Ще п'ять років, батьку, тату, татусю! — просив я.

— Тобі це замало часу навіть для того, щоб усвідомити, про що саме треба дізнатися,— заперечив він. — І саме тому, хлопче, ось тобі моє слово честі: якщо даси мені зараз відкоша, я повернуся аж за мільйон

років... Леоне, Леоне! — благально промовив він. — Чим більше ти знатимеш про людей, тим огидніше тобі буде. Як на мене, те, що начебто наймудріші мужі твоєї країни послали тебе на майже нескінченну, невдячну, жахливу й, нарешті, безглузду війну, має допомогти тобі збагнути всю глибину людської натури на цілу вічність наперед!..

Чи треба тобі казати,— вів далі він,— що саме ці прекрасні тварюки, про яких ти, здається, прагнеш знати так багато, якраз нині перейняті пихою, що вони мають напоготові зброю і можуть умить знищити все живе?

А треба тобі казати, що ця колись справді гарна й життєдайна планета схожа тепер, як поглянути згори, на вражені злоякісною пухлиною внутрішні органи Роя Хепберна під час розтину трупа, а великі міста, де скупчені твої улюблені людські істоти,— це ракові пухлини, що розростаються без причини й міри, поглинаючи й отруюючи геть усе навкруги? Чи треба тобі казати, що ці тварюки накоїли аж надто багато лиха, і годі вже сподіватися, нібито навіть на їхніх онуків чекає пристойне життя? І буде дивно, коли у двотисячному році, до якого залишилось усього чотирнадцять років, бодай щось зостанеться їсти чи пити.

Як і пасажирів цього Богом проклятого судна, хлопче мій, тих тварюк ведуть капітани, що не мають ні компасів, ні карт і повсякчас заклопотані лиш одним: як уберегти власну самоповагу.

Як і за життя, батько знову був неголений. Як і за життя, він знову був блідий і виснажений. Як і за життя, він знов курив сигарету. Батько мені не сподобавсь, і це була ще одна причина того, що я не ступив другого кроку.

Я втік із дому в шістнадцять років через те, що мені було соромно за свого батька.

Коли б замість нього в отворі голубого тунелю був ангел, я, може, й стрибнув би туди.

Джеймс Уейт утік із дому через те, що лихі люди весь час знущалися з нього, завдаючи йому фізичного болю. Він міг би з таким самим успіхом потрапити з пологового будинку просто до рук іспанської інквізиції, настільки витончені були декотрі тортури, яким його піддавали за спонукою свого винахідливого великого мозку названі батьки й матері. А я втік від рідного батька, що навіть у гніві жодного разу не підняв на мене руку.

Та коли я був ще зовсім юний і багато чого не тямив, батько зробив із мене спільника, разом з яким примусив матір зникнути назавжди. Наслідуючи його, я глузував із матері, коли вона хотіла чи то кудись поїхати, чи то завести друзів і запросити їх на обід, чи то іноді сходити в кіно, до ресторану тощо. Я тоді був заодно з батьком. Я вважав, що він — найвизначніший письменник у світі, бо, як на мене, це було єдине, чим я міг пишатися. Друзів ми не мали, наш будинок був найзанедбаніший в усій околиці, ми не мали навіть телевізора й автомобіля. То чом же мені було не захищати його від матері? Щоправда, слід віддати йому належне: він сам ніколи не робив натяків на власну велич. Коли я був, однак, ще надто зелений, щоб тверезо судити, його велич мені ввижалась уже в тому, з якою наполегливістю він весь час тільки те й робив, що писав і курив — таки справді весь час.

Ага, була ж іще одна річ, якою я міг пишатися, і в Кохосі це мало неабияку вагу: батько служив колись у морській піхоті Сполучених Штатів.

Проте вже в шістнадцять років я сам дійшов висновку, якого моя мати й сусіди дійшли багато раніше: що мій батько — всього-на-всього гидкий невдаха, чиї опуси публікували лише найнизькопробніші видання й майже нічого йому за це не платили. Він, вирішив я, ображає саме життя, коли отак, день при дні, весь час тільки те й робить, що пише та курить — таки справді весь час.

Я тоді провалював у школі екзамени з усіх предметів, крім мистецтва. В кохоській середній школі мистецтва взагалі ніхто не провалював — це було просто неможливо. І я втік, щоб розшукати матір. Але в цьому мені так і не пощастило.

Батько видрукував понад сотню книжок і майже тисячу оповідань, але за всі мої мандри я зустрів лише одну людину, яка твердила, нібито колись чула при нього. Мене ця зустріч після таких тривалих пошуків дуже вразила, я навіть ненадовго втратив глузд.

Я ніколи не телефонував батькові й не надсилав йому нічого, крім поштових листівок. Не знав навіть, що він помер, аж поки загинув сам і він уперше з'явився переді мною при вході до голубого тунелю в потойбічне життя.

Однак я пишався ним за те єдине, чим, на мою думку, міг пишатися й він:

адже я також служив у морській піхоті Сполучених Штатів. Це була наша сімейна традиція.

І, їй-богу, хіба тепер я не став письменником, хоч анітрохи й не сподівався що мої карлючки, як і батьківські, колись стануть надбанням читачів? Ні, читачів уже немає. Та й не може бути.

Отже, обидва ми тепер поводилися так, як оті голубоногі олуші під час залицяльного танка,— виконували запрограмовані рухи, незважаючи на те, чи було кому спостерігати нас, чи, найімовірніше, ні.

Ось батько звертається до мене від сопла:

— Ти зовсім як твоя мати.

— В якому розумінні? — питаю я.

— Знаєш, яка була в неї улюблена цитата? Звісно, я знав, знав і "Мандаракс". Ту цитату я взяв епіграфом до цього роману.

— Ти віриш, що людські істоти — це добрі тварини, яким пощастить розв'язати всі свої проблеми й знову перетворити Землю на райські кущі.

— Можна мені побачити її? — спитав я. Я знав, що мати десь там, у тунелі, адже вона померла. Перше, про що спитав у батька, коли й сам помер, було: "Ти не знаєш, що сталося з мамою?" Адже я повсюди її розшукував, поки не вступив до морської піхоти.

— Чи не мати отам позад тебе? — поцікавився я.

Голубий тунель весь час звивався, корчився, то стискаючись, то розширюючись, і коли він розширювався, то я нерідко мав змогу зазирнути глибоко всередину. І ось там, коли батько з'явився втретє, я й побачив жіночу постать. Я думав, то матір, але мені знов не пощастило.

— Леоне, я — Найомі Тарп,— мовила до мене та жінка. Це була наша сусідка, що після втечі моєї справжньої матері якийсь час усіляко намагалася мені її замінити. — Авжеж, я місіс Тарп,— знов озвалася вона. — Ти пам'ятаєш мене, Леоне, правда ж? Заходь сюди — так само, як заходив до мене через кухонні двері. Будь гарним хлопчиком; ти ж не хочеш, щоб тебе залишили там ще на цілий мільйон років?

Я ступив ще крок до сопла. "Баійя де Дарвін" перетворилася для мене на фантастичне плетиво павутиння, а голубий тунель — на такий самий реальний і необхідний транспортний засіб, як трамвай у Мальме, що ним я щодня добирався на верф і додому.

Та раптом іззаду, з самої верхівки павутиння — з "воронячого гнізда" "Баійї де Дарвін" — я почув химерні звуки, що їх видавала якась примара: то щось раз у раз вигукувала Мері. Скидалося на те, що вона в

нестямі. Слів я розібрати не міг, але голос був такий, наче вона дістала кулю в живіт.

Я мав дізнатися, що вона казала, тож ступив два кроки назад, потім обернувся й глянув угору. Мері плакала й сміялася водночас. Перехилившись через край залізної діжки, так що голова була майже біля ніг, вона волала до капітана на містку:

— Гей, земля! Земля! Хвала Богові! О господи! Земля! Земля!

8

То Мері Хепберн побачила Санта-Росалію.

Капітан одразу ж поведе судно туди, сподіваючись, що острів заселений людьми або хоч тваринами, яких він та його пасажири зможуть приготувати й з'їсти.

Незрозумілим залишалось тільки те, чи буду я поруч, щоб спостерігати подальші події. Ціна, яку я мусив заплатити, щоб задовольнити свою цікавість щодо долі людей на судні, була недвозначна: з'являтися то тут, то там на Землі, не маючи права бодай на умовне звільнення від обов'язків привида, цілий мільйон

років.

Та замість мене рішення прийняла Мері Хепберн, тобто "місіс Флемінг"; її радість у "воронячому гнізді" затримала мою увагу так надовго, що, коли я знов обернувся в бік тунелю, його там уже не було.

І ось тепер я вже відбув вирок тривалістю в тисячу тисячоліть. Я повністю сплатив борг суспільству чи кому там ще. І на голубий тунель знову чекаю щомиті. Я, звичайно, з величезною радістю порину в його пащу. Адже навколо вже давно не відбувається нічого такого, чого б я

не бачив або не чув багато разів. Ніхто тут, безперечно, не потягне на те, щоб написати бетховенську Дев'яту симфонію, так само, як і збрехати чи розпочати третю світову війну.

Мати моя правду казала: навіть у найпохмуріші часи в людства завжди жевріла надія.

У другій половині дня — був понеділок, 1 грудня 1986 року, — капітан Адольф фон Кляйст, чиє судно не мало надійного якоря, навмисно посадив "Баійю де Дарвін" на лавову мілину біля самого берега. Він вважав, що коли буде потреба знов вийти у відкрите море, то судно саме зніметься з мілини, як це вже було в Гуаякілі.

Коли він збирався знову вийти у море? Як тільки у трюмі буде повно яєць, олушів, ігуан, пінгвінів, бакланів, крабів та всякого іншого харчу, що його можна тут легко роздобути. Маючи не менші запаси їжі, ніж води та пального, він зможе без поспіху повернутися на материк і підшукати тихий порт, який згодиться їх прийняти. Він відкриє Південноамериканський континент заново!

Капітан заглушив свої вірні двигуни. Це був кінець їхньої вірності. З причин, яких він так ніколи й не осягне, двигуни ніколи вже не запрацюють.

А це означало, що печі, плити й холодильники незабаром вийдуть із ладу — тільки-но вичерпається енергія батарей.

На верхній палубі все ще лежав згорнутий кільцем кормовий трос — ота нейлонова пуповина метрів із десять завдовжки. Капітан зав'язав на ньому вузли, по них вони вдвох із Мері спустилися на мілину, а потім перейшли вбрід на берег, щоб назбирати яєць та набити нижчих тварин, які їх не лякалися. А кошики вони зробили собі з куртки Мері та з нової теніски Джеймса Уейта, на якій усе ще висіла бирка з ціною.

Вони скручували шию олушам, ловили за хвіст наземних ігуан і забивали їх на смерть об чорні камені. Саме під час цієї бойні Мері подряпалась, і безстрашний зяблик-вампір уперше скуштував людської крові.

Убивці не зачіпали тільки морських ігуан, бо вважали Їх неїстівними. Мине два роки, перше ніж вони збагнуть, що не до кінця перетравлені морські водорості в шлунках цих істот — то не лише смачна гостра їжа, вже готова до столу, а й ліки проти вітамінної та мінеральної недостатності, яка доти завдавала їм чимало клопоту. Тож вони поповнять своє меню. Навіть більше, дехто ласуватиме цим пюре охочіше за решту, і такі люди будуть здоровіші, кращі на вигляд — і бажані-ші сексуальні партнери. Так знов запрацював закон природного добору, внаслідок чого тепер, через мільйон років, людські істоти самі вміють перетравлювати морські водорості—без ігуан, яким вони дали спокій.

І це набагато приємніше для всіх.

Люди, проте, ще вбивають рибу, а коли її не вистачає, їдять олуліів, які й досі їх не бояться.

Я міг би пробути тут іще мільйон років, і все одно, певен, цього було б замало для олушів, щоб вони втямили: люди для них небезпечні. Отож вони й досі, як настає пора парування,— я вже казав про це,— танцюють собі й танцюють.

Того вечора в людей на "Баійї де Дарвін" було справжнє свято. Вони їли на верхній палубі, й сама палуба правила їм за тацю, а капітан був шеф-кухарем. Він готував для них смажених наземних ігуан, фаршированих крабами та дрібно посіченими зябликами. Подавав також смажених олушів, фаршированих їхніми ж таки яйцями й политих розтопленим пінгвінячим жиром. Все це — вельми вишукана їжа. Всі знов були щасливі.

А з першими променями вранішнього сонця капітан та Мері знову пішли на берег, узявши тепер із собою й дівчаток канка-боно. Дівчатка нарешті щось уторопали з того, що коїлось навколо. Всі вони вбивали й убивали, перетягуючи свої жертви на судно, аж поки в його холодильниках уже було, крім Джеймса Уейта, птахів, ігуан та яєць на цілий місяць. Тепер вони мали вдосталь не лише палива та води, а й добрячої їжі.

Капітан уже збирався запустити двигуни. Він поведе судно на схід з максимального швидкістю. При цьому, пояснював він Мері, вони неодмінно пройдуть повз Південну, Центральну або хоча б Північну Америку, якщо тільки... — тут почуття гумору повернулося до нього знов — "...якщо тільки нас не спіткає нещастя і ми не проскочимо Панамським каналом. Та навіть якщо таке й станеться, я вас запевняю: згодом ми опинимося в Європі або в Америці".

Після цього він засміявся, і Мері теж. Все нарешті мало бути гаразд. Але двигуни не запускалися.

9

На той час, коли "Баійя де Дарвін" зникла в спокійних океанських водах — а це сталось у вересні 1996 року,— всі, крім капітана, називали її, з легкої руки Мері, не інакше як "Скрегіт віконниць".

Цю зневажливу назву Мері запозичила з пісеньки, яка була в репертуарі "Мандаракса" й мала такий текст:

Вирушав корабель до далеких земель. І звався він "Скрегіт віконниць";

Гнів стихій не лякав моряків,

І не мав капітан безсонниць. Стерновий же одне добре знав давно:

Небезпекою нехтувать треба. Не стирчав день і ніч за стерном,

А хропів унизу у себе.

Чарлз Керріл (1842-1920)

І Хісако Хірогуті, і її пухнаста дочка Акіко, і Селііїа Макінтош — усі називали судно "Скрегіт віконниць". Як, зрештою, і дівчата канка-боно. їм подобалося звучання цих слів, хоч вони їх і не розуміли. І коли вони народять дітей — доти цього ще не сталось,— то розповідатимуть їм, що самих їх привезло сюди з материка дивовижне судно, тепер воно вже загинуло, але тоді звалося "Скрегіт віконниць".

Акіко — вона вільно володіла мовою канка-боно, так само як і англійською та японською, і була єдина людина, що могла спілкуватися з дівчатами,—так і не знайшла задовільного перекладу назви "Скрегіт віконниць" їхньою мовою.

Цю назву та її іронічний підтекст самі канка-боно зрозуміли б не краще, ніж сучасні остров'яни, що гріються на білому піщаному пляжі біля голубої лагуни, якби я йому чи їй шепнув на вухо: "Скрегіт віконниць".

Невдовзі по тому, як "Скрегіт віконниць" пішов на дно, Мері почала здійснювати свою програму штучного запліднення. Вона мала тоді шістдесят один рік і була єдиним статевим партнером у капітана — шістдесятишестирічного чоловіка, чий сексуальний потяг був не такий уже й нездоланний. До того ж він мав тверду рішучість не залишати нащадків, бо вважав, що існує велика ймовірність передати їм хорею Гентінгтона. А крім усього, він був расист і зовсім не мав потягу до Хісако та її пухнастої дочки, а тим більше до індіанок, хоч вони зрештою і народять від нього дітей.

Не забудьмо, що ці люди весь час чекали на порятунок, і не могли знати, що саме вони були останньою надією людського роду. Тож до сексу вони вдавалися лише для того, щоб приємно згаяти час, удовольнити хіть, краще спати й бозна для чого ще. Всі розуміли, що народжувати в таких умовах дітей було б безвідповідально: адже Санта-Росалія — не те місце, щоб вирощувати потомство, до того ж діти завдадуть додаткових продовольчих труднощів.

Що народження тут дитини буде трагедією, Мері не гірше за інших усвідомлювала ще до того, як "Скрегіт віконниць" приєднався до флотилії

еквадорських підводних човнів.

Серцем вона відчувала це й далі, але великий мозок почав ніби знехотя щоб

не сполохати її, замислюватись: а чи не можна капітанову сперму, яку він упорскував у неї приблизно двічі на місяць, у той чи інший спосіб передати котрійсь із жінок, здатних народжувати, а там вона, гляди, й завагітні. Акіко мала тоді лише десять років і ще не досягла статевої зрілості. А от дівчатка канка-боно, яким було від п'ятнадцяти до дев'ятнадцяти років, статевої зрілості вже досягли напевне. Великий мозок підказував Мері те, що вона дуже часто повторювала своїм учням: не буде шкоди, а користь, навпаки, може вийти чимала, коли люди програватимуть у думці ту чи ту ідею, хоч якою безглуздою, нездійсненною чи непотрібною вона здаватиметься на перший погляд. На Санта-Росалії Мері запевняла себе так само, як колись підлітків у Іліумі, що обігравання навіть найбезглуздіших ідей не раз приводило до важливих наукових відкриттів у ті, як вона казала мільйон років тому, "новітні часи".

Вона проконсультувалася з "Мандараксом" щодо допитливості. І сказав "Мандаракс":

Допитливість — це одна з незмінних і сталих властивостей жвавого розуму. Семюель Джонсон(1709-1784)

Але "Мандаракс" їй не відкрив, а великий мозок і не збирався підказувати ось чого: коли вже в ній зародилась ідея незвичайного, не позбавленого шансу на успіх експерименту, то великий мозок не дасть їй спокійно жити, аж поки вона цей експеримент таки здійснить.

То була тоді, на мій погляд, найпідступніша риса тих великих мозків. Вони мовби нашіптували своїм господарям: "Ось є така безглузда ідея, яку можна здійснити, але ми, звичайно, не станемо цього робити. Це просто так — подумати, побавитись..."

І тоді люди, наче в трансі, справді починають здійснювати такі ідеї — чи то змушують рабів битися на смерть у Колізеї, чи то спалюють когось живцем на площі за те, що він дотримується непопулярних поглядів, чи то будують фабрики, єдине призначення яких — убивство людей за конвейєрною системою, чи то висаджують у повітря цілі міста... Та хіба все перелічиш!

Десь у "Мандараксі" мало бути, хоч насправді його не було, таке попередження: "В добу великого мозку все, що може бути зроблено, буде зроблено — тож угамуйтеся".

Найкраще, що мав "Мандаракс" із цього приводу, була цитата з Томаса Карлайла (1795—1881):

Будь-якому сумніву можна покласти край тільки дією.

Сумнівом щодо того, чи може одна жінка запліднити іншу на безлюдному острові й без будь-чиєїсь допомоги, Мері поклала край тим, що почала діяти. Наче в трансі, вона стала відвідувати табір канка-боно на протилежному боці вулкана, беручи з собою Акіко за перекладачку.

І тепер я ловлю себе на тому, що пригадую свого батька, коли він був іще живий,— весь у чорнильних плямах, невдатний письменник у Кохосі. Він завжди сподівався продати бодай один свій твір кіношникам, щоб не найматися на випадкову роботу й узяти нам служницю — куховарку й прибиральницю.

Та хоч як він прагнув продати щось у кіно, в усіх його оповіданнях та романах ключовими були такі епізоди, що їх жодна людина зі здоровим глуздом ніколи б у кінофільм не вставила — якби вона, звісно, дбала про касовий успіх.

Отож і я розповім зараз про ключовий епізод, що його ніколи не залишили б у кіносценарії мільйон років тому. В цій сцені Мері Хепберн, наче під гіпнозом, стромляє свій правий вказівний палець спершу в себе, а потім — у вісімнадцятирічну дівчину канка-боно, щоб зробити її вагітною.

Згодом Мері придумала собі жарт із приводу тих необережних, непоясненних, просто безумних вільнощів, які вона дозволяла собі з тілом не однієї, а геть усіх дівчат канка-боно. На той час вона вже, однак, не розмовляла з єдиним колоністом, який зрозумів би цей жарт, тобто з капітаном, і тому мусила тримати жарт при собі. Якщо його виразити словами, то він звучав би так:

"Коли б я, ще бувши вчителькою в іліумській середній школі, тільки подумала таке зробити, то замість Богом забутої Санта-Росалії опинилася б у затишній камері Нью-Йоркської жіночої в'язниці".

10

Коли судно пішло на океанське дно, разом з ним там опинилися й кістки Джеймса Уейта, перемішані на підлозі великого холодильника з кістками рептилій та птахів—точнісінько таких самих, які живуть і нині. Тільки такі кістки, як в Уейта, тепер у плоть не вдягнені.

Його можна було, б, очевидно, визнати за різновид мавпи-самця, який умів ходити випроставшись і мав надзвичайно великий мозок, чиєю метою було, здавалося, керувати руками — кінцівками з вельми хитромудре зчленованими суглобами. Він міг би, мабуть, видобути вогонь. Та й користуватися тим чи іншим знаряддям.

Він міг би знати з десяток чи й більше слів.

Коли судно пішло на дно, єдиний, хто мав на острові бороду, був капітан. Через рік народиться його син Камікадзе. А ще за тринадцять років по тому на острові з'явиться друга борода, яка належатиме Камікадзе.

Сказав "Мандаракс":

"Говорили ж мені, що не слід Мати бороду,— бідкався дід.

В ній-бо, мов на гілках,

Всякий кублиться птах. От і маєш!" — аж схлипував дід Едвард Лір (1812 — 1888)

На той час, коли судно пішло на дно, а колонії виповнилось десять років, капітан став вельми знудженою людиною, яка, по суті, не мала ані про що думати, ані чого робити. Більшість свого часу він згаював поблизу єдиного на острові джерела питної води біля підніжжя вулкана. Коли люди приходили по воду, він приймав їх, мов добрий, мудрий і дбайливий господар джерела. Усім — навіть дівчатам канка-боно, що з його слів не розуміли жодного,— капітан розповідав, яке саме цього дня джерело: чи б'є воно з розколини у скелі "дуже нервово", чи "дуже бадьоро", чи "дуже мляво", чи як там іще.

Насправді вода текла досить рівномірно, причому так було й за тисячі років до прибуття туди колоністів, і так триває донині, хоч

необхідності в цьому джерелі люди тепер уже й не мають. І не треба бути випускником Військово-морської академії Сполучених Штатів, щоб зрозуміти всі його секрети. Річ у тому, що кратер вулкана збирає, наче гігантський келих, дощову воду, яка просочується крізь міцний шар вулканічних уламків і уникає пекучих сонячних променів. Повільно фільтруючись тими уламками, вода й виходить на поверхню джерелом.

І не міг капітан, хоч скільки зайвого часу він мав, якось поліпшити це джерело. Вода й так спокійнісінько витікала собі з тріщини у лавовій брилі й збиралася в природній чаші, що утворилась на десять сантиметрів нижче. Ця чаша була — і досі є — завбільшки з раковину для вмивання, що стояла поблизу центрального салону на "Скреготі віконниць". Коли чашу спорожнити, вона — з капітановою допомогою чи без неї — знов наповниться по вінця за двадцять три хвилини й одинадцять секунд; це з точністю визначив "Мандаракс".

Як мені описати капітана на схилі віку? Я б сказав так: він був сповнений німої безпорадності. Але, щоб дійти до цього, йому зовсім не треба було висаджуватись на безлюдну Санта-Росалію.

Сказав "Мандаракс":

Безліч людей проживають життя у німій безпорадності Генрі Девід Торо (1817-1862)

Але чому німа безпорадність була тоді такою поширеною хворобою, особливо серед чоловіків? Тут я змушений знов виставити на осуд єдиного справжнього лиходія в моїй розповіді: надто великий людський мозок.

Нині в німій безпорадності ніхто не живе. Безліч людей провадили таке життя мільйон років тому через те, що пекельні комп'ютери в їхніх черепах не вміли бути стриманими чи бездіяльними й увесь час ставили все зухваліші цілі, а життя не могло їх реалізувати.

Здається я вже описав майже всі події та обставини, якими можна пояснити те дивовижне явище, що людство збереглося до нинішнього часу. Я пам'ятаю неначе химерні ключі до замкнених дверей, останніми з яких були двері до цілковитого щастя.

Одним з таких х ключів була, звичайно, відсутність на Санта-Росалії знарядь та інструментів, за винятком жалюгідних комбінацій кісток, лозинок, уламків скель, риб'ячих, а також пташиних кишок.

Коли б капітан мав бодай якийсь пристойний інструмент — лом, кайло, лопату чи щось іще,— він, безумовно, знайшов би спосіб (звичайно, в ім'я науки й прогресу) засмітити джерело або примусити всю воду в кратері вилитись лише за тиждень-два.

Щодо рівноваги, якої колоністи досягли між собою та припасами харчів, то вона теж, мушу визнати, грунтувалася скоріше на щасливому збігу обставин, аніж на їхній кмітливості.

Завдяки щедрій природі їжі тут було вдосталь. Птахи на сусідніх островах швидко розплоджувались і засилали на Санта-Росалію емігрантів, щоб трохи розрідити свої перенаселені базари й зайняти гнізда, спустошені людьми. Такої схеми природного заміщення не було, однак, у морських ігуан, які не дуже добре плавали на великі відстані. Та огидний вигляд цих золотушних плазунів, а також вміст їхніх кишечників сприяли тому, що вони йшли в їжу тільки в ті жахливі часи, коли бракувало усіх інших видів харчування.

Найбільшим делікатесом — у цьому всі дійшли згоди — було пташине яйце, прогріте сонячним теплом протягом кількох годин десь на рівненькій скелі. Адже на Санта-Росалії не було вогню. На другому місці була риба, вкрадена у птаха. Потім — сам птах. Далі йшов отой зелений м'якуш, який знаходили в кишечнику морської ігуани.

Природа тут була, по суті, багато щедріша, бо пропонувала ще й додаткові харчові ресурси, про які колоністи знали, але до яких ніколи не мусили вдаватися. Йдеться про котиків та морських левів різного віку, що не відзначалися підозріливістю чи агресивністю, крім самців у період парування, і звичайно ніжилися собі на сонці, проводжаючи всіх, хто йшов повз них, поглядами закоханих. А смачні вони були страшенно.

Те, що колоністи майже одразу знищили всіх наземних ігуан, могло мати фатальні наслідки. Та, на щастя, до катастрофи це не призвело. Великі наземні черепахи на Санта-Росалії ніколи не водилися, а то колоністи напевне знищили б і їх. Та й це особливого значення не мало б.

Тим часом в інших частинах світу, зокрема в Африці, люди гинули мільйонами, бо їм не щастило. З року в рік там не випадало жодної краплини дощу. Колись ішли й зливи, але тепер було схоже на те, що дощ уже ніколи не проллється.

Принаймні африканці перестали розмножуватись. І за те хвалити Бога. Це давало деяку полегкість і означало, що залишалося більше отого нічого, що розподілялося між населенням.

Капітан не здогадувався, що канка-боно завагітніла, доки лишився місяць до того, коли перша з них мала народити дитину, а дитина та, як виявилось потім, стала першим хлопчиком — уродженцем цього острова. Його знали під прізвиськом, яке йому дала пухнаста Акіко, захоплена тим, що народився чоловік. Вона назвала хлопчика Камікадзе. Японською мовою це означало "священий вітер".

Перші колоністи так ніколи й не стали однією родиною. Але після того, як останні з них померли, наступні покоління перетворились на єдину родину, що мала спільну мову, спільну релігію, окремі спільні жарти, пісні, танці тощо. Майже все це пішло від канка-боно. І Камікадзе, коли настала його черга бути старезним дідом, зрооився

чимось таким, чого так і не домігся капітан, а саме — шанованим патріархом. А шанованою матір'ю роду стала тоді Акіко.

Це відбулося дуже швидко — я маю на увазі створення з такого випадкового генетичного матеріалу ідеально цілісної людської родини. І спостерігати це було дуже приємно. Я навіть мало не полюбив людей — таких, якими вони тоді були: з великим мозком і взагалі.

11

Капітан дізнався про вагітність однієї з канка-боно дуже пізно, коли гра зайшла надто далеко. Це сталося тому, що. я одного боку, ніхто не збирався його про це повідомляти, а з другого, тому, що дівчата канка-боно так його ненавиділи головним чином на расовому грунті, що майже ніколи ііс потрапляли йому на очі. Вони приходили до джерела по воду тільки пізно вночі, коли він звичайно спав, щоб не зустрічатися з ним. Вони й далі, аж поки капітан і помре, ненавидитимуть його так само люто, незважаючи на те, що він був батьком угіх їхніх вельми улюблених дітей.

Та одної ночі, за місяць до народження Камікадзе, капітан ніяк не міг заснути на пір'яній постелі, яку ділив з Мері. Великий мозок підкинув йому план, через який він, замість спати, весь час чухався та перевертався з боку на бік. План полягав у тому, щоб докопатися зсередини кратера до місця, звідки вода потрапляє в джерело, й так узяти під контроль те, на що ніхто не мав підстав нарікати,— кількість води у джерелі.

До речі, за скромністю цей інженерний задум цілком можна було б порівняти з величезною пірамідою фараона Хуфу чи з Панамським каналом.

Отже, серед ночі капітан підвівся з ліжка й вирушив на прогулянку. Місяць уповні світив просто над головою. Коли капітан підійшов до

джерела, там було шестеро дівчат канка-боно; вони плескалися в повній чаші, оббризкували одна одну і взагалі бавилися з водою, наче з лагідним звіреням. Вони були дуже веселі й щасливі — особливо через те, що невдовзі всі мали народити дітей.

Та коли дівчата побачили капітана, їм стало вже не до сміху. Вони подумали, що це сам диявол у плоті. Капітан також був збентежений, бо не мав на собі ніякого одягу. Він не сподівався, що когось зустріне, і не подбав, іцоб прикрити хоча б сідниці шматками ігуанячої шкіри. І ось тепер, через десять років на Санта-Росалії, дівчата канка-боно вперше дістали нагоду побачити його статеві органи. їм стало смішно, і вони вже не могли стримати регіт.

Капітан відступив назад, до свого житла, де міцно спала Мері. На дівочий регіт він не звернув уваги — то була, як на нього, просто легковажність. На думці в капітана було зовсім інше: в однієї з дівчат здувся живіт — чи то від якоїсь інфекції, чи від глистів, чи від пухлини,— і вона, попри свої веселощі, мабуть, невдовзі мала померти.

Коли настав ранок, він поділився цими спостереженнями з Мері, але та у відповідь тільки якось дивно всміхнулася.

— Хіба тут є чого сміятися? — запитав він.

— Невже я сміялася? — відказала вона. — Господи, ну звичайно, тут нема чого сміятись.

— Такий великий опух! — промовив він. — Це не жарт.

— Авжеж, тут я з тобою згодна. Нам лишається тільки спостерігати й чекати. Хіба тут щось удісш?

— А вона така бадьора! — дивувався капітан. — Навіть, здається, зовсім не помічає цієї жахливої пухлини.

— Ти ж сам часто казав,— зауважила Мері,— що вони не схожі на нас. У них дуже примітивне мислення. Що б не скоїлось, вони все обертають на жарт. Розуміють, що не можуть нічого змінити, тож приймають життя таким, яким воно є.

У ліжку з нею був "Мандаракс". Вона, а також пухнаста Акіко, якій тоді сповнилося лише десять років, були єдині з усіх колоністів, кого цей прилад ще забавляв. Коли б не вони, то капітан, Селіна чи Хісако, які відчували себе обдуреними нездійсненними порадами "Мандаракса", його пустими мудрощами та безглуздими намаганнями бути дотепним, давно вже викинули б цей прилад в океан.

Зокрема, капітан почував себе особисто ображеним після того, як "Мандаракс" видав віршика про кумедного капітана "Скреготу віконниць".

Отже, Мері мала змогу видобути з "Мандаракса" реакцію на гадану необізнаність тієї дівчини канка-боно, яка, попри свій живіт, була щаслива. Ось ця реакція:

Життя найщасливішс, коли ти необічн^ніііт, Як іце не навчився гумувати й тішитись.

Софокл (496-406 до н.е.)

Мері поводилася з капітаном у спосіб, який я, колишній його приятель, не міг не визнати негідним і самочинним. Можливо, якби за'життя я був жінкою, то відчував би це інакше. В такому разі я, мабуть, тріумфував би разом із Мері Хепберн, коли вона потай глузувала з тієї обмеженої ролі, яку тоді — як, до речі, й тепер — грали чоловіки у справі розмноження. Тут ніщо не змінилось. І нині є досить отих здоровезних бовдурів, на яких можна розраховувати, щоб упорснути собі, коли настане сезон, життєдайної сперми.

Потайне глузування Мері, однак, швидко стане для капітана явним і водночас огидним. Коли народиться Камікадзе і капітан дізнається, що то — його рідний син, він заїкнеться, що слід було б із ним хоч порадитись.

На це Мері відповість:

— Тобі не треба було виношувати дев'ять місяців плід, а потім терпіти, коли він вибиватиметься з-поміж твоїх ніг. Ти б не годував його груддю, навіть коли б цього забажав, у чому я, до речі, маю сумнів. І ніхто від тебе не чекає, що ти допомагатимеш виховувати його. Навпаки, всі сподіваються, що ти не матимеш до цього ніякого стосунку!

— Навіть у такому разі... —спробував був заперечити капітан.

— О Боже! — мовила Мері. — Та якби ми могли зачати дитину за допомогою слини морської ігуани, невже ти думаєш, що ми цього не зробили б, замість порушувати спокій твоєї величності?

13

Ота мілина мала справді лиховісну історію! Я дивувався, чому "капітанові так кортить щодня дивитися на неї. Саме звідси, з оцього напівзатопленого пагорба, пішли вбрід "Хісако Хірогуті та сліпа "Селіна Макінтош, щоб разом знайти голубий тунель до потойбічного життя. "Селіна мала тоді сорок вісім років і могла ще народити дитину. "Хісако було п'ятдесят шість, цю здатність вона давненько вже втратила.

Акіко засмучувалася щоразу, коли бачила цю мілину. Вона не могла не відчувати своєї відповідальності за самогубство двох жінок, що виростили її, хоч, як упевнено пояснив '"Мандаракс", обох їх звела зі світу невиліковна й, мабуть, успадкована депресія, на яку страждала "Хісако.

Але при цьому Акіко не могла не відзначити, що "Хісако й "Селіна вбили себе невдовзі після того, як Акіко почала господарювати самостійно.

Вона мала тоді двадцять два роки. Камікадзе на ту пору ще не досяг зрілості, тож він тут був ні до чого. Просто вона почала жити самотньо, зазнаючи від цього втіхи. Акіко вже давненько переросла той вік, коли діти звичайно випурхують з батьківського гнізда, і я всією душею виправдував її усамітнення. Бачив-бо, як журилась вона, коли 'Хісако та 'Селіна й далі звертались до неї, як до дитини — ще довго й після того, як вона стала міцною, самостійною жінкою. І все ж Акіко терпіла це, бо була вдячна їм за все, що вони для неї зробили, коли вона була ще справді безпорадною дитиною.

Того дня, коли Акіко їх покинула, вони все одно готували для неї страву з олушів — хоч вірте, хоч ні.

І ще цілий місяць вони щоразу, як сідали їсти, лаштували місце й для неї, нарізали шматками м'ясо й надокучливо воркували в той бік, хоч там уже нікого й не було.

І тоді, одного нещасливого дня, життя втратило для них сенс.

Що ж до 'Мері Хепберн, то вона, коли пішла провідати "капітана на його смертнім одрі, була ще, попри всі свої болячки, цілком здатна до самостійного життя. Як і раніше, вона збирала й готувала собі їжу, а житло тримала чистим, охайним. Цим вона пишалася й не даремно. Коли "капітан був для общини чи, правильніше сказати, для Акіко тягарем, то "Мері — аж ніяк. Вона нерідко заявляла, що, тільки-но відчує себе для когось тягарем, відразу вирушить шляхом Хісако та Селіни вниз, на мілину й далі, щоб з'єднатися на дні океану зі своїм другим чоловіком.

Разючий контраст являли собою їхні ступні — її і розпещеного капітана, які, певно, могли б розповісти про себе зовсім різні історії. Він мав ступні білі й м'які, а вона — тверді й засмаглі, наче ті альпіністські чоботи, в яких колись, бозна й коли, прибула до Гуаякіля.

І ось Мері звернулась до цього чоловіка, з яким не розмовляла двадцять років:

— Кажуть, ти тяжко захворів.

Хоч як дивно, але на вигляд він усе ще був досить гарний, доглянутий дідуган. Чистоту й охайність він зберігав завдяки Акіко, яка щодня купала його з милом, розчісувала йому волосся й бороду. Милом вона користувалася тим, що виготовляли жінки канка-боно з подрібнених кісток та пінгвінячого жиру.

Одна з дратівливих рис капітанової хвороби полягала в тому, що його тіло все ще цілком могло обслуговувати себе. Воно було набагато сильніше, ніж у "Мері. А от стан його великого мозку значно погіршав, і "капітан змушений був переважно лежати, потребував, щоб його годували, та ще й відмовлявся їсти, завдаючи цим багато клопоту.

І все ж таки його стан не був пов'язаний з умовами на Санта-Росалії. Адже за тих часів і на материку мільйони старих людей були безпорадні, наче малі діти, і співчутливим молодим людям — таким, як Акіко,— доводилося їх доглядати. За нинішніх часів, проте, завдяки акулам та дельфінам-косаткам проблеми, зумовлені старінням, не виникають.

— Що це за карга?—спитав 'капітан в Акіко.—Я ненавиджу бридких жінок. А ця—найбридкіша з усіх, яких я будь-коли бачив!

— Та це ж 'Мері Хепберн, місіс Флемінг, дідусю,— пояснила Акіко. По її пухнастій щоці скотилася сльоза. — Це ж бабуся,— додала вона.

— Ніколи в житті я її не бачив,— відказав "капітан. — Прошу тебе, вижени її звідси. Зараз я заплющу очі. А коли розплющу їх, то щоб вона вже зникла. — Він заплющив очі й почав півголосом лічити.

Акіко підійшла до Мері й узяла її кволу праву руку.

— Ой, бабусю,— мовила вона,— я ж не знала, що він отак поведеться. Але 'Мері голосно сказала їй:

— Він не гірший, ніж був завжди.

А 'капітан лічив далі.

Від джерела, за півкілометра від капітанового житла, долинув тріумфальний клич самця вперемеж із вибухами жіночого сміху. Цей клич був добре знаний на острові. Так звичайно сповіщав усіх і кожного Камікадзе, коли ловив ту чи ту самицю й вони от-от мали спаруватися. Йому було тоді дев'ятнадцять років, у нього ледве почалася пора сексуального розквіту, і як єдиний справжній чоловік на острові, Камікадзе ладен був злягатися коли завгодно і з ким завгодно. І це було ще одне, що так засмучувало Акіко: жахлива невірність її партнера. Ні, вона була таки справді свята жінка.

Жінка, яку Камікадзе спіймав біля джерела, була його рідною тіткою Дірно, що на той час уже вийшла з дітородного віку. А втім, його це не обходило. Все одно вони мусять злягтися. Раніше, коли Камікадзе тільки досяг зрілості, він спаровувався навіть з морськими левицями та котиками, поки Акіко переконала його, що як не задля себе, то хоч заради неї, він міг би припинити бодай це.

Жодна морська левиця й жодна самиця котика не понесла від Камікадзе, і з приводу цього можна, мабуть, пошкодувати. Бо якби йому вдалося запліднити бодай одну з тих самиць, то еволюція людства до сучасного стану тривала б набагато менше, ніж мільйон років.

Але знов-таки: куди, власне, поспішати?

'Капітан розплющив очі й запитав у 'Мері:

— Чому ти не зникла? Вона відповіла:

— О, не звертай на мене уваги. Я лише та жінка, з якою ти жив цілих десять років.

У цю мить Ліра, одна з жінок канка-боно, покликала своєю мовою Акіко й повідомила, що Орлон, чотирирічний синочок Акіко, зламав собі руку й Акіко треба негайно бігти додому. Підійти ближче до капітанового житла Ліра не важилася, бо гадала, що воно сповнене якихось дуже злих чарів.

Тож Акіко попросила "Мері побути біля "капітана, поки вона сходить додому. Вона обіцяла повернутись якнайшвидше.

— Будь без мене гарним хлопчиком,— сказала Акіко 'капітанові. — Обіцяєш?

Той крізь зуби пообіцяв.

На прохання Акіко "Мері взяла з собою "Мандаракса", щоб з його допомогою з'ясувати: чому за останню добу "капітан кілька разів впадав у кому, подібну до смерті?

Та коли Мері, ще не встигши поставити перше запитання, показала йому прилад, 'капітан учинив щось напрочуд дивовижне: вихопив " "Мандаракса" у неї з рук і підвівся з ліжка, наче здоровий-здоровісінький.

— А цього сучого сина я ненавиджу понад усе на світі! — проголосив він і зашкандибав, похитуючись, на берег, а тоді далі, на мілину, по коліна у воді.

Бідолашна Мері рушила вслід за ним. Але куди їй було зупинити такого чолов'ягу! І вона, безпорадна, лиш побачила, як він шпурнув " "Мандаракса" геть, за мілину, де глибина води досягала трьох метрів. Схил дна там був досить крутий, як спина в морської ігуани.

"Мері його бачила. Он він — цей безцінний спадок, який вона обіцяла залишити після себе Акіко. І скалічена стара жінка вирушила просто до нього. Вона вже навіть ухопила його однією рукою, але тут її разом з "Мандараксом" проковтнула велетенська біла акула.

У "капітана стався ще один провал пам'яті, і він не розумів, чому навколо нього ця проклята вода. Не знав навіть, у якій він частині світу. А найтривожніше було те, що на нього напали птахи. То були сумирні зяблики-кровососи, одні з найпоширеніших птахів на острові, що злетілися на його, капітанові, пролежні. Та йому зяблики ввижалися незвичайними й жахливими.

Він заплескав на них руками, заволав по допомогу. Але птахів підлітало все більше й більше, і він, зі страху, що вони хочуть заклювати його на смерть, ускочив у глибоку воду. Там 'капітана одразу зжерла риба-молот, різновид акули. Вона мала очі, посаджені на кінцях великих виростів,— конструкція, вдосконалена законом природного добору багато мільйонів років тому. Ця акула являла собою бездоганну деталь у годинниковому механізмі природи. Дефектів, що потребували б усунення, вона не мала. А що їй справді було б зайве, то це — більший мозок.

Що б вона робила, якби дістала більший мозок? Писала б бетховенську Дев'яту симфонію? Чи, може, отакі рядки:

Весь світ — велика сцена,

А всі чоловіки й жінки — лише актори,

Вони на сцену цю виходять, потім з неї йдуть,

І кожен грає там ролей чимало...

Вільям Шекспір (1564 — 1610)

14

Я написав ці слова в повітрі — вказівним пальцем лівої руки, яка теж зіткана з повітря. Моя мати була лівша, і я успадкував це від неї. Тепер люди користуються плавцями з ідеальною симетрією. Мати ще була руда, як і Ендрю Макінтош, хоч у спадок своїм дітям — мені та Селіні — вони ці свої кучері кольору іржі не передали. І людство їх не успадкувало — та й не могло успадкувати. Нині ви вже не побачите рудих. Альбіносів я особисто ніколи не бачив, але й їх тепер теж нема. А втім, серед морських котиків альбіноси іноді ще трапляються. їхнє хутро дуже високо цінували б мільйон років тому жінки, які шили б із нього шуби й відвідували в них оперу та благодійні бали.

Цікаво, чи не була б пухнаста шкура сучасних людей добрим матеріалом на шуби їхнім праматерям за давніх часів? А чом би й ні?

Чи турбує мене те, що я пишу в такий ілюзорний спосіб — повітрям у повітрі? Що ж, мої рядки витримають іспит часу з таким самим успіхом, як і будь-що написане моїм батьком, або Шекспіром, або Бетховеном, або Дарвіном. Всі вони, виявляється, писали повітрям у повітрі, і з цієї цілющої атмосфери я вихоплюю таку дарвінівську думку:

Поступ завжди мав загальніший характер, аніж занепад.

Це правда, свята правда.

На початку моєї розповіді здавалося, що розумна земна частина годинникового механізму Всесвіту наражається на страшенну небезпеку, тому що окремі її частки, тобто люди, вже не відповідають обстановці й завдають шкоди всьому навкруги, та й самим собі. Тоді цілком слушно можна було б твердити, що ця шкода не підлягає виправленню.

Ба ні!

Проект людської істоти зазнав певної модифікації, і тепер я не бачу перешкод, що завадили б цій земній частині годинникового механізму цокати, як нині, й далі, повік.

Може, людство й справді привели в гармонію з природою загалом і з ним самим якісь надприродні істоти чи екіпажі летючих тарілок — улюбленці мого батька. Але я їх на цьому не застукав. І ладен заприсягтися, що закон природного добору виправив усі хиби сам, без чужої допомоги.

У водному середовищі Галапагоського архіпелагу виживали передусім найспритніші рибалки. Хто мав руки й ноги, найбільш подібні до ластів, той був найкращий плавець. Ловити й утримувати рибу випнутими щелепами було набагато зручніше, ніж руками. І кожен рибалка, перебуваючи дедалі довше під водою, міг, звичайно, сподіватися на кращий вилов, якіцо тіло в нього було обтічніше, більше схоже на кулю, тобто з меншим черепом.

Отже, моя розповідь підійшла до завершення, коли не зважати на окремі не дуже істотні деталі, яких я досі не спромігся торкнутися. Тепер я це зроблю, хоч і досить безладно, бо мушу поспішати: батько й голубий тунель з'являться по мене з хвилини на хвилину.

Чи замислюються нинішні люди, що рано чи пізно вони помруть? Ні. За моєю скромною оцінкою, вони про це й думати забули.

А чи залишив я сам потомство, коли був живий? Від мене випадково завагітніла одна старшокласниця в Санта-Фе незадовго до того, як я попав у морську піхоту Сполучених Штатів, її батько був директором тієї середньої школи, де вона вчилася, і ми з нею навіть не дуже полюбляли одне одного. Просто пустували собі, як годилося хлопцеві й дівчині. Вона зробила аборт, за який заплатив її батько. А ми з нею так і не дізнались, кого б мали — доньку чи сина.

Це для мене був, певне, урок. Після того я завжди насамперед дбав про те, щоб я чи моя партнерка вживала протизаплідних засобів. Я так і не одружився.

А тепер мене аж сміх бере, як подумаю, скільки почуття власної гідності й краси було б утрачено, коли б сучасні люди, перше ніж кохатися, мусили озброюватись якимсь типовим протизаплідним засобом мільйоннорічної давності. Ба більше, уявіть собі, як вони з цим упоралися б, маючи замість рук плавці!

Чи під час мого перебування тут допливли сюди якісь природні плоти з рослинних решток — із пасажирами чи без? Ні. А чи бодай якісь види материкових організмів ДОСЯГАЙ цих островів, відколи "Баійя де Дарвін" пішла на дно? Теж ні.

А втім, я ж тут був, знов-таки, всього-на-всього мільйон років—по суті, надто мало часу.

Як я потрапив з В'єтнаму до Швеції?

Після того, як я застрелив бабусю, що вбила ручнйю гранатою мого найліпшого друга й найлютішого ворога, а рештки мого взводу спалили дощенту її сільце, мене госпіталізували з діагнозом "нервове

виснаження". Про мене піклувалися ніжно, з любов'ю. Мене провідували офіцери й умовляли нікому не розповідати про те, що сталося з тим селом. Аж тоді я дізнався, що наш взвод порішив п'ятдесят дев'ять селян різного віку. Хтось їх потім перелічив.

У короткій відпустці після госпіталю я, спожившн добрячу дозу спиртного та марихуани, підхопив від однієї сайгонської повії сифіліс. Та перші ознаки цієї хвороби — ще однієї, невідомої нині,— я відчув, уже коли прибув до Бангкока, Таїланд, куди мене, як і багатьох інших, відіслали на так званий "відпочинок для відновлення сил". То був евфемізм, який усі розуміли так: ще більше повій, наркотиків та спиртного. У тодішньому Таїланді проституція була чи не найголовнішим джерелом надходження іноземної валюти, поступаючись хіба перед рисом.

Далі йшов каучук.

Потім — тикове дерево. А тоді — олово.

Я не хотів, щоб у морській піхоті знали, що в мене сифіліс. Бо коли б довідались, то урізали б мені платню за час лікування. Навіть більше, час лікування приєднали б до того року, що я мав прослужити у В'єтнамі.

Тож я скористався послугами приватного медика в Бангкоку. Один такий, як я, морський піхотинець порекомендував мені молодого лікаря-шведа, що провадив дослідження в тамтешньому медичному університеті й лікував такі випадки.

Під час мого першого візиту до нього він розпитував мене про війну. Я й сам не помітив, як почав докладно розповідати йому про те, чого накоїв наш взвод у тому сільці. Він хотів дізнатись, що я тоді відчував, і я сказав йому: найжахливі-ше в усьому цьому те, що я не відчував майже нічого.

— Ви після того плакали чи, може, погано спали? — запитував він.

— Ні, сер,— відповідав я. — Мене, по суті, й госпіталізували саме через те, що я хотів лише спати, більше нічого.

Я навіть не думав проливати сльози. Взагалі я був ким завгодно, тільки не плаксієм, і серце в мене ніколи кров'ю не обкипало — навіть до того, як морська піхота зробила з мене чоловіка. Я не скиглив навіть тоді, коли моя руда мати-лівша покинула нас із батьком.

Але той швед знайшов слова, після яких я заридав, мов дитина,— нарешті. Він і сам був здивований не менше за мене, коли я заплакав і плакав без упину.

Ось що він мені сказав:

— Я бачу, прізвище у вас Траут. Ви часом не маєте якогось відношення до Кілгора Траута — цього чудового автора науково-фантастичних творів?

Той лікар був єдиною людиною за межами Кохоса, штат Нью-Йорк, яка чула про мого батька. Другої такої людини я ніколи не зустрічав.

І мені треба було опинитись аж у Бангкоку, Таїланд, аби дізнатися, що, на думку бодай однієї людини, мій відчайдушний писака батько жив не даремно.

Ті лікареві слова довели мене до такого плачу, що мені навіть довелося прийняти снотворне. Коли через годину я прокинувся на канапі в його кабінеті, він пильно придивлявся до мене. Ми були самі.

— Тепер краще? — спитав він.

— Ні. А може, й краще. Важко сказати.

— Поки ви спали, я розмірковував про ваш випадок,— провадив він далі. — Є одні дуже сильні ліки, які я міг би вам приписати. Та чи ви забажаєте скористатися ними — то справа суто ваша. Ви повинні знати все про їхні побічні наслідки.

Я подумав про те, які ж стійкі проти антибіотиків стали ці сифілісні мікроби завдяки законові природного добору. Та мій великий мозок уже вкотре помилився.

Лікар сказав, що його друзі можуть допомогти мені перебратися з Бангкока до Швеції, якщо я попрошу там політичного притулку.

— Але ж я не говорю шведською мовою,— заперечив я.

— Навчитеся,— відповів він. — Навчитеся, навчитеся.